

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1945.

Första kammaren.

Nr 15.

Tisdagen den 10 april.

Kammaren sammanträdde kl. 4 eftermiddagen.

Herr statsrådet *Danielson* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 248, angående ändrade grunder för användningen av anslaget till Skogsvård m. m.: Ersättning åt skogsvårdsstyrelser för visst biträde vid virkesavverkning m. m.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 10, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1945/46 under titel av huvudtiteln, avseende anslagen inom handelsdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner.

Anmäldes och godkändes konstitutionsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 121, i anledning av väckt motion om viss ändring i gällande bestämmelser om landstingsområdes indelning i valkretsar; och

nr 124, i anledning av väckta motioner om viss ändring i § 7 riksdagsordningen m. m.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 243, angående anslag till Medicinalstyrelsen: Avlöningar för budgetåret 1945/46 m. m.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 255, angående prisutjämningsavgifter.

Föredrogs och bordlades ånyo konstitutionsutskottets utlåtanden nr 11—13, statsutskottets utlåtanden nr 6 och 49—51, bevillningsutskottets betänkanden nr 24 och 25, första lagutskottets utlåtanden nr 22, 24 och 25, andra lagutskottets utlåtanden nr 20—26, första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtanden nr 5—7 samt kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 2.

Föredrogs och bordlades Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade proposition nr 248.

Avgåvos och bordlades nedannämnda motioner:

nr 368, av herr *Schlyter* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslagsfrågor i anledning av omorganisation av det rättspsykiatriska undersökningsväsendet; och

Första kammarens protokoll 1945. Nr 15.

nr 369, av herr *Elowsson, Nils*, m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till Statens sinnessjukhus: Avlöningar m. m.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4.08 eftermiddagen.

In fidem
G. H. Berggren.

Onsdagen den 11 april förmiddagen.

Kammaren sammanträdde kl. 11 förmiddagen.

Hans excellens ministern för utrikes ärendena herr *Günther* avlämnade Kungl. Maj:ts skrivelse nr 257, angående förordnande av statsrådsledamöter att uppläsa Kungl. Maj:ts öppna brev till riksdagen angående vissa grundlagsfrågor.

Av nämnda kungl. skrivelse, som nu föredrogs, inhämtades bland annat, att Kungl. Maj:t förordnat hans excellens ministern för utrikes ärendena herr *Günther* att i första kammaren uppläsa Kungl. Maj:ts ifrågavarande öppna brev.

Med anledning härav lämnades ordet till hans excellens ministern för utrikes ärendena herr *Günther*, som i enlighet med det honom givna uppdraget uppläste Kungl. Maj:ts öppna brev, nr 258, angående vissa grundlagsfrågor.

Ang. trafik-
säkerheten å
den s. k.
Lelängen-
banan.

Herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet **Domö**, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr Arrhéns interpellation angående trafiksäkerheten å den s. k. Lelängenbanan, erhöi ordet och anförde: Herr talman! Kammarens ledamot herr Arrhén har i en till mig riktad interpellation berört vissa olyckstillbud på den s. k. Lelängenbanan. Interpellanten har härom anført i huvudsak följande.

Den 20 januari 1945 inträffade ett olyckstillbud på järnvägen Bengtsfors västra—Uddevalla hamn, därvid 7 personer skadades. Ett nytt tillbud förekom den 2 februari 1945, då 4 vagnar spårade ur vid Hjärtsäters station.

Vid det första olyckstillbudet, som närmast behandlas i interpellationen, gällde det en rälsbuss med 47 passagerare. Bromssystemet fungerade icke, då föraren sökte minska farten inom stadsområdet i Uddevalla. Bussen rusade därför nedför slutningen mot stationen och hade vid infarten på själva stationsområdet en beräknad hastighet av 50 km/tim. Vederbörande lokmästare hade före den senaste A-revisionen i november 1942 framställt anmärkning på rälsbussens bromssystem. Banningenjören hade då tillstyrkt vissa åtgärder, men dessa hade icke vunnit de högre järnvägsmyndigheternas godkännande. Rälsbussen hade enligt lokföraren sedan ett år tillbaka varit opålitlig på grund av felaktigheter i bromssystemet. Anmärkningar härom hade gjorts åtskilliga gånger.

Interpellanten framhåller, att de här nämnda händelserna framkallat oro hos allmänheten rörande driftsäkerheten på järnvägen. Till mig har interpellanten riktat följande frågor:

Ang. trafiksäkerheten å den s. k. Lelångenbanan. (Forts.)

1. Vad var anledningen till att S. J. avskog den av bazingenjörsexpeditionen i Göteborg tillstyrkta begäran om den ifrågavarande rälsbussens ombyggnad 1942?

2. Vilka åtgärder ha statens järnvägar med anledning av det inträffade vidtagit för att höja trafiksäkerheten på järnvägen Bengtsfors västra—Uddevalla hamn?

I ärendet har jag inhämtat yttrande från järnvägsstyrelsen. Då yttrandet delvis berör tekniska detaljer av mindre intresse ur allmän synpunkt, kan jag icke upptaga kammarens tid med en fullständig redogörelse. Jag har låtit tillstålla interpellanten en avskrift av yttrandet och inskränker mig här till att i anslutning till järnvägsstyrelsens upplysningar anföra följande.

Vad i interpellationen anförts rörande rälsbussolyckans förlopp är riktigt. Till komplettering av interpellantens redogörelse må meddelas, att den ifrågavarande rälsbussen, som är 2-axlig och tillverkad 1936, övertogs av statens järnvägar år 1940 samtidigt med Lelångenbanans förstatligande. Rälsbussen har två av varandra oberoende bromssystem, nämligen en fotmanövrerad trycklufttrydraulisk broms och en vanlig handmanövrerad skruvbroms. Den 20 januari 1945 utsattes rälsbussen för särskilt hårda påfrestningar under då rådande svåra snöförhållanden. Fotbromsen hade under dagen vid upprepade tillfällen visat sig fungera tillfredsställande. Först i lutningen mot Uddevalla hade den upphört att fungera, vilket sedermera visat sig bero på att anslutningsröret till den ena bromscylinern brustit. Av försiktighetsskäl hade emellertid föraren redan vid början av lutningen mot Uddevalla lagt in 2-ans växel för att kunna bromsa med motorn. Vid användning av detta bromsnings-sätt gick emellertid fram- och backväxeln av sig själv över i neutralläge, varigenom bromsning såväl med motorn som med handbromsen omöjliggjordes. Upprepade försök att lägga in växeln och använda handbromsen misslyckades.

Redan under den enskilda banans tid förekommo felaktigheter på rälsbussens bromsanordning och även andra bristfälligheter. Det var närmast dessa erfarenheter, som föranledde maskiningenjören att år 1942 begära vissa ombyggnadsarbeten samt föreslå att den trycklufttrydrauliska bromsen om möjligt skulle utbytas. Ombyggnaden kom till stånd men ej utbyte av bromsanordningen. Anledningen härtill var *dels* att anskaffning från Tyskland av ny bromsutrustning skulle taga lång tid, *dels* att man i järnvägsstyrelsen hade fullt förtroende för denna typ av trycklufttrydraulisk broms, vilken utgör standardutrustning på omnibusar bland annat i England samt på bussar av Scania Vabis och Volvos fabrikat och vilken godkänts av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen såsom teknisk kontrollmyndighet för de enskilda järnvägarna. Efter ombyggnaden ha under det senaste året anmärkningar gjorts mot fotbromsen 8 gånger, varav 7 före den 3 maj 1944, samt mot fram- och backväxeln 4 gånger. Bristfälligheterna ha vid varje tillfälle blivit avhjälpda. Efter den 11 december 1944 förekommo ej några anmärkningar i reparationsboken. Bussen var efter nämnda dag i tjänst praktiskt taget dagligen till olyckstillfället.

Med det anförda har jag besvarat interpellantens första fråga. Vad angår den andra frågan, vilka åtgärder statens järnvägar vidtagit för att höja trafiksäkerheten på banan, framgår av järnvägsstyrelsens yttrande, att styrelsen omedelbart efter rälsbussolyckan utfärdat order om att rälsbussen i fråga ej finge tagas i trafik, förrän dess bromssystem utbyts. Liknande order har sedermera utfärdats rörande två andra rälsbussar med samma bromssystem. Vidare ha bl. a. följande åtgärder vidtagits. Införande av tryckluftbromsning har genomförts på lok och personvagnar samt är under genomförande även på godsvagnar, ehuru verkstadskonflikten kommer att försena arbetet. 4 nya moderna boggirälsbussar ha anskaffats. Loket ha försetts med vissa förbätt-

Ang. trafiksäkerheten å den s. k. Lelångenbanan. (Forts.)
rade anordningar. Personvagnarna ha genomgående moderniserats. Godsvagnarna ha också i stor utstråkning frbåttrats. 4 nya verfringsvagnar ha anskaffats och 2 äldre ha slopats. Slutligen har även själva bankroppen undergått och undergår fortfarande förbättringar.

Under de senaste åren har å Lelångenbanan en kraftig minskning av olycksfrekvensen kunnat iakttagas, vilket delvis torde kunna tillskrivas det efter frsttligandet fortgående rationaliserings- och trafiksäkerhetsarbetet.

Min uppfattning är, att olycksfrekvensen på Lelångenbanan trots de stora påfrestningar, som äro en följd av den alltjämt å denna bandel rådande hgtrafiken, icke r av den storleksordning, att den behöver inge någon oro.

Herr Arrhén: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få framföra mitt tack för det svar på min interpellation, som hr lämnats, och likaså fr favren att jag redan i gr bereddes tillfälle att taga del av dess innehll.

Min första fråga gällde, varför S. J. 1942 icke utbytte den hydrauliska bromsen på rälsbussen nr 435 mot en tryckluftbroms, vilket hade rekommenderats av maskiningenjören i Göteborg. Herr statsrådet har svarat, att S. J. meddelat, dels att anskaffningen av en tryckluftbromsutrustning från Tyskland skulle ha tagit för lång tid, dels att man hade förtroende inom S. J. fr den hydrauliska bromstypen, dels att bromsar av detta slag även godkänts av vg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Det första av dessa skäl kan man godtaga som orsak för att icke tillgripa just den åtgärden, om man nu hade behov av att vagnen snabbt kom i trafik igen. De andra skälen har man däremot kanske litet svårare att förstå. Låt vara att S. J. i princip litade på en hydraulisk bromsinrtning och att väg- och vattenbyggnadsstyrelsen gjorde detsamma. Det har dock i detta fall framkommit som resultat av S. J:s egen undersökning *efter* olyckan, att felaktigheter på just olycksbussens bromsanordningar förekommit redan *före* 1940, då S. J. vertog den så kallade Lelångenbanan. Detta borde i mitt tycke, eftersom trasset med bromsarna tydligen fortsatt fram mot A-revisionen 1942, ha motiverat, att man icke utsträckte sitt förtroende för hydrauliska bromsar överhuvud taget till att gälla även *det* exemplar, varmed olycksbussen var utrustad. S. J:s svar gr här, vill det synas mig, på sidan av saken. Man har på trafiksäkerhetens bekostnad, om man så kan uttrycka sig, låtit nd gå före rätt, en vacker regel i vissa fall och i andra sammanhang men knappast tillämplig hr. Det visade sig, att det inte hjälpte med ett fortsatt plstrande. En dag var olyckan där. *Då* hade S. J. genast möjlighet att ge order om, att rälsbussen nr 435 ej fick tagas i trafik, förrän bromssystemet utbytt, och liknande order har givits fr två andra rälsbussar, som även äro utrustade med hydrauliska bromsar.

Det r tillfredsställande att veta att så nu skett, men jag tror inte, att det är ett utslag av efterklokhet om man säger, att S. J. haft full anledning att fatta detta beslut redan 1942 på basis av då föreliggande erfarenheter om just den hydrauliska broms, som vid det tillfället fanns på rälsbussen nr 435.

Det r likaledes för mig tillfredsställande att ha fått taga del av S. J:s åtgärder av mera allmän art för att höja trafiksäkerheten på den ifrågavarande järnvägen. Att kurvor justerats av S. J. på en sammanlagd sträcka av 52 km r man tacksam få höra, eftersom allmänhetens uppfattning nog varit, att behovet just krävde en dylik utrtning av kurvorna. Det kan även finnas anledning att erinra om att en stark opinion kräver Lelångenbanans ombyggnad till normalsprig järnväg, ett förslag, som dock torde vara av en sådan storleksordning, ekonomiskt sett, att det kräver ett grundligare övervägande.

Det förefaller i övrigt av herr statsrådets svar, som om S. J. trots det som

Ang. trafiksäkerheten å den s. k. Lelängenbanan. (Forts.)

nu senast inträffat, kunnat anteckna framgångar i sin strävan i förbättrandet av driften vid järnvägen, och man får hoppas, att denna utveckling fortsätter.

Att olyckan den 20 januari väckt ett sådant uppseende, berodde på att Lelängenbanan dagligen befares av skoltåg, som frakta elever in till skolor av olika typer i Uddevalla. Den oron kan man förstå litet var. Det är högst önskvärt, att förtroende för S. J:s drift på Lelängenbanan står fast. Jag tror, att alla, som ha intresse av dessa ting, med stor tillfredsställelse iakttagit statsrådets och S. J:s nitälskan, när det gällt att få denna olyckshändelse utredd, och jag är förvissad om att även det utförliga svaret på min interpellation i dag på ett verksamt sätt bidragit att skingra de farhågor, som man i förstone trodde sig ha anledning att hysa och om vilka man nu får hoppas, att de ej heller i fortsättningen bli besannade.

Ordet lämnades ånyo till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet **Domö**, som meddelat, att han ämnade vid detta sammanträde besvara jämväl herr Gryms interpellation angående kommunikationerna i gränsbygderna mot Finland, och nu yttrade: Herr talman! Ledamoten av denna kammare herr Grym har till mig framställt vissa spörsmål rörande kommunikationerna inom Tornedalen samt till och från detta område.

Interpellanten har bland annat påtalat, att de personförande tågen på linjerna Boden—Karungi—Haparanda och Karungi—Övertorneå under en lång följd av år icke framförts med tillfredsställande snabbhet samt att motsvarande förhållande varit rådande på statens järnvägars busslinje Övertorneå—Pajala. Under de allra senaste åren ha restiderna enligt interpellantens uppgift än ytterligare försämrats. Restiden från Pajala till Haparanda överstege sålunda för närvarande 8 timmar, och restiderna från Pajala respektive Haparanda till Luleå överstege 12 respektive 5 timmar. Enligt interpellantens mening skulle befolkningens önskemål om framför allt snabbare förbindelser väl kunna förverkligas dels genom ökning av körhastigheten och dels genom förkortning av uppehållen å skilda stationer.

I anslutning härtill har interpellanten framställt följande frågor:

1. Har herr statsrådet iakttagit, att kommunikationsmöjligheterna för befolkningen i våra gränsbygder mot Finland äro synnerligen bristfälliga?
2. Ämnar herr statsrådet överväga lämpliga åtgärder för att få bättre möjligheter till stånd i detta avseende?

På min anmodan har järnvägsstyrelsen inkommit med en promemoria i ärendet. I anslutning till innehållet i promemorian får jag här anföra följande.

På de flesta svenska järnvägslinjer ha efter krigsutbrottet restidsförlängningar blivit nödvändiga. Den kraftigt stegrade person- och godstrafiken har nödvändiggjort insättandet av större och tyngre tåg, vilket haft till följd minskad tåghastighet och längre tåguppehåll. Vid de ångdrivna linjerna har läget ytterligare försämrats genom kolbristen, som framtvingat övergång till vedeldning på vissa sträckor. Sistnämnda omständighet har emellertid hittills icke nämnvärt ökat restiderna på linjen Boden—Haparanda, där järnvägsstyrelsen sökt att i det längsta bibehålla koleldning.

Genom övergången till gengasdrift har vidare rälsbussförbindelsernas snabbhet minskats. För vägbusstrafiken har den högsta tillåtna körhastigheten på grund av det skärpta läget i fråga om gummiförsörjningen nedsatts från 50 till 40 km/tim.

De flesta av de här angivna kristidsfaktorerna ha givetvis inverkat försämrande även på restiderna på de av interpellanten avsedda järnvägs- och busslinjerna. Å andra sidan är läget i verkligheten icke så ogynnsamt som kan

*Ang. kommunika-
tionerna i
gränsbyg-
derna mot
Finland.*

Ang. kommunikationerna i gränsbygderna mot Finland. (Forts.)
synas vara fallet vid en direkt jämförelse mellan restiderna på dessa linjer och elektrifierade linjer av ungefär samma längd. Även under normala förhållanden medger nämligen den elektriska driftformen avsevärda fördelar framför ångdriften icke minst i det här aktuella avseendet.

Vad särskilt angår kommunikationerna inom Tornedalen vill jag framhålla, att i den av interpellanten påvisade långa restiden från Pajala till Haparanda inräknats en övergångstid i Övertorneå från vägbuss till tåg på 1 timme 32 minuter. Anledningen till att vägbussen på morgonen från Pajala icke lagts i direkt anslutning till tåget mot Karungi har, enligt vad järnvägsstyrelsen upplyser, varit ortsbefolkningens önskan att få en lämplig bussförbindelse till Övertorneå för elever i en skola, som besökes av 17 elever från Pello och söder därom belägna platser.

Förutom nämnda uppehåll i Övertorneå förlänges restiden Pajala—Haparanda av de nuvarande långa övergångstiderna i knutpunkten Karungi, där huvudlinjens tåg mötas. Järnvägsstyrelsen har redan hösten 1944 upptagit frågan om en förkortning av övergångstiderna i Karungi till särskild prövning i samband med arbetet på sommartidtabellen för år 1945. Härtill återkommer jag i det följande.

Tornedalens järnvägsförbindelser söderut gå över den ångdrivna linjen Karungi—Boden. Det är riktigt, såsom interpellanten framhållit, att restiderna från Pajala och Haparanda till Luleå överstiga 12 respektive 5 timmar. Då restiden för sträckan Pajala—Luleå påverkas av nyssnämnda särskilda förhållanden, skall jag här inskränka mig till några jämförelser mellan restiderna på sträckan Luleå—Haparanda vid olika tider. Sommaren 1939 var restiden 5 timmar 12 minuter. Fram till sommaren 1941 hade restiden stegrats till 7 timmar 41 minuter. Under de därpå följande åren skedde en successiv minskning av restiden till 5 timmar 25 minuter sommaren 1944. Vissa andra förbättringar ha också kunnat genomföras. Medan det ena tågparet Boden—Haparanda under tiden den 1 juli 1940—den 14 juni 1942 i bränslebesparande syfte anordnats endast 1—3 dagar i veckan, gå för närvarande båda tågparen dagligen.

Trots de svårigheter, med vilka statens järnvägar under kriget haft att kämpa, har det sålunda på de senaste åren lyckats järnvägsstyrelsen att i viss utsträckning återgå till tidigare gällande restider på denna sträcka.

Sammanfattningsvis får jag såsom svar på interpellantens första fråga anföra, att järnvägsstyrelsen synes ha eftersträvat att, inom ramen av vad som ur driftsekonomisk synpunkt kan vara försvarbart, söka ordna någorlunda tillfredsställande förbindelser för Tornebygdens befolkning med anlitan av tillgängliga bränsleresurser och transportmateriel.

Interpellantens andra fråga avser att utröna, huruvida jag ämnade överväga åtgärder för att förbättra kommunikationsmöjligheterna i de berörda trakterna. Ett dylikt övervägande, vilket i första hand ankommer på järnvägsstyrelsen, har — som jag förut antytt — redan tidigare ägt rum i samband med tidtabellarbetet för år 1945. Styrelsen har härvid samrått med bl. a. tornedalskommunernas verkställande utskott. I ett nu inom styrelsen föreliggande tidtabellsförslag har bl. a. försök gjorts att minska övergångstiderna i Övertorneå och Karungi, varigenom restiden på sträckan Pajala—Haparanda skulle kunna nedbringas med omkring 1 timme. Ett genomförande av detta förslag är i och för sig ägnat att förbättra Tornedalens förbindelser med bl. a. Boden och Luleå. Den nyligen inträdda försämringen i bränslesituationen har emellertid nödvändiggjort en strängare hushållning med stenkol än hittills, och läget på bränslemarknaden har av bränslekommissionen bedömts så allvarligt, att den s. k. nödplanen av kommissionen anbefallts att tillämpas redan fr. o. m. den 1 juli 1945.

Ang. kommunikationerna i gränsbygderna mot Finland. (Forts.)

Detta innebär, att ångloken på den koleldade bandelen Boden—Haparanda redan till sommaren måste eldas med ved och att den ytterligare förbättring, som järnvägsstyrelsen hoppats kunna åstadkomma i förbindelserna till och från Tornedalen, måste ställas på framtiden. Restiden med de nuvarande tågen på linjen Boden—Haparanda måste efter nödplanens ikraftträdande förlängas med omkring 50 procent. På grund av de enligt förslaget minskade övergångstiderna i Övertorneå och Karungi bli emellertid de försämringar, som föranledas av vedeldningen, likväl relativt små i fråga om resor från Pajala- och Övertorneålinjerna. Sålunda beräknas restiden Pajala—Luleå komma att ökas med allenast 1 timme 17 minuter.

För att såvitt möjligt kompensera trafikanterna på linjen Luleå—Haparanda för den försämring av förbindelserna, som blir en följd av nödplanens genomförande, har järnvägsstyrelsen övervägt att i den nya tidtabellen upptaga två nya tågpar mellan nämnda städer med en restid av något över 4 timmar. Tågen skulle bestå endast av 8 å 10 vagnaxlar för att kunna framföras någorlunda snabbt. Huruvida detta förslag skall kunna genomföras är beroende av — förutom tillgången på ånglok — möjligheterna att erhålla erforderligt bränsle.

Av det anförda torde framgå, att järnvägsstyrelsen låtit sig angeläget vara att ordna tågglägenheterna i berörda trakter så fördelaktigt, som med hänsyn till rådande besvärliga förhållanden är möjligt. Det kan enligt min mening förutsättas, att styrelsen även framgent kommer att ägna uppmärksamhet åt dessa förhållanden. Några åtgärder från min sida synas icke påkallade.

Herr **Grym**: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få framföra mitt tack för svaret på min interpellation.

Herr statsrådets svar har, kan man säga, två sidor, en mörkare och en ljusare. Den mörkare sidan är, beklagligt nog, den väsentligt dominerande. Huvuddelen av Tornedalens befolkning, alltså den del som bor norr om Karungi och som för sina kommunikationer är beroende av statens järnvägar, kommer nämligen, enligt vad som framgår av svaret, att få ytterligare försämrade förbindelser bland annat med länets huvudort Luleå. Restiden mellan Pajala och Luleå kommer efter den s. k. nödplanens genomförande att ökas med 1 tim. 17 min. eller från nuvarande 11 tim. 40 min. till 12 tim. 57 min. Man måste ställa sig mycket tvivlande till, om de avsevärda försämringar i förbindelserna, som järnvägsstyrelsen sålunda ämnar genomföra, verkligen äro nödvändiga och av behovet påkallade. Den isolering, som befolkningen i den berörda bygden befinner sig i, blir ju därigenom ytterligare förvärrad. Man kan aldrig veta, när bättre förhållanden kunna inträda, så att denna besvärande isolering brytes. Med god vilja skulle järnvägsstyrelsen kunna göra mycket för att föra denna gränsbefolkning närmare det övriga landet. Jag vet, att jag har en praktiskt taget enhällig befolkning bakom mig, när jag säger, att dess högsta önskan är att med så fasta och intima band som möjligt bli sammansvetsad med landets befolkning i övrigt. I detta hänseende äro goda kommunikationsmedel ett ypperligt hjälpmedel, och de ha därför en stor kulturell uppgift att fylla. Jag delar inte den uppfattningen, att denna finskspråkiga — man skulle väl numera kunna säga tvåspråkiga — bygd bör leva sitt eget avskilda liv med sina seder och bruk, utan jag är av den åsikten, att befolkningseirkulation är det bästa och sundaste för alla. Detta önskemål kan dock icke genomföras i nämnvärd utsträckning, om myndigheterna — kallt kalkylerande — ställa sig oförstående för krav på olika områden.

Jag vågar, herr talman, försäkra, att dessa människor äro lojala medbor-

Ang. kommunikationerna i gränsbygderna mot Finland. (Forts.)
gare, men myndigheterna böra fördenskull inte sätta deras lojalitet på onödigt hårda prov. Den som bor alldeles invid gränsen mellan två riken och är i ständig kontakt med befolkningen på båda sidor om gränsen känner väl till, hur gränsborna hålla på sitt land och äro angelägna om att för befolkningen på andra sidan gränsen påpeka hur bra de ha det ordnat i olika avseenden. Gränsbygder böra statsmakterna värda om på bästa möjliga sätt, i varje fall på sådant sätt, att existensmöjligheterna inte försvåras genom åtgärder som inte äro alldeles nödvändiga.

Vi ha, herr statsråd, litet svårt att förstå att den av bränslekommissionen anbefallda nødplanen alldeles nödvändigt måste tillämpas i detta fall. Jag vill vädja till herr statsrådet att, om det finns den minsta möjlighet därtill, undvika att sätta planen i tillämpning på järnvägen till denna jämförelsevis isolerade bygd långt bort i periferien.

En liten ljusglimt är den punkt i statsrådets svar, där det omtalas att järnvägsstyrelsen övervägt att i den nya tidtabellen upptaga två nya tågpar mellan Luleå och Haparanda. Denna åtgärd skulle bli en kompensation för den försämring av förbindelserna, som blir en följd av nødplanens genomförande. Jag noterar detta med tacksamhet. Men trafikanterna på bandelen Karungi—Övertorneå och busslinjen Övertorneå—Pajala få ingen som helst kompensation härigenom. Järnvägsstyrelsen borde ha tänkt även på dessa trafikanter. Styrelsen skulle väl kunna ordna förbindelsen från Pajala och Övertorneå till Karungi med omnibus och rälsbuss i anslutning till det tåg, som skall trafikera linjen Haparanda—Karungi—Luleå och vars körhastighet blir någorlunda god. Vi kunna inte känna oss tillfreds, innan en förbättring kommer till stånd. Jag hoppas livligt, att järnvägsstyrelsen, trots de rådande besvärliga förhållandena, ordnar förbindelserna på ett bättre sätt än det planerade. Järnvägsstyrelsens organisatoriska duglighet är ju för alla bekant, och den kan helt visst utan någon som helst svårighet klara upp denna i förhållande till det hela obetydliga detalj. Jag vågar hoppas, att järnvägsstyrelsen har den erforderliga goda viljan, när det gäller att ordna kommunikationerna i vår gränsbygd mot Finland.

Herr statsrådet **Domö**: Herr talman! Jag vill försäkra den ärade interpellanten, att den goda viljan finns, när det gäller att ordna förbindelserna där uppe i gränstrakterna så bra som möjligt. Allteftersom det visar sig möjligt att åstadkomma bättre förhållanden, bör så även ske. Jag förstår mycket väl talesmannen för dessa bygders befolkning, när han säger att det är av vikt att förbättra samhörigheten mellan dessa bygders befolkning och befolkningen i övriga delar av landet. Det är just av denna anledning som vi inom kommunikationsväsendet efter bästa förmåga söka ordna kommunikationsförhållandena i dessa trakter, och jag känner väl till att järnvägsstyrelsen är besjälad av en verkligt god vilja i detta hänseende.

Om ett centralt organ för främjande av likformighet i taxeringen.

Herr statsrådet och chefen för finansdepartementet **Wigforss**, som förklarar sig ämna vid detta sammanträde besvara herr Velanders interpellation om ett centralt organ för främjande av likformighet i taxeringen m. m., fick nu ordet och anförde: Herr talman! Under hänvisning till *dels* att 1941 års riksdag anhållit om utredning av frågan om tillskapande av ett särskilt organ för lämnande av auktoritativa uttalanden angående skatteförfattningarnas tillämpning, *dels ock* att 1943 års riksdag anhållit om framläggande av förslag om inrättande av en central nämnd med uppgift att verka för enhetlighet i taxeringen, har herr Velanders — med första kammarens tillstånd — till mig riktat följande frågor:

Om ett centralt organ för främjande av likformighet i taxeringen. (Forts.)

Är förslag att vänta till innevarande års riksdag om inrättande av ett sådant centralt organ med uppgift att verka för likformighet vid taxeringen och meddelande av förhandsuttalanden i beskattningsfrågor som i riksdagens ovanberörda skrivelser begärts?

Är herr statsrådet, om så icke är fallet, i tillfälle att meddela, huruvida den av riksdagen begärda utredningen i ämnet fortgår och i vad mån ifrågasvarande angelägenhet därigenom bragts närmare sin lösning?

De av interpellanten åsyftade spörsmålen ha länge varit föremål för uppmärksamhet inom finansdepartementet. Den grundläggande diskussionen i ämnet anknöts till en inom departementets skatteberedning utarbetad promemoria i ämnet, i vilken beredningen förordat tillsättandet av en för hela riket gemensam nämnd med uppgift att — efter framställning från skattskyldig eller landskamrerare eller prövningsnämnd — i särskilda fall avgiva yttranden i uppskattningsfrågor rörande taxering enligt kommunalskattelagen eller statskatteförfordningen.

Vid diskussionerna i anslutning till nyssnämnda promemoria framträdde tydligt de svårigheter, som äro förenade med den ifrågasatta anordningen. Skola förhandsuttalanden i skattefrågor vara av verkligt värde för de skattskyldiga, måste uttalandena göras bindande för skattedomstolarna och sålunda även för regeringsrätten; en dylik konstruktion är emellertid ägnad att ingiva betänkligheter. Skola förhandsbeskeden däremot icke vara bindande utan verka endast i kraft av den auktoritet, som den ifrågasvarande nämnden må besitta, blir nämndens betydelse mera oviss. Självfallet komma nämndens uttalanden i många fall att följas av skattemyndigheterna. Å andra sidan måste man räkna med att regeringsrätten, när anledning därtill anses föreligga, frångår nämndens uttalande. I sådana fall kommer helt visst allvarlig kritik att riktas mot systemet såsom sådant. En sådan kritik skulle jag finna förståelig, då den skattskyldige kanske vidtagit mycket vittgående dispositioner i förlitande på att nämndens uttalande skulle följas och därför åsamkas ekonomiskt avbräck till följd av att uttalandet frångås.

Med hänsyn till de svårigheter, som jag nu i korthet antytt, har förevarande fråga hittills fått stå tillbaka för andra trängande arbetsuppgifter, där positiva resultat ansetts ligga inom närmare räckhåll.

De svårigheter, om vilka jag i det föregående talat, ha haft avseende å frågan om inrättande av ett organ för meddelande av förhandsbesked i skattefrågor. Frågan om inrättande av ett organ med uppgift att verka för likformighet vid taxeringen kan visserligen lösas fristående från förstnämnda fråga, men har ansetts ha sådant samband därmed, att frågorna borde upptagas till prövning i ett sammanhang. Bland annat av denna orsak har jämväl med frågan om åtgärder i syfte att befämja likformighet vid taxeringen fått anstå tills vidare.

Ifrågasvarande spörsmål komma att bliva föremål för fortsatt övervägande inom finansdepartementet. Jag är emellertid, såsom av det redan anförda torde framgå, icke i tillfälle att nu göra något uttalande om vid vilken tidpunkt förslag till lösning av dessa frågor kan väntas föreligga.

Herr Velander: Herr talman! Jag tackar herr statsrådet för att min interpellation besvarats och för att jag i förväg, såsom övligt är, fått del av svaret.

Om jag emellertid upprepar, att riksdagen redan år 1941 hos Kungl. Maj:t anhöll om utredning och förslag *snarast möjligt* om inrättande av ett centralt organ med uppgift bland andra att avgiva bindande eller så långt möjligt bindande förhandsbesked i taxeringsfrågor samt att riksdagen två år senare, med erinran om denna sin framställning, anhöll om framläggande av förslag,

Om ett centralt organ för främjande av likformighet i taxeringen. (Forts.)
även det *snarast möjligt*, om inrättande av ett sådant organ med uppgift att verka för likformighet i beskattningen, är det utan vidare klart, att svaret innehåll icke kan utlösa någon större tillfredsställelse. Att så lång tid förflutit efter dessa riksdagens framställningar, utan att övervägandena inom finansdepartementet nått ens därhän, att det varit statsrådet möjligt att i dag lämna någon som helst antydan om när ett förslag till lösning kan vara att förvänta, synes åtminstone mig utan överdrift kunna betecknas såsom ett åsidosättande av riksdagens otvetydigt uttalade önskemål. Jag förutsätter, att till och med statsrådet själv måste dela denna min mening. Jag förstår visserligen, att arbetsuppgifterna inom finansdepartementet äro utomordentligt omfattande och många av dem mycket trängande, men jag måste dock utgå ifrån att det varit möjligt, att en eller annan sakkunnig person hade tillkallats med uppgift att närmare utreda dessa spörsmål, som ju från början rests från riksdagens sida. Det är likväl i dagens läge huvudsaken att nå ett positivt resultat, och jag förutsätter att även departementschefen är benägen att för sin del medverka till att man utan onödig omgång skall kunna komma fram till ett sådant.

Beträffande resultatet av det ifrågasatta centrala organets verksamhet kunna ju meningarna vara något delade. Det har emellertid framförts så starka skäl för dess inrättande, att det förefaller, som om man icke kan komma ifrån den saken. För min del är jag emellertid ense med statsrådet, att det icke är någon lätt sak att nå fram till en lösning, i synnerhet om man tager sikte på en lösning, som skall tillfredsställa alla. Det låter sig näppeligen göra. En ur praktiska utgångspunkter godtagbar lösning borde dock vara möjlig, även om den icke skulle fylla alla de krav, som ur principiella eller rent formella synpunkter kunna uppkonstrueras. Jag hyser också den uppfattningen, att, därest det till slut skulle visa sig, att alltför stora svårigheter möta att i den gällande taxeringsorganisationen vid sidan av beskattningsdomstolarna inrymma ett organ med befogenhet att meddela i alla avseenden bindande besked, detta icke bör få utgöra ett skäl för att man icke gör någonting alls på ifrågavarande område.

Den springande punkten eller i varje fall den mest ömtåliga härvidlag tangerar statsrådet själv i svaret genom påpekandet, att om förhandsuttalanden i skattefrågor skola vara av verkligt värde för de skattskyldiga, måste de göras bindande för skattedomstolarna. Härom vill jag i förevarande sammanhang blott säga det, att i taxeringsmål, som få fullföljas och fullföljas till kammarrätt och regeringsrätt, det väl icke skulle vara möjligt att ifrågasätta någonting annat än en fri prövningsrätt å dessa domstolars sida. På denna punkt kan jag vara ense med herr statsrådet. Men det är icke precis den sidan av saken, som framträder för mig i detta sammanhang.

Vad som med min tankegång bör undersökas och eftersträvas är framför allt en besvärning i största möjliga utsträckning av besvärsrätten i sådana frågor, där den skattskyldige har påkallat förhandsuttalanden av det avsedda organet. Det förefaller mig, som om en väsentlig besvärning av denna besvärsrätt skulle vara möjlig, och på denna väg skulle man alltså nå fram till att målen icke skulle komma under skattedomstolarnas prövning.

I interpellationen har åberopats en framställning till Kungl. Maj:t ifrån Sveriges allmänna sjöfartsförening. Sjöfartsföreningen har i framställningen diskuterat bl. a. denna sida av förevarande problem, och det har förefallit mig, som om de synpunkter, som sjöfartsföreningen därvid framfört, skulle vara förtjänta av ett mycket ingående övervägande.

Med hänsyn till de betydelsefulla uppgifter, som komma att anförtros det här ifrågasatta organet, måste det vara av utomordentlig vikt, att dess ledning

Om ett centralt organ för främjande av likformighet i taxeringen. (Forts.)
kommer i de bästa händer. Ingenting får således eftersättas, när det gäller att för detta organ förvärva den bästa sakkunskap, som finnes att tillgå. Endast därigenom torde friktioner mellan detta organ och besvärinstanserna kunna undvikas. En nämnd, gärna kallad riksskattenämnden, torde måhända vara den lämpligaste organisationsformen. För att en sådan nämnd icke skall bli alltför tungrodd, synes antalet ledamöter böra sättas relativt lågt. Det har förefallit mig, som om det antal ledamöter, som räknades med i den departementspromemoria, som åberopats i interpellationssvaret — nio ledamöter, om jag inte minns fel — skulle vara väl högt. Särskilda anordningar böra emellertid vidtagas för att tillföra nämnden speciell sakkunskap i särskilda fall.

Herr statsrådet säger i interpellationssvaret att denna fråga har »fått stå tillbaka för andra trängande arbetsuppgifter, där positiva resultat anses ligga inom närmare räckhåll». Jag skulle emellertid våga hävda, att det spörsmål, som här diskuteras, också är att hänföra till de trängande uppgifterna. Så mångskiftande som skattefrågorna äro, kan den skatterättsliga detaljregleringen, hur utbildad den är, icke täcka alla möjliga fall. Tolkningsspörsmål måste därför i stor utsträckning uppstå och tveksamhet inträda rörande innebörden av gällande bestämmelser. Alldeles särskilt måste detta bli förhållandet i tider, då man har att räkna med ekonomiska omkastningar av olika slag. Vi närma oss väl eller kanske befinna oss redan i ett läge, då en omställning av hela vårt näringsliv till en produktion för fredliga förhållanden är påkallad. I samband med en sådan omställning är det sannolikt, att beskattningsspörsmålen komma att annäla sig i ökad omfattning. Det är för företagarlivet i skilda sammanhang icke heller möjligt att åstadkomma en tillfredsställande ekonomisk kalkyl, utan att man på förhand vet, vilka skatterättsliga konsekvenser som komma att uppstå. Jag måste också utgå ifrån att det är ett starkt behov och ett berättigat krav för skattedragaren i allmänhet, vars ekonomiska möjligheter eller skatteförmåga i allt större utsträckning tagas i anspråk av det allmänna, att säkert och snabbt få klarhet i den ekonomiska situation, vari han befinner sig.

Man skulle väl också våga hoppas, att inrättandet av ett sådant organ, som här ifrågasättes, skulle kunna medföra avlastning eller minskning av den arbetsbörda, som nu åvilar skattedomstolarna. Denna arbetsbörda ökas undan för undan, och utvägar sökas för att nedbringa den. Vid årets riksdag ha vi sålunda redan behandlat ett sådant ärende; jag misstänker dock, att man icke kommer långt därmed utan måste fortsätta med nya åtgärder. Det kan icke vara en tillfredsställande ordning, att man exempelvis icke i kammarrätten skall kunna få besked i ett skattemål, som haft betydande konsekvenser för den skattskyldige, förrän efter tre, fyra år eller kanske än längre tid. Jag känner i varje fall till att skatteärenden, som avgjorts år 1941 av vederbörande taxeringsnämnd och prövningsnämnd, fortfarande kvarligga i kammarrätten.

I det föregående har jag närmast tagit sikte på ett centralt organ, varigenom möjlighet skulle beredas den skattskyldige att erhålla bindande eller så långt möjligt bindande förhandsuttalanden i skattefrågor. Jag är emellertid på det klara med att det även är synnerligen angeläget att sträva efter en bättre likformighet i beskattningen än den som för närvarande råder. Vårt taxeringsväsen saknar ledning. Vi ha 24 länsstyrelser och dessutom skatteverket i Stockholm; och dessa ha att var för sig tillämpa de i många avseenden långt ifrån klara skatteförfattningarna. Det förefaller, som om denna ordning icke kan få fortbestå.

Någon erinrar måhända i detta sammanhang om de s. k. landskamrerarmötena. Det är självfallet icke min mening att på något sätt underkänna dessas värde, men jag skulle våga säga, att detta värde dock icke får överskattas. Det

Om ett centralt organ för främjande av likformighet i taxeringen. (Forts.) är en månghövdad skara, som kommer samman vid dessa möten. Meningarna gå väl åtskilligt isär, och några enhetliga och därmed vägledande riktlinjer för den skattskyldige för lösning av mera komplicerade beskattningsspörsmål komma sällan om ens någonsin till uttryck. De protokoll, som måste förutsättas bli förda vid dessa möten, publiceras icke ens. Jag skulle således våga hysa den meningen, som för övrigt också uttalades av 1943 års bevillningsutskott, att man, när det gäller att överväga en lösning av här ifrågavarande spörsmål, icke skall tänka sig denna lösning genom en omorganisation av landskamrerarmötena.

Jag skall här sluta, och sker detta med uttalande av en enträgen vädjan till herr statsrådet, att han snarast möjligt måtte ägna denna angelägenhet sitt särskilda intresse och att han därvid måtte se till att den ytterligare utredning, som befinner sig erforderlig, för att utan större tidsutdräkt kunna nå fram till ett förslag till lösning, också måtte snarast möjligt sättas i gång.

Ang. taxeringsmyndigheternas utsändande av anmaningar till deklareranter.

Ordet lämnades härefter ånyo till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet **Wigforss**, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara även herr Mannerskantz interpellation angående taxeringsmyndigheternas utsändande av anmaningar till deklareranter, och nu yttrade: Herr talman! I en med första kammarens tillstånd framställd interpellation har herr Mannerskantz till mig riktat följande frågor:

1) Har statsrådet gjort sig underrättad om i vilken utsträckning anmaningar enligt 32, 33 eller 35 §§ i taxeringsförordningen före deklarationstidens utgång utsändas i de olika länen, eller är statsrådet villig inhämta uppgifter härom?

2) Är statsrådet villig att, om inkomna uppgifter i detta hänseende tyda på ojämnheter i tillämpningen med på vissa håll för stor anmaningsfrekvens, utfärda direktiv för en med riksdagens uttalade vilja mera sammanfallande tillämpning av ovannämnda paragrafer?

I anledning av dessa frågor torde jag till en början få erinra om innehållet av de angivna författningsrummen. Jag begränsar mig emellertid därvid till 32 och 35 §§ taxeringsförordningen, eftersom 33 § endast rör sådana uppgifter som skola lämnas utan anmaning.

I 32 § 2 mom. taxeringsförordningen stadgas, att envar är skyldig att, efter anmaning och i den omfattning som i anmaningen angivits, meddela för egen taxering för inkomst eller förmögenhet erforderliga upplysningar utöver dem, som föranledas av deklarationsformuläret. — Anmärkas må, att den anmaningsrätt, varom sålunda stadgas i 32 § 2 mom., förefanns redan före 1943 års ändringar av taxeringsförordningen.

I 35 § 2 mom. andra stycket taxeringsförordningen stadgas, att idkare av jordbruk, skogsbruk eller rörelse är efter anmaning av taxeringsintendenten skyldig att — ändå att mottagarna icke i anmaningen namngivas — avlämna uppgift om belopp som han utbetalt till andra näringsidkare, i den mån beloppen äro av beskaffenhet att i mottagarens hand utgöra intäkt av jordbruksfastighet eller av rörelse; uppgift skall därvid lämnas jämväl om mottagarnas namn och adress.

Det sist återgivna stadgandet infördes i taxeringsförordningen i samband med 1943 års författningsändringar. I propositionen i ämnet uttalade jag, att den ifrågavarande anmaningsrätten borde utövas med urskillning och omdöme. Det borde sålunda icke komma i fråga att varje år infordra uppgifter beträffande näringsidkarnas samtliga leverantörer. En dylik mera omfattande undersökning borde icke göras annat än då förhållandena därtill föranledde. I övrigt borde kontrollen utövas såsom en stickprovskontroll, lämpligen så att varje år uppgifter infordrades rörande viss eller vissa grupper av skattskyldiga. Jag tillade

Ang. taxeringsmyndigheternas utsändande av anmaningar till deklaranter.
(Forts.)

även, att uppgifter i intet fall borde infordras i större omfattning än som kunde tillgodogöras vid taxeringsarbetet.

I anledning av förenämnda uttalanden i propositionen uttalade 1943 års bevillningsutskott, att då den taxeringsintendenten tillagda anmaningsrätten, om densamma begagnades i allt för stor utsträckning, kunde föranleda betydande svårigheter för de därav berörda näringsidkarna, utskottet ville understryka mitt uttalande, att denna anmaningsrätt borde utövas med urskillning och omdöme.

Interpellanten har nu under hänvisning till förenämnda uttalanden anfört, att erfarenheten i flera län varit den, att anmaningsrätten missbrukades och att den tillämpades högst olika inom de olika länen. I någon mån gällde detta anmaningar enligt 35 § till rörelseidkare och andelsföreningar m. fl. angående utbetalda likvider. Det vore emellertid anmaningar enligt 32 § 2 mom. som på sina håll mest missbrukades. I vissa län förekomme sålunda, enligt vad interpellanten uppger, att praktiskt taget samtliga jordbrukare genom cirkulärskrivelse anmodades ifylla och insända tryckta formulär för specifikation av samtliga inkomster och utgifter samt fullständig förteckning å utgående löner. Jordbrukarna tvingades därigenom att skriva av praktiskt taget hela kassaboken innehåll. Mycken anstöt hade även, enligt vad interpellanten vidare uppger, föranletts av att taxeringsmyndigheterna i så stor utsträckning infordrade kvitton och reversal från en mängd oförvitliga personer, som alltså tämligen direkt beskylldes för ohederlighet. De ifrågavarande anmaningarna utsändes långt innan deklarationstiden gått till ända.

I anledning av interpellationen har jag inhämtat yttranden från taxeringsintendenterna i Malmöhus, Kalmar, Skaraborgs, Östergötlands, Uppsala och Västernorrlands län angående de principer, som inom respektive län tillämpades i fråga om anmaningar jämlikt de i interpellationen angivna lagrummen. För att en bild skall erhållas av huru anmaningsrätten i praktiken utnyttjas torde det vara erforderligt, att jag lämnar en kortfattad redogörelse för innehållet i de avgivna yttrandena.

Taxeringsintendenten i Malmöhus län uppger, att han icke hade sig bekant och ej heller hölle för troligt, att inom länet förekomme begäran om sådan specifikation av lantbrukares samtliga inkomster och utgifter som i interpellationen angäves. Anmaningar enligt 35 § 2 mom. andra stycket angående av rörelseidkare och andelsföreningar till andra näringsidkare utbetalda likvider hade däremot årligen utgått i viss utsträckning. Innevarande år hade uppgifter infordrats från bland annat alla auktoriserade spannmålshandlare i länet om inköp av spannmål m. m., från alla slaktare och auktoriserade kreaturshandlare beträffande inköp av djur, från samtliga äggföreningar angående inköp av ägg, från samtliga fiskgrossister beträffande inköp av fisk, från mejerierna om inköp av mjölk och mejeriprodukter, från sockerfabrikerna angående levererade sockerbetor samt från vissa uppköpare av skogsprodukter om inköp av dylika produkter. Uppgifter hade begärts rörande uppgiftslämnarnas samtliga leverantörer. Under kommande år vore det meningen att variera anmaningarna, så att vissa uppgifter, som infordrats några år i följd, inte behövde lämnas under något eller några följande år. De uppgiftsskyldiga hade ställt sig synnerligen lojala mot taxeringsmyndigheterna. Som allmänt omdöme kunde sägas, att uppgifterna i jordbruksbilagorna fortfarande vore i stor utsträckning felaktiga. Emellertid hade den effektiviserade kontrollen medfört, att felaktigheterna minskades år från år.

Taxeringsintendenten i Kalmar län har beträffande anmaningar jämlikt 32 § 2 mom. taxeringsförordningen anfört, att sedan flera år tillbaka i kontrollsyfte

Ang. taxeringsmyndigheternas utsändande av anmaningar till deklaranter.
(Forts.)

använts blanketter för bland annat specifikationer av vissa å jordbruksbilaga upptagna intäkter och utgifter. Dessa specifikationer översändes av taxeringsordförandena till de skattskyldiga i god tid före den 15 februari. Avsikten härmed vore att bereda den skattskyldige en lättnad, därigenom att han kunde ifylla specifikationerna samtidigt som han uppgjorde sin deklaration. Specifikationerna utsändes till så gott som alla jordbrukare. Det kunde icke anses lämpligt att på förhand välja ut vissa skattskyldiga, vilka då med fog kunde anse sig utpekade. Erfarenheten hade visat, att lantbrukarnas bokföring i de flesta fall vore bristfällig. Under sådana omständigheter syntes det vara lantbrukarna till hjälp, att de kunde överföra de olika inkomst- och utgiftsposterna från sina anteckningar till respektive specifikationer. På detta sätt framkomme så småningom de summor, som skulle införas å jordbruksbilagan. Kvitton och reversal infordrades endast i ringa utsträckning och endast i samband med utredning rörande behörigheten av yrkade avdrag. Beträffande anmaningar jämlikt 35 § 2 mom. andra stycket hade under innevarande år genomintendentens försorg infordrats uppgifter om de belopp, som uppköparna under föregående år utbetalat till leverantörer av spannmål m. m., skogsprodukter, kreatur och fisk. Uppgifter hade därvid icke infordrats från alla rörelseidkare inom respektive branscher, utan man hade i stället utvalt ett antal rörelseidkare, vilka ansetts vara representativa för sin bransch. Avsikten vore att nästa år, om förhållandena därtill gäve anledning, infordra uppgifter från andra uppköpare. Något missnöje eller någon irritation hade icke försports från någon av de ifrågakvarande enskilda rörelseidkarna. Emellertid hade taxeringsintendenten infordra uppgifter även från vissa större sammanslutningar och föreningar. Dessa anmaningar hade varit oundgängligen erforderliga, då det visat sig, att jordbrukarna i mycket stor utsträckning underlåte att såsom intäkt av jordbruksfastighet upptaga från föreningarna erhållna efterlikvider m. m. Taxeringsintendenten har slutligen anfört, att det kunde synas, som om lantbrukarna genom avfordrandet av de omnämnda specifikationerna ålades en onödigt stor börda, men förhållandena hade så småningom framtvingat ett dylikt förfaringssätt. Innan den skärpta kontrollen började utövas, hade utan tvivel stora belopp undgått beskattning.

Taxeringsintendenten i Skaraborgs län har upplyst, att något generellt anmaningsförfarande jämlikt 32 § 2 mom. taxeringsförordningen icke förekomme inom länet. Beträffande anmaningar enligt 35 § 2 mom. andra stycket hade under en följd av år kontroll av jordbrukarnas deklamationer skett genom att kontrolluppgifter infordrats från uppköpare av jordbruksprodukter. Vid 1944 års taxering ägde sålunda en omfattande kontroll rum beträffande jordbrukarnas försäljning av djur. Kontrollen skedde så, att de rörelseidkare, som drevo handel med djur, anmodades att antingen inkomma med uppgifter å utbetalda belopp eller insända inköpsböcker eller leveranskvitton till länsstyrelsen, varvid utskrift av kontrolluppgifterna skedde med hjälp av landskontorets personal. Innevarande år hade på grund av de senaste årens omfattande kontrollätgärder dylika uppgifter infordrats i mycket ringa utsträckning.

Taxeringsintendenten i Östergötlands län har anfört följande. Generella anmaningar jämlikt 32 § 2 mom. torde icke ha förekommit. Däremot brukade kontrolluppgifter infordras jämlikt 35 § 2 mom. andra stycket. Vid 1944 års taxering hade sålunda uppgifter infordrats från samtliga spannmålshandlare om verkställda likvider till sådana leverantörer, vilkas efternamn började med någon av två angivna bokstäver. Motsvarande stickprovskontroll skedde beträffande försålda slaktdjur. I fråga om skogsprodukter och fisk infordrades kontrolluppgifter beträffande samtliga leverantörer. Vidare hade efter över-

Ang. taxeringsmyndigheternas utsändande av anmaningar till deklaranter.

(Forts.)

enskommelse med vederbörande sockerbruk uppgifter rörande försålda sockerbetor inhämtats genom en av länsstyrelsen förordnad person. Vid innevarande års taxering hade infordrats uppgifter från spannmålshandlare samt ved- och trävaruhandlare beträffande samtliga leverantörer. Särskilt i fråga om skogsprodukter visade sig den kontroll, som verkställdes år 1944, ha varit välbehövlig. Det vore olyckligt, om det samvetsgranna och ur vederbörandes egen synpunkt många gånger otacksamma arbete, som nedlades av flertalet taxeringsordförande, skulle komma att framstå såsom till någon del ur samhällets synpunkt mindre önskvärt.

Taxeringsintendenten i Uppsala län har uttalat, att någon tendens hos taxeringsordförandena att i större utsträckning infordra verifikationer från jordbrukarna angående avdragna omkostnader icke kunnat förmärkas. Endast i de fall, där uppgift stått emot uppgift angående en avdragsposts berättigande, torde den skattskyldige för styrkande av sina uppgifter ha ålagts att inkomma med verifikationer. Anmaningar jämlikt 35 § 2 mom. andra stycket till andelsföreningar och andra uppköpare av jordbruksprodukter hade de senaste åren förekommit i begränsad utsträckning. Sålunda inskränktes uppgiftsskyldigheten år 1944 till att avse leverantörer, vilkas tillnamn eller firmanamn började med någon av sex angivna bokstäver. Under innevarande år hade uppgifter likaledes begärts beträffande leverantörer, vilkas namn började med någon av sex angivna bokstäver. Uppgifter hade infordrats från samtliga spannmålshandlare, slaktdjursuppköpare, mejerier samt större fiskuppköpare. Länets skogsägareförening jämte ett flertal större bolag hade dessutom frivilligt lämnat kopior av de besked, som vederbörande företag för kontroll tillställt sina leverantörer angående utbetalda likvider för skogsintäkter. Enligt intendents uppfattning vore en ändring av taxeringsförordningen i syfte att stadga *utvidgad* uppgiftsskyldighet för uppköpare av jordbruksprodukter att rekommendera.

Slutligen har *taxeringsintendenten i Västernorrlands län* anført, att anmaningar jämlikt 32 § 2 mom. i viss utsträckning utfärdats inom länet, dock först sedan deklARATIONER avlämnats och endast i sådana fall där deklARATIONERNA ansetts erfordra kontroll. I viss utsträckning hade även förekommit, att jordbrukare anmodats att specificera avdrag för arbetslöner, varå löneuppgifter tidigare lämnats. Detta hade i regel skett för kontroll av att löneuppgifter lämnats samt att avdragen vore riktiga. I vissa kommuner hade på lokalt initiativ tillhandahållits blanketter med specifikation över avdragna arbetslöner o. d. avsedda att av de skattskyldiga fogas vid självdeklARATIONERNA. Anmaningar enligt 35 § 2 mom. andra stycket taxeringsförordningen förekomme i ringa utsträckning. Detta berodde på följande skäl. Jordbrukarnas intäkter härrörde numera huvudsakligen från jordbrukarnas stora ekonomiska organisationer ävensom från trävarubolagen. Föreningarna liksom bolagen lämnade numera allmänt i början av varje år besked till de skattskyldiga om de till dem utbetalda beloppen. Dessa besked utskrevos enligt överenskommelse i två exemplar, och det ena exemplaret överlämnades till taxeringsmyndigheterna. Detta system fungerade numera mycket väl, till båtnad såväl för de skattskyldiga som för taxeringsväsendet. Anmaningar enligt 35 § 2 mom. andra stycket utfärdades därför endast till de jämförelsevis fåtaliga privata uppköparna av virke, kreatur o. d. Vid utfärdande av anmaningar visades största möjliga hänsyn. Sålunda hade tiden för uppgifternas avlämnande i stor utsträckning bestämts i samråd med de uppgiftsskyldiga, och utfärdade anmaningar hade i vissa fall jämkats i syfte att uppgiftsskyldigheten icke skulle bli betungande.

Ang. taxeringsmyndigheternas utsändande av anmaningar till deklaranter.
(Forts.)

För egen del får jag härefter anföra följande.

Bestämmelsen i 32 § 2 mom. taxeringsförordningen torde ha tillkommit för att möjliggöra för taxeringsmyndigheterna att infordra kompletterande eller i kontrollsyfte eljest erforderliga upplysningar i sådana fall, då vederbörandes självdeklaration ger anledning därtill eller då anledning till en sådan åtgärd beträffande viss skattskyldig eljest föreligger. En mera generell tillämpning av anmaningsrätten för visst eller vissa år torde emellertid också kunna ifrågakomma, därest förhållandena inom ett län göra ett sådant förfarings sätt motiverat; om dylika mera omfattande kontrollåtgärder anses böra vidtagas torde det — även om taxeringsförordningen icke utgår från att ett dylikt förfarings sätt skall tillämpas — kunna vara till fördel, ej minst för de uppgiftspliktiga själva, om uppgifterna lämnas redan i samband med självdeklarationen.

Av de inkomna yttrandena framgår, att den i 32 § 2 mom. stadgade anmaningsrätten i allmänhet utnyttjats i god överensstämmelse med de principer jag nyss angivit. I Kalmar län synes anmaningsrätten ha utnyttjats mera vidsträckt än i övriga län, något som enligt taxeringsintendentens uppgift framtvingsats av förhållandena. Det läser emellertid — med utgångspunkt från vad jag anfört angående innebörden av ifrågavarande stadgande — kunna ifrågasättas, om icke i nämnda län stadgandet erhållit en mera vidsträckt tillämpning än som vid dess tillkomst varit avsett.

Vad härefter angår infordrandet av kvittor och reversal, synas de inhämtade yttrandena icke giva stöd för den meningen, att sådana handlingar skulle infordras i större omfattning än som med hänsyn till taxeringsarbetet kan anses erforderligt.

Beträffande den i 35 § 2 mom. andra stycket taxeringsförordningen stadgade anmaningsrätten synes denna, åtminstone i de län som de inhämtade yttrandena avse, ha utövats på ett ändamålsenligt sätt. Som jag anförde i 1943 års proposition angående ändring av taxeringsförordningen, bör det icke ifrågakomma att varje år infordra uppgifter beträffande uppköparnas samtliga leverantörer, utan en dylikt mera omfattande undersökning bör göras endast då förhållandena därtill föranleda; å andra sidan bör man naturligen icke tveka att infordra generella uppgifter, då grundad anledning därtill föreligger. I övrigt bör emellertid kontrollen utföras såsom en stickprovskontroll, så att varje år uppgifter infordras rörande viss eller vissa grupper av skattskyldiga; härvid torde med fördel den metoden kunna användas, att uppgifter varje år infordras beträffande leverantörer, vilkas efternamn börja med någon av vissa angivna bokstäver. I fråga om de sålunda bestämda leverantörsgrupperna böra uppgifter infordras från samtliga de uppköpare, som kunna ifrågakomma.

Jag vill slutligen nämna, att det är min avsikt att för kännedom delgiva samtliga taxeringsintendenter innehållet i mitt nu avgivna svar.

Herr Mannerskantz: Herr statsråd! Orsaken till att jag framställt mina frågor till herr statsrådet är givetvis icke att jag vill försöka göra det möjligt för de skattskyldiga att undandraga sig skatt, utan det har utslutande varit, att jag har tyckt, att det var erforderligt att se till att icke inom vissa delar av landet översåtarna husera hur som helst med undersåtarna. Det gäller nog inte bara inom detta verksamhetsområde utan även inom en hel del andra, att det inte bara är undersåtarna som behöva övervakas, utan även funktionärerna.

Av det svar, som här har lämnats, framgår, att herr statsrådet har den uppfattningen, att det skall finnas riktiga motiv för de åtgärder som vidtagas, och jag får härmed meddela, att jag är fullt enig med herr statsrådet. Av svaret framgår vidare, att av de län, som tillfrågats, är det län, där jag råkar

Ang. taxeringsmyndigheternas utsändande av anmaningar till deklareranter.

(Forts.)

vara bosatt, det enda, där man har tillämpat principen att utsända generella anmaningar med specifikationer enligt sådana här blanketter, som upptaga namnen på alla som man har sålt till eller köpt från under hela året. Det innebär ju praktiskt taget, att man skall skicka in kassaboken, utom att man strängt taget inte skulle behöva skicka in pärnarna. I de övriga län, som ha varit tillfrågade, har något sådant icke förekommit, men om alla län hade varit hörda, skulle det ha visat sig, att det har skett i åtminstone ett län till och detta icke blott ett eller annat år, utan sedan många år tillbaka. Jag tror att man har börjat ledsna på sådana förfrågningar och inte kan förstå att de skola vara erforderliga.

Jag är nu tacksam för att statsrådet vill utsända detta sitt uttalande till länen, och jag förmodar att anmaningsförfarandet därefter kommer att tillämpas mera likformigt och riktigt. Det är just olikformigheten, som ofta förargar folk, när man i de flesta län icke anser det behövt att skicka ut generella anmaningar, under det man i ett och annat län gör det år efter år och sannolikt hade hållit på med det alltid, om det inte hade protesterats däremot.

På en punkt tycker jag emellertid, att herr statsrådets svar kan vara, jag vill inte säga oriktigt men något missvisande. Det är när det gäller anmaningarna enligt 35 §. Det är nämligen inte så, att man inom alla de län, som ha blivit tillfrågade, och inte heller inom alla de övriga, förfarit riktigt på detta sätt, utan i åtskilliga län har man åtminstone i fem års tid från samtliga uppköpare fordrat in uppgifter på samtliga deras leverantörer. I det avseendet, kan jag säga, äro icke alla de från länen inkomna uppgifterna riktiga, men det är ju inte heller att förvänta, att man skall så detaljerat ange vilka åtgärder man vidtagit. Av särskild betydelse är det, att det åtminstone inom mitt hemlän med fog har uppkommit det talet, att de jordbrukare, som leverera varor till sina egna andelsföreningar, äro säkra på att det där kommer att bli en fullständig kontroll i taxeringshänseende, men att om de leverera djur eller varor till andra uppköpare, är kontrollen mycket ofullständig. Det där talet har så småningom spritt sig och åstadkommit en riktig hypnos, så att t. ex. de krigsresande djuruppköparna säga: »Om ni säljer till mig, så slipper ni deklarerera, men det får ni göra, om ni levererar till edra föreningar», och detta kan icke vara lyckligt. Därför menar jag, att dessa anmaningar efter 35 § böra ske så, att inte ett sådant tal får något fog för sig, som det faktiskt har haft.

Av det yttrande som inkommit från Malmöhus län framgår, att man där har fordrat in uppgifter från samtliga näringsidkare och föreningar, som överhuvud taget sysslat med jordbruksprodukter, och från samtliga deras leverantörer. Där tycker jag nog att man har satt i gång en allt för vidlyftig apparat, ty det är väldigt tidsödande för företagen, särskilt för de stora, att tekniskt verkställa detta. Dels kostar det pengar och dels har det under dessa inkallelsetider varit svårt att överhuvud taget få personalen att räkna till. Då tycker jag det är riktigare att man gör som, jag tror det var i Skaraborgs län, att länsstyrelsen förordnar en person, som på företagarens kontor tar del av de uppgifter man vill ha.

Jag ber, herr statsråd, att få tacka för det besvär, som har gjorts för att rätta till denna sak, för den uppfattning som herr statsrådet lagt i dagen och för att jag fått taga del av det lämnade svaret i förväg. Jag hoppas att förhållandena skola bli sådana, att det inte blir anledning att återkomma i denna sak.

Herr statsrådet *Wigfors*s avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 256, med förslag till förordning om krigskonjunkturskatt för år 1945, m. m.

Justerades protokollet för den 5 innevarande månad.

Upplästes en till kammaren inkommen ansökning, som jämte därvid fogat läkarintyg var så lydande:

Till riksdagens första kammare.

Undertecknad, som denna dag för operation intagits å Norrköpings lasarett, får med stöd av bifogade läkarintyg vördsamt anhålla om ledighet från riksdagsarbetet under tiden den 10 t. o. m. den 23 april 1945.

Norrköping den 10 april 1945.

Bengt Elmgren.

Att riksdagsman *Bengt Elmgren*, som vårdas härstädes för öroninflammation, är helt oförmögen till arbete fr. o. m. den 10 april t. o. m. den 23 april 1945, intygas härmed.

Norrköpings lasarett den 9 april 1945.

Agnar Hall,
lasarettsläkare.

Den begärda ledigheten beviljades.

Anmäldes och godkändes bankoutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 12, angående regleringen för budgetåret 1945/46 av utgifterna under riksstatsens tolfte huvudtitel, innefattande anslagen till pensionsväsendet, utom i vad angår anslagen till allmänna indragningsstaten;

nr 118, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 22 december 1939 (nr 895) angående rätt för Konungen att meddela särskilda bestämmelser om riksbankens sedelutgivning och bankrörelse m. m.;

nr 119, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 7 juni 1940 (nr 437) angående utövande under vissa utomordentliga förhållanden av fullmäktige i riksbanken och fullmäktige i riksgäldskontoret tillkommande befogenheter, m. m.;

nr 120, i anledning av framställning från fullmäktige i riksgäldskontoret angående förlängning av bemyndigande för fullmäktige att till riksbanken överlämna skattkamarväxlar m. m.;

nr 122, i anledning av framställningar angående pensioner eller understöd åt vissa i statens tjänst anställda personer m. fl.; samt

nr 123, i anledning av väckta motioner angående ändring av gällande bestämmelser om val av huvudmän i sparbank.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 248, angående ändrade grunder för användningen av anslaget till Skogsvård m. m.: Ersättning åt skogsvårdsstyrelser för visst biträde vid virkesavverkning m. m.

Föredrogos och hänvisades till statsutskottet nedannämnda motioner:

nr 368, av herr *Schlyter* m. fl. i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslagsfrågor i anledning av omorganisation av det rättspsykiatriska undersökningsväsendet; och

nr 369, av herr *Elowsson, Nils*, m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till Statens sinnessjukhus: Avlöningar m. m.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 11, i anledning av väckta motioner om beredande åt landsbygdens befolkning av rättvisare representation i riksdagens andra kammare.

I de likalydande, till konstitutionsutskottet hänvisade motionerna nr 221 i första kammaren av herr *Heiding* m. fl. och nr 359 i andra kammaren av herrar *Svensson* i Grönvik och *Jonsson* i Skedsbygd hade hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville hemställa om utredning och förslag angående möjligheterna att genomföra sådana modifikationer av valmetod och valkretsindelning för andra kammaren, att åt landsbygdens befolkning bereddelse bättre och rättvisare förutsättningar för en mot dess storlek och betydelse svarande representation.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på anförda skäl hemställt, att förevarande motioner icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade anmälts av herrar *Albert Andersson* och *Pettersson* i Norregård, som inom utskottet yrkat, att utskottet måtte tillstyrka de föreliggande motionerna.

Herr Andersson, Albert: Herr talman! Då jag anmält reservation i fråga om det här föreliggande utskottsutlåtandet, vill jag med några ord antyda min uppfattning i frågan.

Det är enligt min mening en fråga av mycket stor betydelse som beröres i den av herrar *Heiding* och *Svensson* i Grönvik m. fl. framförda motionen. Det måste mycket stora ansträngningar till, för att befolkningen på landsbygden, i synnerhet i skogsbygder eller i skärgården, skall kunna komma upp i ett jämförelsevis lika livligt valdeltagande som i större städer eller liknande orter. Tävligen i de valkretsar, där båda slagens folk sammanföres, blir därför givetvis orättvis. Jag skulle därför snarare vilja säga, då utskottet talar om nödvändigheten av så stora valkretsar för att få fram proportionellt rättvis fördelning av mandaten, att detta ofta nog tvärtom leder till en proportionell orättvisa, eftersom förutsättningarna äro så olika.

Vad utskottet skriver om att det icke bleve något bättre resultat, om storstäder och liknande samhällen finge rösta för sig, är enligt min mening klart felaktigt.

Talet om svårigheterna med en gränsdragning mellan landsbygd och stads-samhällen har utskottet hämtat från motiveringen till avslag på någon annan motion, men det är den oturen med den lånade motiveringen, att den i vart fall inte passar den här gången. I den nu föreliggande motionen säges tvärtom, att någon sådan noggrann uppdelning icke ifrågasättes. Vad som här ifrågasatts är endast en utredning om en sådan justering av valkretsindelningen, att storstäderna och lämpligt belägna samhällen av sådan utpräglad karaktär skulle få rösta för sig i egna kretsar. Sådant förekommer ju nu i fråga om ungefär fyrtio andrakammarmandat och borde nog ganska lätt kunna ordnas för ungefär lika många till. Däremot säges rent ut, att de övriga kretsarna kunde få förbli blandade, om man så vill uttrycka sig. Även om inte detta

Ang. landsbygdsbefolkningens representation i riksdagens andra kammare.

Ang. landsbygdsbefolkningens representation i riksdagens andra kammare.

(Forts.)

skulle medföra full rättvisa, så bleve det i alla fall mindre orättvist, och sådant får man nog ofta nöja sig med här i världen. Särskilt vi på landsbygden ha ofta fått vänja oss vid att nöjas med ganska litet.

Här har inte påfordrats något annat än en utredning, men det har man inte velat gå med på. De skäl utskottet anfört för att ingenting göra äro, som jag påvisat, just ingenting annat än de obotfärdigas förhinder. Därför ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Häri instämde herr *Gustavson* och herr *Andersson, Jones Erik*.

Herr **Källman**: Herr talman! Om inte reservanten hade gjort något yrkande, skulle jag inte ha begärt ordet för att försvara utskottets ståndpunkt, men nu måste jag säga några ord.

Den motion, som nu föreligger till behandling, är en av de mest obegripliga som förevarit i konstitutionsutskottet. Motionärerna referera, att riksdagen undan för undan har utjämnat den skillnad i fråga om representationen mellan landsbygd och städer, som tidigare förefunnits. Detsamma har skett inom landstingen, där städerna tidigare också hade en oproporionerligt stor representation i förhållande till landsbygden. Jag förstår inte, hur man genom en ändrad valkretsindelning skall kunna åstadkomma något slags förskjutning i åsikter bland representanterna — och det måste väl vara det som det är fråga om.

Jag såg på röstsiffrorna i två verkligt renodlade landssocknar i Stockholms län vid valet 1940. I Sorunda i södra delen av länet avgåvos 360 röster för bondeförbundet och 517 röster på den socialdemokratiska listan. I Hökhuvuds socken, som ligger långt upp i norr i Stockholms län, röstade 142 med bondeförbundet och 265 på den socialdemokratiska listan. Jag förstår motionen så, att man vill ha dessa siffror ändrade, så att bondeförbundet får socialdemokraternas flertal och tvärtom, men inte kan det gå genom en ändrad valkretsindelning; det är ju fullkomligt uteslutet. Vare sig man röstar på landsbygden eller i städerna, röstar man väl efter åsikter och intressen och inte efter andra grunder.

Då det är fullkomligt omöjligt att tillmötesgå motionärerna, vilket vi voro praktiskt taget eniga om i utskottet, skall jag nöja mig med att yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Heiding**: Herr talman! Herr Källman var mycket kort i sitt svar. Han tyckte, att det inom konstitutionsutskottet inte hade förelegat någonting, som kunde bidra till att utskottet skulle gå med på motionen, och därför hade utskottet avstyrkt en skrivelse om utredning i berörda hänseende.

Jag förstår inte riktigt konstitutionsutskottet i detta fall. När det gällt dylika förslag har utskottet alltid förut försökt att komma med undanflykter, och man kan ju säga, att det kvarstår på sin förut intagna ståndpunkt i detta fall. Emellertid vill jag påvisa, att utskottet synes ha glömt bort, vad det sade 1927 i anledning av en motion om minskning av riksdagsmännens antal. Utskottet yttrade då bland annat följande: »På grund av vårt lands stora ytvidd och de mycket skiftande förhållandena inom olika delar av detsamma synes bibehållandet av ett jämförelsevis stort antal folkrepresentanter här vara behövt för att riksdagen allsidigt och fullständigt skall giva uttryck åt skilda uppfattningar och intressen.»

Hur är det egentligen nu i detta fall? Är det inte så, att antalet representanter från landsbygden undan för undan minskas och att det blir allt flera

Ang. landsbygdsbefolkningens representation i riksdagens andra kammare.

(Forts.)

från storstäderna? Jag skall bara taga ett enda exempel, fast det kunde vara skäl i att komma med flera. På stockholmsbänken sitta för närvarande 22 ledamöter av andra kammaren, och antalet ökas i regel efter varje val. Väster-norrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län, således de fyra nordligaste länen, ha endast 31 ledamöter i andra kammaren, och deras antal kanske kommer att minskas i stället för att ökas. Dessa fyra län utgöra ju över hälften av vårt land, när man räknar efter ytvidden, och de skola representeras av 31 ledamöter. Jag tycker det är egendomligt, att konstitutionsutskottet, som talat om att de stora ytvidderna skola vara representerade, icke vill vara med om att åstadkomma rättvisa i detta fall. Det är ju alldeles självklart att de nuvarande 31 norrlandsrepresentanterna — de må vara hur dugliga och kunniga som helst — icke kunna hinna med att resa omkring i sina län och ha den känedom om dem som representanterna för en storstad ha om sitt område. Jag menar därför, att det inte vore mer än berättigat, att det bleve någon förändring i detta fall, så att inte antalet ledamöter från landsbygden skall minska som nu är fallet.

Vi ha ju med denna motion icke avsett, att samtliga städer skulle skiljas från landsbygden, men vi ha ansett en viss justering nödvändig. Hur kommer det att se ut i framtiden, om det skall hålla på i samma stil som nu? Kan man då tala om att landsbygdsfrågorna kunna bli allsidigt belysta och att deras representanter giva ett fullständigt uttryck åt skilda riktningar och intressen? Den pågående avfolkningen av landsbygden synes fortsätta, och med de befolkningssiffror för landsbygden, som man räknar med för 1960-talet, ser det mycket nedslående ut för framtiden.

På s. 2 gör utskottet ett uttalande, som jag anser icke bör få stå oemotsagt. Utskottet säger: »Jordbrukets intressen, vilkas tillgodoseende vore syftemålet med förslaget, hade även inom riksdagen en representation, som väl motsvarade numerären av den befolkning, som vore sysselsatt inom denna näringsgren. Något för jordbruksbefolkningen bättre resultat kunde icke förväntas genom en uppdelning av valkretsar på föreslaget sätt.»

För min del har jag icke skrivit på denna motion, för att just jordbruksbefolkningens representation skulle bli större. Det är ju andra människor än jordbrukare som bo i dessa stora valkretsar på landsbygden, men jag vill möjliggöra en starkare representation från landsbygden än nu är fallet. Det är alltså icke det skäl, utskottet angivit, som varit anledningen till motionen.

Då herr Källman här framhöll, att han trodde att det skulle vara meningen att åstadkomma förändringar i åsikterna genom förändringar i valkretsindelningen, tycker jag detta är så ogrundat och olämpligt, att jag inte förstår, hur herr Källman kunde framkomma med något sådant.

Utskottet har vidare sagt: »Då några skäl för ett förändrat ståndpunkts-tagande från riksdagens sida ej anförts av motionärerna, får utskottet under hänvisning till ovan anförda synpunkter hemställa att förevarande motioner icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.» Det tycks ju inte hjälpa, vilka skäl man än framför i detta fall. Jag har ju sagt, att det inte är meningen, att man vid en sådan valkretsindelning skulle taga undan alla de mindre städerna från landsbygden, men när det gäller storstäderna, kunde det ju ske vissa omregleringar, och det finns även rätt stora städer ute i landet, som man skulle kunde bilda särskilda valkretsar av. Hade det funnits någon god vilja i detta fall, hade man säkert kunnat komma till ett annat resultat än konstitutionsutskottet här gjort. Vi ha ju sagt i slutet av vår motion: »Uppenbart är att det problem, som här beröres, är av en storlek, att en ingående utredning måste föregå utformandet av definitiva förslag. Med vad ovan anförts ha endast några

Ang. landsbygdsbefolkningens representation i riksdagens andra kammare.
(Forts.)

möjligheter skisserats, till vilka ett slutgiltigt ställningsantagande först kan ske på grundval av en sådan utredning. De anförda siffrorna visa dock på en förskjutning inom samhällslivet, så stor, att dess återverkningar på folkrepresentationens sammansättning väl förtjänar beaktande. Det ingår också i det folkliga styrelsesättets grundåskådning att icke låta förhållandena utan omprövning fortbestå eller förvärras, som måste leda till en bestående känsla hos stora delar av vårt folk att vara missgynnade och orättvist behandlade genom en valmetod», sådan som den nuvarande.

Jag anser att det hade varit berättigat, att det hade vidtagits en utredning, och jag är förvissad om att denna tanke förr eller senare kommer att förverkligas. Den kommer icke att dö bort, trots att förslaget nu har avstyrkts av konstitutionsutskottet.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till motionen.

Herr Johanson, Karl August: Herr talman! Jag hade inte tänkt yttra mig i frågan, om inte herr Heiding börjat tala om de stora vidderna i Norrland och kommit med det exemplet, att de norrländska länen äro så dåligt representerade i förhållande till andra län, t. ex. i sydliga delar av landet.

Representationen bestämmes ju efter folkmängden och inte i förhållande till ytvidden. Hur skulle det ta sig ut i Sveriges riksdag, om Jokkmokk med sina 1 814 364, Gällivare med sina 1 599 582 och Jukkasjärvi med sina 1 318 110 hektars ytor skulle vara fullödigt representerade i riksdagen i förhållande till ytvidden hos valkretsar i övriga delar av landet? Och för en sådan kommun som Åsele, som tidigare lämnat de områden som nu utgöra Fredrika, Vilhelmina och Dorotea kommuner, där rymmes, om jag inte minns fel, hela Skaraborgs län med dess 258 landskommuner, 7 städer och några köpingar.

En representation i riksdagen bör inte byggas på ytviddernas storlek, utan på befolkningens storlek inom valkretsen. I Västerbottens län ha vi försökt att ordna representationen på ett förnuftigt sätt, så att vi ha representanter från samtliga delar av länet, från såväl lappmark som kustland och inlandet däremellan. Det går naturligtvis att ordna representationen så med nuvarande valkretsindelning, och den reflexionen gjorde jag också, då herr Heiding talade om att de stora ytvidderna skulle vara så dåligt representerade.

Det förekommer också i motionen några satser, som jag fäste mig vid under utskottsbehandlingen av denna fråga. Det står t. ex. på s. 6: »Det förefaller knappast vara förenligt med denna uppfattning att som nu sker år efter år låta riksdagsmandaten överföras från de stora ytviddernas befolkning — från jordens och skogens folk — till städer och industribefolkning.»

Den saken har jag belyst med vad jag redan sagt om de stora ytvidderna och vad det skulle innebära, om representationens storlek skulle beräknas efter ytvidderna.

Det heter också på s. 7 i motionen att »för jordbrukarna försvåras också valdeltagandet därav, att skötseln av djuren icke kan lämnas å sido. Betydelsen av söndagen som valdag blir för den avlägset boende småbrukaren, som utan hjälp arbetar åt sig själv, icke densamma som för fabriksarbetaren eller tjänstemannen».

Ja, men vi ha ju i vårt valsysteem infört den bestämmelsen att äkta makar kunna rösta för varandra; det räcker ju därför till om en av makarna går och röstar. Jag anser att det är riktigt, att den möjligheten finns, och jag tror också, att den tillämpas i mycket stor utsträckning.

Undersöker man mandatfördelningen på olika yrkesgrupper, kommer man också till samma resultat, som jag kommit till förut, nämligen att den nuva-

Ang. landsbygdsbefolkningens representation i riksdagens andra kammare.

(Forts.)

rande valkretsindelningen är bra som den är. Herr Heiding sade visserligen att han icke avsåg, att representationen skulle grundas på folks borgerliga näring. I Jönköpings län, där en av reservanterna från andra kammaren är bosatt, finns det t. ex. inte mindre än sex representanter, som äro jordbrukare. Dessutom finns det en, som är snickare och som bor i stad, en, som är banvakt och bor på landsbygden, samt en, som är redaktör och bor i stad. Av nio representanter i Jönköpings län bo sålunda sju på landsbygden och två i stad.

Jag tror inte att man kan med fullt fog säga annat än att konstitutionsutskottet har behandlat denna motion som den bör behandlas, då den har yrkat, att motionen icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda, och jag ber, herr talman, att få instämma i detta yrkande.

Herr Persson, Ivar: Herr talman! Utskottets förste ärade talesman betecknade denna motion såsom obegriplig. Jag får säga att jag inte har hört detta påstående förut. Däremot har jag hört sägas om liknande tankar som dem vi nu motionsledes ha framfört, att de skulle vara svåra att genomföra, ja t. o. m. ogenomförbara. Obegripliga har jag emellertid inte förut hört sägas att de skulle vara, och jag måste i min tur beteckna den ärade talesmannens förutskottet anförande såsom åtminstone för mig ganska svårbegripligt. Han menade emellertid att man ju röstar efter sin åsikt och att därför en ändrad valkretsindelning inte skulle kunna medföra någon ändring i representationen. Jo, herr Källman, det kan den göra, och herr Källman är säkerligen tillräckligt mycket valtekniker för att kunna förstå, att en ändring i fråga om valkretsindelningen skulle kunna medföra ganska betydande ändring i mandatfördelningen. Jag tror, att herr Källman och jag äro fullkomligt överens om att det finns åtskilliga stora stadsliknande samhällen, särskilt i närheten av Stockholm, som mycket väl kunna betraktas som städer när det gäller val till riksdagen, och deras överförande till särskilda stadsvalkretsar skulle säkerligen medföra betydande förskjutningar i mandatfördelningen. När man nu gör upp kandidatlistor till valen, kunna stora städer och samhällen göra sig breda på den egentliga landsbygdens bekostnad och göra det säkerligen i många fall också.

Det har sagts att denna motion huvudsakligen skulle tillgodose jordbrukarnas intressen. Detta påstående har redan bemötts av herr Heiding, och jag vill ytterligare understryka, att meningen med motionen är att söka tillgodose *hela* landsbygdens intresse; det gäller således *allt* folket på landsbygden, som i åtskilliga fall — och det tror jag att motståndarna till denna reform äro fullt på det klara med — numera följer helt andra linjer än tidigare.

Man menar emellertid, att idealet nu skulle vara uppnått, när man har fått den överrepresentation för städerna, som förut fanns, ersatt med en lika representation efter folkmängd. Det vill jag i alla fall inte hålla med om, utan man får väl säga, att likaväl som det tidigare fanns motiv för att städerna skulle få riksdagsmän i större antal än vad deras befolkningsmängd numerärt berättigade till, likaväl kan man komma dithän och det ganska snart — ja, det är säkerligen åtskilliga som mena, att vi redan äro där — att det finns skäl för att landsbygden skulle behöva större representation. De allra flesta äro väl i dagens läge på det klara med att landsbygdens näringsliv och befolkning i mycket stor utsträckning är eftersatt både ekonomiskt och då det gäller dess representation, och det ser sannerligen inte ut, som om några krafttag skulle komma att tas för landsbygdsintressenas tillgodoseende, om inte landsbygden får en annan representation i vår lagstiftande församling.

Ang. landsbygdsbefolkningens representation i riksdagens andra kammare.
(Forts.)

Med den flykt från landsbygden, som alltjämt pågår, komma med tiden förhållandena i fråga om representationen säkerligen att förskjuta sig ytterligare, så att det berättigade i motionens krav kommer att framstå ännu klarare.

När det säges, att man i denna motion bara tänker på jordbrukets intressen, så jävas väl en dylik uppfattning av en mängd initiativ, som landsbygdsens representanter tagit för att även socialt och kulturellt och i det stora hela söka förbättra förhållandena på landsbygden, och det finns, enligt min mening, synnerligen starka skäl för att tillmäta de i motionen framförda synpunkterna så stor tyngd, att en utredning borde sättas i gång.

Det är ju alldeles tydligt att det inte är så lätt att på rak arm säga, hur valkretsindelningen skulle ske; t. ex. när det i vissa fall gäller även små städer, som kanske inte skilja sig så avsevärt från den kringliggande landsbygden, eller när det, såsom på andra håll är fallet, finnes stora samhällen, som mera närma sig storstädernas typ. Men det är detta, som gör att en grundlig utredning av frågan behövs. Därför ha vi i motionerna hemställt om en sådan utredning, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till de föreliggande motionerna.

I detta anförande instämde herrar *Tjällgren, Bror Nilsson, Lodenius* och *Gustaf Elofsson* samt fru *Svenson*.

Herr Andersson, Jones Erik: Herr talman! Jag begärde ordet efter herr Karl August Johansons av synnerlig belåtenhet med nuvarande förhållanden präglade anförande. Man fick egentligen där höra nya toner uppifrån Norrland, toner som man inte är van vid att i allmänhet få höra från det hållet. Under hela min riksdagstid och således även under hela min andrakammartid har jag nämligen hört något helt annat från norrlänningarnas sida. Man har alltid lagt särskild vikt vid att betona, hurusom Norrland blir missgynnad och hur rösterna därifrån helt enkelt försvinna i det allmänna resonemanget från de sydligare landsdelarna. Jag kommer ihåg många representanter från Norrland, som numera äro bortgångna, men jag erinrar mig särskilt den gamle danne-
mannen Olofsson i Digernäs, som var synnerligen bitter gentemot de övriga kammarledamöterna för att de så litet lystrade till norrlänningarnas krav på att få sina intressen tillgodosedda.

För min egen del måste jag nog säga, att jag förstår det där så innerligt väl. Utvecklingen visar ju undan för undan på ett påtagligt sätt, hurusom stockholmarna och — det kan jag gärna tillägga — skåningarna, d. v. s. överhuvud taget tätorterna, kommit att dominera det politiska livet i vårt land. Det kunde kanske vara av behovet påkallat att representationen bleve litet jämnare fördelad så att inte minst de landsdelar, som det talas om i motionen, med de stora ytvidderna där norröver, bebodda av jordens och skogens folk, finge en starkare representation. Jag vill gärna för min egen del understryka detta, och jag tycker att det inte vore annat än en gård av rättvisa om en justering på detta sätt finge ske.

Man frågar sig: varför skall det vara så många mannar och så många representanter från dessa små, relativt taget, begränsade »plättar» som framför allt storstäderna utgöra, enligt nuvarande ordning, när det sedan för de stora områdena där uppe bara blir några enstaka representanter, som få göra sin röst hörd? Det ligger nog sannerligen så till, med den utveckling, som pågått och troligen väl av allt att döma kommer att fortgå ännu under någon tid, att det bör bli en ändring på detta område. Det är det som motionärerna vilja och detta

Ang. landsbygdsbefolkningens representation i riksdagens andra kammare.
(Forts.)

reformkrav tycker jag är av sådan art, att det bör komma till sin rätt så småningom såsom ett utslag av verklig demokrati även i detta avseende.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till motionen.

Herr **Källman**: Herr talman! Jag förstår verkligen inte vad man nu här talar om — i varje fall är det detta ärende fullkomligt ovidkommande. Det enda direktiv, som förekommer i motionen om det syfte, man vill vinna, och som kan tagas på allvar, är det, att städer och stadsliknande samhällen skola sammanföras i skilda valkretsar. Men vad inträffar då för ett parti, som inte har så stort röstetal? Jo, det får mindre representation än om valkretsarna äro gemensamma och alltså större.

Aderton av tjugo ledamöter i konstitutionsutskottet säga, att »jordbrukets intressen, vilkas tillgodoseende vore syftemålet med förslaget, hade även inom riksdagen en representation, som väl motsvarade numerären av den befolkning, som vore sysselsatt inom denna näringsgren», ävensom att »något för jordbruksbefolkningen bättre resultat kunde icke förväntas genom en uppdelning av valkretsar på föreslaget sätt».

I mitt förra anförande har jag illustrerat detta med exempel från verkligt renodlade jordbrukskommuner, där det socialdemokratiska partiet hade ungefär två tredjedelar av röstetalet jämfört med bondeförbundet. Jag sade då, att det är tydligt, att man vill vända på dessa siffror, men det lyckas inte med en ändrad valkretsindelning.

Det föreligger inte något reellt underlag för denna motion, och det är därför som vi i utskottet så manstarkt och bestämt ha avstyrkt förslaget om denna utredning.

Herr **Johanson, Karl August**: Herr talman! Jag blev litet förvånad över vad herr Jones Erik Andersson sade, nämligen att mitt av »självelbätenhet präglade anförande» innehöll nya toner från Norrland, som inte hade hörts förut. Jag vet inte om den nu behandlade frågan har varit uppe i samband med norrlandsfrågornas behandling tidigare, men för mig är det tämligen ofattbart, hur norrlandsproblemen skola kunna lösas genom en utredning om en ny valkretsindelning. Norrlandsproblemen ligga nämligen inte så till, att de kunna lösas på det sättet. Är det så, att herr Jones Erik Andersson kan göra det och att han kan påvisa, hur man skall lösa norrlandsproblemen på denna väg, skall jag livligt understödja ett förslag från det hållet, men jag misstänker på mycket goda grunder att ett sådant försök är tämligen dödfött. Norrlandsproblemen lösas icke genom ändrad valkretsindelning, utan därtill fordras andra åtgärder. Jag talar icke för utskottet utan enbart för mig själv denna gång, och jag är alldeles övertygad om att norrlandsproblemen så småningom komma att lösas, men på annat sätt än genom herr Jones Erik Anderssons anvisningar.

Jag fäste mig också vid en sak i herr Perssons anförande, en synpunkt som då och då brukar återkomma. Jag tror inte man kan anlägga den vid detta tillfälle, men jag fäste mig ändå vid den. Herr Persson sade nämligen, att flykten från landsbygden skulle hejdas genom en förnyad valkretsindelning. Jag tror, på grund av den erfarenhet jag har, att skall denna flykt kunna stoppar upp, skall det ske med andra medel än med en förnyad valkretsindelning. Jag har varit med om att skilja ett visst område från en landskommun och att bilda en köping. Så sent som i fredagens konselj beslutade Kungl. Maj:t på förslag av kammarkollegiet att till denna köping, som tidigare hade brutits ut, lägga ytterligare ett område, som är nästan lika stort som det förutvarande. Vad

Ang. landsbygdsbefolkningens representation i riksdagens andra kammare.
(Forts.)

beror detta på? Jo, på landsbygdsrepresentanterna själva och på hur de se på de problem, som avgöra, varför människorna vilja bo inom de samhällen, som det här gäller.

Man får inte generalisera i ett sådant fall, och man skall inte jämt och ständigt säga, att man skulle kunna hindra landsbygdens avfolkning genom en ändrad valkretsindelning. Landsbygden får själv se till att ordna det så för sin befolkning, att den stannar kvar inom landsbygdens område dit den hör, men det går absolut inte genom en förnyad valkretsindelning.

Herr Karlsson, Gottfrid: Den ärade motionären citerade nyss ett yttrande i konstitutionsutskottets utlåtande vid 1927 års riksdag med anledning av en motion om minskning av riksdagsmännens antal här i landet, och motionären anförde det uttalande, som utskottet den gången gjort, som ett skäl mot utskottets ståndpunktstagande i den nu föreliggande frågan. Jag har, herr talman, mycket svårt att förstå att det kan föreligga någon motsättning mellan konstitutionsutskottets uttalande i den fråga, som behandlades år 1927, och det beslut som utskottet kommit till i anledning av den nu förevarande motionen. År 1927 var det ifrågasatt att minska antalet riksdagsmän, och då sade utskottet, att ett av skälen för att bibehålla det dåvarande antalet riksdagsmän var att man på det sättet kunde få en så allsidig representation från landets olika delar som det överhuvud var möjligt att få.

Motionären talade om att en allt större förskjutning när det gäller antalet mandat sker till storstädernas förmån, och han tog då Stockholm som exempel. Stockholm hade nu ett större antal riksdagsmän än tidigare, och om utvecklingen finge fortgå på det sättet, komme antalet väl än ytterligare att ökas, förmodade motionären. Ja detta, herr talman, måste ju bero på den förskjutning i befolkningens bosättning, som har skett under de senare åren.

I motionen talas det om ett förhållande, som tidigare var rådande i fråga om representationen i riksdagen, då städerna hade en favoriserad ställning gentemot landsbygden, en orättvisa som bekämpades från landsbygdsrepresentanternas sida och som också så småningom kom att helt försvinna. Det kan väl ändå inte vara motionärernas mening att man, när man väl fått bort den orättvisa, som tidigare förekommit på detta område, skall skapa en annan orättvisa åt motsatt håll? Den utvecklingen, att storstäderna få en ökad representation i den lagstiftande församlingen, kan inte motverkas genom en ändring i fråga om rikets indelning i valkretsar, men det kan ske genom att man på andra områden vidtager åtgärder för att förhindra befolkningsförskjutningen mellan landsbygden och städerna. Det är dock ett spörsmål av helt annan art än det, som nu föreligger till behandling. Motionärerna ha ju inte heller i det hänseendet givit något som helst uppslag, och jag har därför, herr talman, ingen anledning att närmare syssla med det problemet.

Enligt mitt förmenande måste det väl ändå vara riktigt, att olika delar av landet äro representerade i den lagstiftande församlingen i förhållande till de olika delarnas invånarantal, oavsett om det gäller städer eller landsbygd.

Det har här talats om — det var utskottets ärade vice ordförande, som gentemot herr K. A. Johanson anförde det — att särskilt Norrlands intressen inte bli ordentligt tillgodosedda. Den saken har ju, som herr Johanson i sitt svar till utskottets vice ordförande angett, inte alls med detta problem att göra, utan det är en sak som man får ta upp till behandling från helt andra utgångspunkter.

Till sist vill jag, herr talman, säga att jag kommer till samma resultat som

Ang. landsbygdsbefolkningens representation i riksdagens andra kammare.
(Forts.)

utskottet, även om jag var förhindrad den dag, då detta ärende behandlades i utskottet, att deltaga i dess slutbehandling. Det finns enligt min mening inte någon anledning att påyrka en utredning i denna fråga.

Jag ansluter mig alltså, herr talman, till den hemställan, vartill utskottet har kommit.

Herr Linderot: Herr talman! Det är intet tvivel om att frågor rörande representationsordningen ha en mycket stor betydelse, och därför vill jag inte uttala mig kritiskt gentemot de ledamöter, som ha föranlett den tämligen stora debatt som nu uppstått kring denna fråga. Jag måste emellertid beklaga att denna debatt rörande representationsordningen har blivit så utdragen, då det följande ärendet på föredragningslistan, konstitutionsutskottets utlåtande nr 12, enligt min mening är av oerhört mycket större betydelse än det nu förevarande. Då emellertid från bondeförbundsrepresentanternas sida det hela av allt att döma har gjorts till en kamp för landsbygdens intressen gentemot städerna, så begärde jag ordet för att inlägga en gensaga emot detta.

Jag kan inte förstå att det här kan vara fråga om landsbygdsintressen kontra stadsintressen. Och det som exempelvis herr Persson nyss anförde var väl närmast att förstå som ett försök att inför väljarna motivera, varför bondeförbundet genomgick en omdöpelseakt för två år sedan och kallade sig för landsbygdspartiet bondeförbundet. Då måste man väl hitta på någonting för att visa upp alldeles särskilda landsbygdsintressen, som motivera dels varför ett parti kallar sig landsbygdspartiet och dels att bondeförbundet i verkligheten är denne utomordentlige försvarare av landsbygdens intressen.

Det är den psykologiska förklaring, som jag kan ge till motionen och till den framstöt, som här är gjord från bondeförbundssidans. Ty realpolitiskt sett är, som här redan antytts av herrar Källman, K. A. Johanson och andra och vilket jag inte behöver upprepa, motionen egentligen faktiskt obegriplig — jag tillåter mig att säga det, herr Persson. Jag vet inte om herr Källman eller jag har särskilt svårt för att fatta, men jag begriper faktiskt inte vitsen med den här motionen. Den bygger på en fullkomlig abstraktion om de verkliga förhållandena i landet, nämligen på abstraktionen om politisk åsiktsbildning på grund av bostadsort, något som inte existerar i verkligheten.

Jag skulle, eftersom jag ändå tagit ordet, vilja rekommendera landsbygdspartiet bondeförbundet att på annat sätt söka gagna den politiska utvecklingen till förmån för ett kraftigare inflytande från det rena landsbygdsfolket, på det sättet nämligen att man understöder alla strävanden för att flytta ut städerna på landsbygden. Därigenom kommer så småningom, och jag hoppas i tämligen snabbt tempo efter kriget, överhuvud taget motsättningen mellan landsbygd och städer att upphöra ekonomiskt, kulturellt och därmed också politiskt. Det bör man sträva efter och inte sträva efter att försöka skapa konstlade motsättningar utöver dem, som tyvärr ännu faktiskt äro för handen.

Under vår representationsordnings första tid, alltså efter ständsriksdagarnas avskaffande, hade städerna rättighet att utse en riksdagsman för 10 000 röstande och landsbygden en för 20 000 röstande. Detta innebar naturligtvis en mycket upprörande orättvisa, som herr Karlsson här redan har berört. Det var alltså en hundraprocentigt större representation för stadsbefolkningen i riksdagen än för landsbygdsbefolkningen. Nu har herr Persson ifrågasatt om man inte borde vända på steken och ge landsbygden större representation än städerna. Jag tror nu inte att detta var så allvarligt menat, men det är ändå möjligt att tendensen i hela denna framstöt från bondeförbundet är sådan, som herr Persson

Ang. landsbygdsbefolkningens representation i riksdagens andra kammare.
(Forts.)

här lät påskina, och då måste man ju omedelbart opponera sig. Det kan inte vara någon rättvis representationsordning, som skulle uppbyggas ifrån sådana förutsättningar om ojämn representation från olika medborgargrupperns sida beroende på bostadsorten.

Jag vill tillägga ytterligare ett ord. Det är en annan illusion man försöker skapa ute bland landsbygdens folk, ty det är väl närmast för dem som denna framstöt är gjord och inte för att vinna gehör i kammaren. Det är den illusionen att det föreligger en faktisk åsiktsmotsättning i riksdagen mellan folk från städerna och folk från landsbygden, politiskt sett. Det gör det ju i verkligheten inte. När det gäller de ärade ledamöterna från bondeförbundsgruppen här i kammaren vill jag, även om någon kunde tycka att det är egocentriskt och att jag talar om mig själv, rikta deras uppmärksamhet på att det knappast i kammaren finns någon trognare understödjare av bondeförbundets kampanj för rättvisa åt landsbygden än vad jag har varit. Jag har nästan alltid efter min ringa förmåga sökt att hjälpa bondeförbundet, då det framfört riktiga förslag. Men den landsort som jag befolkar ligger ute i Fredhäll. Jag har inte på snart fyrtio år varit bosatt i någon landsortssocken, varför jag kan tjänstgöra som ett exempel på att åsiktsbildningen inte på något sätt i politisk mening numera har något med bostadsorten att göra.

Herr talman! Då jag inte ville lämna landsbygdspartiet alltför triumferande i landsbygdsfrågorna har jag med dessa mina ord velat tillstyrka bifall till vad utskottet har föreslagit.

Herr Heiding: Herr talman! Jag har svårt att förstå vad herr Källman menade. Han tycktes ha svårt att förstå saken själv också, ty han fick lov att läsa upp vad konstitutionsutskottet hade sagt om att det här gällde endast ett jordbruksintresse och intet annat intresse. Jag själv och även herr Ivar Persson framhöllo ju båda tvärtom i våra anföranden, att vi icke hade väckt denna motion enbart i det syftet att det skulle kunna vara en fördel för jordbrukarna. Detta vill jag ånyo påpeka.

Herr Linderot framhöll att man borde gå till väga på ett annat sätt än att uppställa sådana krav som vi gjort i denna motion. Han framkastade tanken att man skulle flytta städerna ut på landsbygden. Jag skall be att få säga till herr Linderot, att förra året motionerade jag om att man i större utsträckning än vad som nu sker borde lägga både större industrier och småindustri på landsbygden. Det kan vara ett steg i denna riktning. Men hur förfar man i detta fall? Det blir inte alls så som man önskar, utan det blir fortfarande så att man bygger det allra mesta i städerna. Det är många allmänna byggnader som skulle kunna förläggas i mindre städer eller kanske ute på rena landsbygden, men man ser inga exempel på att så blir fallet. Jag tror dock att det kunde göras mycket i den vägen, om man hyste större intresse för saken. Men jag förstår ju att det inte lönar sig att försöka överbevisa vare sig herr Gottfrid Karlsson eller herr K. A. Johanson i detta avseende.

Herr K. A. Johanson drog fram frågan om de stora ytvidderna och tycktes vilja kritisera, att vi överhuvud sagt något om den saken. Den togs emellertid upp i konstitutionsutskottets utlåtande år 1927, och det var därför som vi förde den på tal i den föreliggande motionen. Och jag tycker mig här finna en viss motsättning i alla fall. Man talar om att de stora ytvidderna skola vara representerade, men vi se faktiskt att representanterna för de stora ytvidderna ute i landet bli färre och färre och att de valda representanterna i riksdagen allt mer komma från storstäderna. Det är därför vi opponera oss och vilja ha en ändring till stånd.

Ang. landsbygdsbefolkningens representation i riksdagens andra kammare.
(Forts.)

Herr **Persson, Ivar**: Herr talman! Herr Källman sade att om vi gjorde städerna till särskilda valkretsar, bleve det ett mindre antal representanter för de mindre partierna. Ja, herr Källman, det ligger nog en viss sanning i detta. Men å andra sidan är det väl inte alldeles säkert att därför att ett parti är stort och ett annat litet inom ett område av de nuvarande valkretsarnas typ, så måste det bli på samma sätt inom ett visst område om valkretsindelningen blir sådan som vi önska. Jag skulle också vilja tillägga, att det kanske inte är en gång för alla given naturlag, att det nuvarande majoritetspartiet för all framtid skall ha majoritet på alla håll i landet.

Herr Karl August Johanson måtte ha missförstått mig, när han sade att jag skulle ha menat, att flykten från landsbygden direkt skulle påverkas av valkretsindelningen. Så har jag inte sagt, i varje fall inte menat. Jag har givetvis menat, att en valkretsändring skulle kunna göra riksdagen i gemen mer landsbygdsvänlig, mer benägen att ta i med hårdhandskarna, när det gäller de problem, som för närvarande äro landsbygdsfolkets, och att vi på så sätt skulle kunna inskränka flykten från landsbygden, till och med i rätt avsevärd grad. Det är nämligen på det viset, att fastän man i dessa dagar från en mängd håll säger sig vilja landsbygden så oerhört väl, har det åtminstone inte hitintills tagit sig tillräckligt starka uttryck i handlingar.

När herr Linderot anklagar oss från landsbygdspartiet bondeförbundet för att vi ha bytt namn, så må man naturligtvis ha vad uppfattning man vill om denna namnförändring, men någon åsiktsförändring har inte skett. Herr Linderot kan nog erinra sig att åtskilliga representanter för bondeförbundet ha kommit med initiativ i riksdagen till förmån för landsbygdens folk i dess helhet långt tidigare än vi lade oss till med detta i hans ögon oriktiga dubbelnamn.

Han talade också om att de verkliga förhållandena visa ingen skillnad mellan stadsrepresentanter och landsbygdsrepresentanter. Jo, herr Linderot, alldeles säkert kunde man, om man ville ta upp kammarens tid och hade tillfälle att gå igenom protokollen, visa upp en mängd fall, där dessa intressemötsättningar ha kommit starkt till synes. Därmed är inte någonting sagt om på vilken sida herr Linderot själv har befunnit sig i de skilda fallen.

Herr Heiding har ju redan varit inne på att vi från bondeförbundshåll just ha kommit med förslag som avsett, såsom här sagts, att understödja strävandena att flytta ut städerna på landsbygden. Herr Heiding väckte själv en motion vid fjolårets riksdag på detta område — fastän han inte nu direkt sade vilken motion han menade — vari han pekade på statens möjlighet att reglera byggenheten och därmed i viss mån näringslivet. Och jag väckte vid fjolårets riksdag en motion, som gick ut på kraftigare understödjande av hantverket, vilken hade precis samma syftemål. Men ingen av dessa motioner vaun riksdagens bifall.

Det är sålunda inte några överord när vi inom landsbygdspartiet bondeförbundet påstå oss vilja tjäna landsbygdens sak, och det mena vi att vi skulle få bättre tillfälle att göra om valkretsarna ändrades på det sätt som vi här ha föreslagit.

Herr talman! Jag ber att få vidhålla mitt yrkande om bifall till motionen.

Herr **Herlitz**: Herr talman! Jag har inte deltagit i konstitutionsutskottets behandling av denna sak och hade inte tänkt uppträda i debatten heller. Men jag har uppkallats till att börja med såsom djursholmare för att ge uttryck åt de glädjekänslor, som herr Heidings synpunkt väckte hos mig, då han antydde att representationen skulle ske i förhållande till ytvidden. Jag har varit och tittat efter på en karta och funnit, att om Stockholm har 22 representan-

Ang. landsbygdsbefolkningens representation i riksdagens andra kammare.
(Forts.)

ter, så bör Djursholm skäligen ha 4 eller 5. Det skulle i och för sig tilltala mig mycket.

Men allvarligt talat, herr talman — kunna vi verkligen på allvar diskutera den tanke, som här framförts från bondeförbundshåll, att vi skola överge principen att alla röstande här i landet ha lika värde? Kunnat vi verkligen på allvar vilja införa ett privilegium, som går ut på, inte att ge en viss särskilt utmärkt klass en bättre ställning, utan att skapa en bättre ställning och en starkare representation i riksdagen åt folk därför att de råka bo på landsbygden? Jag tror att det vid närmare eftersinnande måste befinnas, att denna tanke är i högsta grad förlugen.

En annan fråga är ju, om man nu bortser från förhoppningen att ge landsbygden en större representation, den gamla fråga som är känd från rösträttsstridernas tid, huruvida man skall ha rena valkretsar, som omfatta endast landsbygd och endast städer, eller om man skall förena landsbygd och städer. Den frågan kan man se olika från olika politiska utgångspunkter. Jag tillhör ett politiskt parti, för vilket det är naturligt att inte binda sig inom klassgränserna utan att försöka förbinda medborgare från skilda håll till gemensamt politiskt arbete. Och då måste en sådan skillnad te sig som mycket konstlad.

Jag vill emellertid sluta med att säga, och det är det väsentliga som jag ville ha framfört, att jag tycker att bondeförbundsmotionen i själva verket har pekat på en sak, som är tänkvärd, men inte alls anvisat de rätta vägarna för det därmed antydda problemets lösning. Den pekar nämligen på det förhållandet, att i en och samma valkrets är konkurrensen vid valurnorna med städernas väljare mycket svår för landsbygdens folk. Det är naturligtvis svårare för dem som bo långt borta från vallokaler att rösta; det vållar dem större möda, och det är klart att valdeltagandet kanske därför blir mindre från deras sida än från tätorternas. Att påpeka detta tycker jag är fullt riktigt. Men då skulle jag ha väntat några uppslag till övervinnande av just dessa praktiska svårigheter. Det finns sådana praktiskt tänkbara och rimliga vägar som att man försöker åstadkomma en längre gående valdistriktsindelning, så att mycket små områden kunde bilda ett valdistrikt och avstånden sålunda bli kortare, eller att man skapar former, genom vilka folk kan få rösta utan att personligen inställa sig i vallokaler. Hade man från bondeförbundshåll velat komma med några praktiska uppslag, så tycker jag att man borde ha fört tankarna på sådana ting, men inte på sådana anordningar som det nu här är fråga om.

Jag ansluter mig, herr talman, till utskottets avslagsyrkande.

Herr **Gustavson**: Herr talman! Herr Linderots anförande tydde på, tycker jag, att han kände ett behov av att på något vis rehabilitera sig. Han nämner att han varit en av dem bland kammarens ledamöter, som hittills mest har understött initiativ från bondeförbundets håll, och det vill han erinra de närvarande bondeförbundarna om. Jag tror emellertid inte att de initiativ, som hittills ha kommit från herr Linderots sida, ha givit oss någon anledning till överdrivna förhoppningar eller illusioner i den vägen för framtiden.

Nu säger han beträffande denna motion, att när vi tala om landsbygdens avfolkning kan den saken inte på något vis botas genom vad som här föreslagits. Det har herr Karl August Johanson och herr Gottfrid Karlsson varit inne på också. Herr Linderot kan alltså inte på något vis förstå, huru dessa problem kunna höra ihop. Ja, det finns nog många andra saker också, som herr Linderot har svårt att förstå. Och det är så med oss lite var, att det är många problem som gå över vår horisont. Han säger emellertid med all rätt, att förbättras förhållan-

Ang. landsbygdsbefolkningens representation i riksdagens andra kammare.

(Forts.)

dena och existensmöjligheterna för landsbygdens folk, då kommer landsbygdens avfolkning att hejdas. Ja, det är alldeles riktigt. Men om landsbygden skulle kunna få en mera rättvis representation och framför allt en mera manstark representation, så bleve möjligheterna att förbättra förhållandena för landsbygdens folk också större, och på så vis skulle man indirekt kunna gagna det syfte, som motionärerna här ha velat framhålla. Detta är en sak, tycker jag, som till och med herr Linderot borde kunna förstå.

Jag skall inte upptaga tiden längre, jag kände bara ett behov att ge denna lilla replik. I övrigt ber jag, herr talman, att få ansluta mig till yrkandet om bifall till motionen.

Herr **Heiding**: Jag begärde ordet med anledning av herr Herlitz' yttrande. Herr Herlitz ville påskina, att jag skulle ha sagt att vi skulle välja representanter i riksdagen efter ytvidd. Det har jag ju aldrig gjort. Men jag har påvisat hurusom antalet representanter för de stora ytvidderna i landet minskats. Den som först började tala om de stora ytvidderna, det var konstitutionsutskottet år 1927, och det är detta som jag har framhållit. Jag har naturligtvis inte kunnat komma med någonting så dumt som att föreslå att vi skulle välja efter ytvidd över hela landet. Jag tycker att herr Herlitz borde begripa att man inte kan komma med någonting sådant.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt, samt vidare på bifall till de i ämnet väckta motionerna; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr **Andersson, Albert**, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 11, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifallas de i ämnet väckta motionerna.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 7.30 eftermiddagen.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 12, i anledning av väckta motioner om införande av tilläggsmandat vid val till riksdagens andra kammare.

I de likalydande, till konstitutionsutskottet hänvisade motionerna nr 220 i första kammaren av herr *Lindblom* m. fl. och nr 360 i andra kammaren av

Om tilläggsmandat vid andrakammarval.

Om tilläggsmandat vid andrakammarval. (Forts.)

herr *Johnsson* i Kastanjegården m. fl. hade hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om en förutställningslös utredning rörande införande av tilläggsmandat vid val till riksdagens andra kammare ävensom för riksdagen framlägga de förslag, var- till utredningen kunde föranleda.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på åberopade grunder hem- ställt, att förevarande motioner icke måtte till någon riksdagens åtgärd för- anleda.

Reservation hade avgivits av, utom annan, herrar *Holmbäck* och *von Frie- sen*, som inom utskottet yrkat, att utskottet måtte tillstyrka de föreliggande motionerna.

Herr *Holmbäck*: Herr talman! Konstitutionsutskottet har endast i största korthet behandlat de motioner, som väckts ifrån folkpartihåll om tilläggsman- dat vid val till riksdagens andra kammare. Att så har blivit fallet har väl be- rott på att denna fråga redan tidigare vid flera tillfällen har varit föremål för riksdagens behandling. Under de senaste 23 åren har det i frågan väckts sju motioner och avlämnats en kungl. proposition, varför vi under dessa år ha debat- terat detta spörsmål åtta gånger. Det är emellertid så viktigt, att jag ändock skall tillåta mig att yttra några ord.

Jag ber då först att få konstatera, att systemet med införande av tilläggsman- dat, som jag sade, inte är oprövat i utlandet. År 1932 fogades till den då fram- lagda propositionen en utredning angående förhållandena i utlandet. Det fram- gick av denna utredning, att bl. a. Danmark, Tjeckoslovakien och Österrike ha- de system med tilläggsmandat och att Nederländerna på annan väg försökt åstadkomma full proportionalitet. Man kan således inte utan vidare avfärda systemet med tilläggsmandat.

Vad angår konstitutionsutskottets nu föreliggande utlåtande, är det särskilt två skäl som konstitutionsutskottet skjuter fram. Det ena är att ett utjämnings- förfarande mellan valkretsarna skulle gynna uppkomsten av ett flertal småpar- tier. Det finns emellertid inga som helst svårigheter att skära bort möjligheten för alltför små grupper att erhålla tilläggsmandat. Denna metod har också varit prövad i utlandet. I ett par främmande länder stadgas, att om överhuvud taget ett parti icke i någon särskild valkrets når en sådan styrka, att det får ett man- dat, det aldrig kan bli fråga om tilläggsmandat för det partiet.

Det andra skälet, som konstitutionsutskottet anför, är att tilläggsmandaten skulle försvåra bildandet av en parlamentarisk regering. Jag undrar, om detta skäl verkligen kan vara bindande. I 1932 års proposition gjordes en utredning hur systemet med tilläggsmandat efter de regler, som Kungl. Maj:t då föreslog, skulle verka, om man lade de siffror till grund som hade framkommit vid se- naste valtillfälle, d. v. s. 1928 års val. Systemet med tilläggsmandat skulle då ha åstadkommit, att det i andra kammaren skulle ha skett följande förskjut- ningar mellan partierna: högern skulle ha förlorat fem platser, bondeförbundet en, folkpartiet — eller rättare sagt de liberala och de folkfrisinna de partierna, som då ännu funnos — skulle ha vunnit fyra platser, socialisterna förlorat fyra och kommunisterna vunnit sex. Vad man än kan säga om dessa siffror, kunna de ju i varje fall icke läggas till grund för ett påstående att bildandet av en parlamentarisk regering skulle försvåras genom ett system med tilläggsmandat. Det skälet mot tilläggsmandat är således icke bärkraftigt.

Om man skall diskutera frågan om tilläggsmandaten, bör man enligt min uppfattning i stället göra det efter följande linjer.

Motivet för införande av tilläggsmandat är att vi därigenom skulle få till

Om tilläggsmandat vid andrakammarval. (Forts.)

stånd en bättre proportionalitet än för närvarande. Varje politiskt parti strävar naturligen efter att erhålla proportionell del av mandaten efter sina röstsiffror vid valet eller — för att uttrycka mig mer noggrant — att i varje fall icke få mindre antal mandat än vad partiets röstsiffror vid valet ger möjlighet till. För närvarande har man försökt att främja denna strävan efter proportionalitet genom införande av möjligheten till koalitionsbeteckningar partierna emellan. Genom tilläggsmandaten skulle vi få något som vore bättre än koalitionsbeteckningarna.

Detta var således motivet för införande av tilläggsmandat: strävan efter bättre proportionalitet.

Motivet *mot* införande av tilläggsmandat är att man därigenom skulle skärpa vissa sidor av valsystemet som man kritiserar, särskilt det opersonliga draget i valsystemet. Det anföres, att en valman, som lämnar sin röst i en del av landet, som resultat av denna röst skulle kunna bidra till väljandet av en kandidat från en helt annan del av landet.

Skall man väga dessa två synpunkter för och emot tilläggsmandat mot varandra, måste man säga följande. Vad det nu gäller är icke en ordning med både tilläggsmandat och koalitioner, utan valet står mellan tilläggsmandat och koalitioner. Införa vi tilläggsmandat, behöva vi icke det nuvarande koalitionsystemet, som i utomordentligt stor utsträckning bidragit till det opersonliga drag, som vårt valsystem har. Med nuvarande ordning tillgår det ju så, att på de särskilda orterna sammanträda delegerade för partierna och överenskomma om kartell-, parti- eller fraktionsbeteckningar — vi ha alla tre möjligheterna. Resultatet bestämmer det sätt, på vilket partierna ställa upp till val. Detta system skulle bortfalla vid införande av tilläggsmandat. Det vore enligt min uppfattning en utomordentligt stor fördel, att varje parti utan att förlora mandat kunde uppträda även i tekniskt hänseende fullt självständigt i förhållande till andra partier. Jag anser, att den fördelen väger tyngre än de eventuella nackdelar, som utjämningsmandaten skulle medföra. Att tilläggsmandaten skulle leda till större proportionalitet än koalitionsystemet är således icke för mig det utslagsgivande, utan det är att vi genom tilläggsmandaten skulle slippa koalitioner.

Härmed har jag framfört, vad jag hade tänkt att säga i själva sakfrågan. Det må dock tillätas mig att under ytterligare någon minut beröra en sak som intimt sammanhänger med detta.

Det är riktigt, att det svenska valsystemet har ett opersonligt drag över sig. Många anse, att vi böra gå tillbaka till majoritetsval i enmansvalkretsar i stället för det nuvarande proportionella valsystemet. Det opersonliga momentet framträder enligt min mening mest, då det gäller besättande av vakanser i andra kammaren. Nu sker ju detta på så sätt, att man tar fram de kanske bortåt fyra år gamla valsedlarna. På grundval av dem räknas det sedan in en riksdagsman. Jag tror att det vore tekniskt möjligt att ersätta detta system med ett annat, nämligen med att vid vakanser i stället anordna majoritetsval i enmansvalkretsar. Detta skulle gynna de större partierna, men samtidigt också ge ett liv åt det politiska livet här i landet som vi för närvarande icke ha. Det skulle åstadkomma att vi såsom i England finge en serie nyval under pågående period, varigenom vi skulle kunna få reda på ungefär hur folkstämningen skiftar. Skulle införandet av tilläggsmandat kunna kombineras med en utveckling i denna riktning, hade vi säkerligen gjort ännu en reform som skulle vara till gagn.

Jag slutar, herr talman, med att yrka bifall till motionen.

Herr Källman: Herr talman! Jag vet inte, om jag vågar uttala det önskemålet, att kammarens ledamöter utan alltför mångordig diskussion måtte ta

Om tilläggsmandat vid andrakammarval. (Forts.)
ställning till den föreliggande frågan, som vart och vartannat år behandlats i den svenska riksdagen. Jag skall i varje fall inskränka mig till att säga blott några få ord på utskottets vägnar.

Utskottsmajoriteten, som representerar den ojämförligt större delen av utskottets ledamöter, har fäst sig vid två synpunkter, som framhöllos redan av 1918 års proportionsvalssakkunniga och som vi anse vara giltiga ännu i dag. De sakkunniga anförde såsom första skäl för sitt ståndpunktstagande: »Det torde förvisso kunna ifrågasättas, huruvida den matematiskt exakta parti-proportionella representationen är av den oomtvistliga vikt, att den först och sist måste utan alla andra hänsyn tillgodoses.» De sakkunnigas andra synpunkt var: »Man kan ställa sig tvivlande gentemot det berättigade däri, att ett parti, som, utan någon som helst lokal resonans, genom sammanräknandet av spridda små röstiffror från alla landsändar nådde fram till nödig representationssiffra, kunde utan vidare sägas hava en 'rätt' till representation.» Sedan de proportionsvalssakkunniga framlade sitt betänkande, har en hel del gjorts för att gynna de partier, som ha överskottsroster ute i valkretsarna. Andrakammarvalkretsarna ha utvidgats genom beslut av 1921 års riksdag, och år 1924 infördes möjligheter till valteknisk samverkan. Till 1932 års riksdag framlade Kungl. Maj:t proposition om tilläggsmandat, men denna proposition avslogs med stor majoritet av riksdagens båda kamrar.

I konstitutionsutskottet har man konstaterat, att erfarenheterna från andra länder tala för att ett utjämningsförfarande mellan valkretsarna skulle gynna uppkomsten av ett flertal småpartier, vilket kunde föranleda stora svårigheter. Man har särskilt åberopat som exempel ett centralt land i Europa, där det uppstod ett 30-tal småpartier, regeringsmakten degraderades och nazistiska tankar vunno gehör. Här i landet ha vi ju sedan många år tillbaka enhälligt anslutit oss till det parlamentariska styrelsesättet. Detta kräver ett parlamentariskt underlag, som är tillräckligt stort för att en regering skall kunna fungera på önskvärt sätt. Det vore fullständigt omöjligt att erhålla ett sådant underlag, i händelse vi finge en mängd småpartier här i landet.

Jag inskränker mig, herr talman, till dessa ord. Med hänvisning till den stora majoritet, som alltjämt finns i konstitutionsutskottet mot tilläggsmandat, hemställer jag om bifall till utskottets förslag.

Herr Lindblom: Herr talman! Såsom framgår av utskottets utlåtande och vad som tidigare framhållits här har denna fråga varit föremål för behandling i riksdagen vid flera tillfällen. Det kunde möjligen anses onödigt att nu åter föra frågan på tal, men man kan ju inte veta, om det inträtt någon sinnesändring hos de makthavande. Det är nu konstaterat, att så inte är fallet. Jag skall med hänsyn härtill inte upptaga kammarens tid med någon längre utläggning i detta spörsmål, men ber dock att få anföra ett par synpunkter.

Man kan naturligtvis framföra skäl både för och emot ett utjämningsförfarande. Då emellertid utskottet alltfört synes fästa största vikt vid att åtgärden skulle gynna uppkomsten av småpartier, har man enligt mitt förmenande förbigått den möjlighet till spärr häremot, som antytts i vår motion. Om man hade gått med på en utredning i frågan, är jag tämligen förvissad om att denna utredning skulle ha kunnat komma fram till sådana former för ett utjämningsförfarande, att risken för uppkomsten av småpartier hade kunnat elimineras.

För mig står rättvisesynpunkten som den absolut avgörande i denna fråga. En demokrati, som inte anser sig ha råd att vara rättvis, ådagalägger därmed en viss svaghet. Det vidtages åtgärder i olika avseenden för att underlätta

Om tilläggsmandat vid andrakammarval. (Forts.)

möjligheten för deltagande i val. Varför gör man detta? Jo, man anser det önskvärt att så många som möjligt ge sin mening till känna vid valurnan. Men om det är önskvärt att de röstberättigade avge sin röst, bör det också vara viktigt, att röstresultatet kommer till uttryck i representationen. Det är dessutom inte ägnat att öka intresset för deltagande i val, då vissa grupper inom en del valkretsar skola deltaga i valet utan utsikt att nå representation. Detta är en synpunkt som bör ägnas allvarlig uppmärksamhet vid bedömandet av det föreliggande spørsmålet.

Till sist vill jag endast beklaga, att man på håll, där man kunnat åstadkomma en ändring i nu berört hänseende, icke ansett sig ha råd att kosta på sig den rättvisa som ett bifall till motionen skulle ha inneburit.

Då jag inte känner mig övertygad av de skäl, som ha anförts för avslag på motionärernas yrkande, ber jag, herr talman, att få hemställa om bifall till motionen.

Herr Linderot: Herr andre vice talman! Jag har redan anmält, att jag anser, att denna fråga är viktigare än den som vi förut diskuterade. Skälen för bifall till motionerna äro redan så utförligt anförda, framför allt av herr Holmbäck, att det inte är nödvändigt att därutöver tillägga något.

Herr Källmans försvar för utskottets ståndpunkt uppkallade mig emellertid till att begära ordet. Herr Källman hade, så vitt jag förstår, icke brytt sig om att höra på vad herr Holmbäck anförde mot farhågorna att det skulle bli så många små partier. Herr Holmbäck klargjorde ju, att det vore den enklaste sak i världen att förebygga uppkomsten av en mängd politiskt sett irrationella småpartibildningar, som kunde försvåra det parlamentariska arbetet. Men herr Källman fortsätter som om han ingenting hört och bara säger, att det skulle bli så många små partier. Det är ett ganska bekvämt sätt av utskottets talesman att bara fortsätta med att påstå, att så skulle bli fallet, utan att ta hänsyn till att det kanske inte alls behöves bli på det viset. Herr Källman och andra, som dela hans mening om risken för uppkomsten av ett flertal småpartier, behöva för övrigt bara se på förhållandena i Danmark. Där har ju en tämligen tillfredsställande representationsordning varit genomförd, innehållande bestämmelser om tilläggsmandat, utan att detta medfört uppkomsten av en mängd småpartier. Man har i Danmark ungefär samma antal och indelning i riksdagspartier som vi här i Sverige, ett par tre borgerliga partier, ett socialdemokratiskt och ett kommunistiskt, varjämte man ju vid det senaste fria valet i Danmark hade ett nazistiskt parti som lyckades få tre representanter i riksdagen. Det är därför bara de obotfärdigas förhinder att tala om att det skulle uppstå en mängd småpartier till olägenhet för det parlamentariska arbetet.

För att göra det ännu mera avskräckande förklarade herr Källman, att i ett centralt land i Europa uppstod en fascistisk ordning bland annat genom de tilläggsmandat, som partierna fingo. Detta argument från utskottets talesman har säkerligen icke större tyngd än det tidigare berörda. Herr Källman vet väl, förmodar jag, lika bra som vi andra, att det nog inte är tilläggsmandaten för de politiska partierna vid de tyska riksdagsvalen, som ha skapat den ordning, som har satt så avskräckande spår i historien som den tyska nationalsocialismen. Detta är tvärtom en historieskrivning, som enligt min uppfattning närmast kan rubriceras som politiskt lättfärdig och som icke borde anföras såsom ett allvarligt argument gentemot en motion om den svenska representationsordningen, som är allvarligt menad och som innehåller just det moment av rättvisa som herr Lindblom här företrädde.

Här liksom i andra frågor, där man stör vissa cirklars bekvämlighet, är det naturligtvis svårt att vinna gehör för en ändring. Riksdagens mest konservativa

Om tilläggsmandat vid andrakammarval. (Forts.)
parti, det socialdemokratiska, slår givetvis vakt om den nuvarande representationsordningen och har lyckats dra med sig de mindre konservativa, höger och bondeförbundet. Det goda, som finns i liberalismens ideologi, får här förfäktas av folkpartiet med det understöd som vi med vårt ännu mindre kommunistiska parti kunna ge det. Det är inte för att liva upp debatten som jag anför dessa synpunkter, utan det är min bestämda och allvarliga mening, att det synnerligen konservativt utvecklade socialdemokratiska partiet för närvarande intar en ren bekvämlighetsståndpunkt i denna fråga. Det är inte ur partiegoistiska synpunkter som jag ansluter mig till den uppfattning som här förfäktas från folkpartiets sida. Vi kommunister höra till de s. k. mindre partierna. Vid nästa riksdagsval kommer emellertid det kommunistiska partiet att samla så många väljare, att vi komma att profitera av den nuvarande ordningen liksom socialdemokraterna. Ur den synpunkten borde jag naturligtvis stödja herr Källman och konstitutionsutskottet. Men då den demokratiska rättvisan kräver en anslutning till folkpartiets ståndpunkt i detta fall, ber jag att med dessa ord få tillbakavisa utskottets motivering för den ståndpunkt, som utskottet har intagit. Dessutom har jag velat dra ett litet strå till stacken för den goda liberalistiska ideologi som ligger till grund för folkpartiets förslag i denna fråga.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjordes enligt de därunder förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till de i ämnet väckta motionerna; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Vid förnyad föredragning av konstitutionsutskottets utlåtande nr 13, i anledning av väckt motion om översyn och revidering av stadgan om val till riksdagens utskott, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 6, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1945/46 under sjätte huvudtiteln, avseende anslagen inom kommunikationsdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner.

Punkterna 1 och 2.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 3.

Lades till handlingarna.

Punkterna 4—6.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 7.

Lades till handlingarna.

Punkterna 8—10.

Vad utskottet hemställt bifölls.

*Punkten 11.**Anslag till
barmarks-
underhållet.*

Kungl. Majt hade föreslagit riksdagen att till Barmarksunderhållet för budgetåret 1945/46 anvisa ett reservationsanslag av 54 300 000 kronor att avräknas mot automobilskattemedlen.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *E. Ahlkvist* m. fl. (I: 240) och den andra inom andra kammaren av herr *E. Hällgren* m. fl. (II: 378), hade hemställts, utom annat, att riksdagen måtte till barmarksunderhållet för budgetåret 1945/46 anvisa ett reservationsanslag av 57 300 000 kronor.

Utskottet hade i den nu ifrågavarande punkten av angivna orsaker hemställt, att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 240 och II: 378 i vad de avsåge förevarande anslag, till Barmarksunderhållet för budgetåret 1945/46 anvisa ett reservationsanslag av 54 300 000 kronor, att avräknas mot automobilskattemedlen.

Herr *Ahlkvist*: Herr talman! Samtliga som vid olika tillfällen ha uttalat sig om vägunderhållet ha varit eniga om att vägarna icke befinna sig i tillfredsställande skick. Överrevisorerna för väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, ledamöterna av denna kammare herr *Elon Andersson* och friherre *De Geer*, uttalade i sin avgivna berättelse, att under senare år på grund av de förhållandevis små anslagen förelegat stora svårigheter att vidmakthålla vägarna i en fullgod standard. Flera exempel på sådant eftersättande anföras. Överrevisorerna framhålla, att om icke en ändring härutinnan med det snaraste skedde, komme statsverket framdeles att få vidkännas onödigt stora kostnader för att åter försätta vägarna i tillfredsställande skick. Överrevisorerna ha betonat angelägenheten av att större anslag beviljas till vägunderhållet.

Herr *Elon Andersson* har här i kammaren under remissdebatten ytterligare understrukt överrevisorernas uppfattning. Herr *Elon Andersson* yttrade: »Ännu mera tillfredsställande hade det varit, om departementschefens intresse tagit sig uttryck i form av direkt begärda anslag för återhämtning av eftersatt vägunderhåll och inte inskränkt sig till en rekommendation att i händelse av extraordinära omständigheter begära medelsförstärkning på tillägsstat. De ordinära förhållandena äro tillräckligt extraordinära för att redan nu motivera en anslagsförstärkning.»

Även i andra kammaren berördes anslagsfrågorna för vägunderhållet i remissdebatten. Således yttrade bl. a. förutvarande kommunikationsministern landshövding *Andersson* i Falun följande: »Under krigsåren ha anslagen till vägväsendet varit nedskurna till ett minimum. Utan överdrift kan man väl säga, att ingen annan gren av samhällsverksamheten har varit så svältfödd som vägväsendet, men en tvingande nödvändighet har gjort det. Till att börja med var det statsfinansiella skäl som gjorde att anslagen nedbringades, och sedermera tillkom ju också bristen på arbetskraft. Men jag vågar göra det påstående att man skulle knappast ha slagit in på den väg, som skedde, om man hade kunnat förmoda att kriget skulle bli så långvarigt. Det går nämligen att snåla på väganlaget under en kort tid, under ett par och kanske tre år, men det går naturligtvis inte hur länge som helst. Det har nu också blivit allt mera uppenbart att vi kommit till gränsen för det rimliga.»

Även herr förste vice talmannen i denna kammare berörde väganlagen i remissdebatten och anförde: »Men man har sannerligen anledning att tro, när man ser det skick, vari våra vägar nu befinna sig, att de för vägunderhållet anvisade medlen äro otillräckliga. Vägarna befinna sig i stor utsträckning i ett mindre tillfredsställande skick, ja, de äro i vissa fall miserabla. De ha ej under dessa år underhållits på ett sådant sätt, att deras standard bibehållits.»

Anslag till barmarksunderhållet. (Forts.)

Jag delar fullständigt överrevisorernas, landshövding Anderssons och herr förste vice talmannens uppfattning om angelägenheten av ett bättre vägunderhåll, men jag tror inte att det räcker med ett vackert anförande eller en välvillig motivering. Om väg- och vattenbyggnadsstyrelsen skall kunna effektuera dylika önskingar, förmodar jag, att det blir erforderligt, att riksdagen ställer härför erforderliga medel till styrelsens förfogande. I sitt förslag till stat för budgetåret 1945/46 äskar väg- och vattenbyggnadsstyrelsen också vissa anslagsökningar. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen föreslår t. ex. att ersättningsanslaget för oförutsedda utgifter, vilket är avsett att ställas till Kungl. Maj:ts förfogande för att vid behov överlämnas till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, skall höjas med tre miljoner kronor från under nuvarande budgetår 1,5 miljon till 4,5 miljoner kronor. Förslaget motiveras bl. a. med att en del av anslaget borde kunna få användas för en successiv återhämtning av det eftersatta vägunderhållet. Återstoden skulle efter Kungl. Maj:ts prövning kunna ställas till väg- och vattenbyggnadsstyrelsens förfogande för att därmed möta behoven vid en eventuell trafikökning under det kommande budgetåret. Departementschefen har icke ansett sig kunna tillstyrka denna anslagsökning, utan hänvisar till möjligheten att begära anslagsförstärkning på tilläggsstat. Statsutskottet säger härom efter att ha redovisat överrevisorernas uttalande: »Utskottet finner därför tveksamt om den begränsning av det av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen begärda beloppet, som departementschefen föreslagit, är med hänsyn till angivna förhållanden välbetänkt.» Efter det att emellertid även statsutskottet har hänvisat till möjligheten att begära anslagsförstärkning på tilläggsstat, anser utskottet sig icke kunna tillstyrka motionerna. Dessa innebära nämligen en hemställan, att riksdagen måtte bifalla den av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen äskade anslagsförstärkningen.

Man kan möjligen här invända, att även motionärerna varit för blygsamma. Om man verkligen vill åstadkomma en snabb återhämtning av det eftersatta vägunderhållet, skall man naturligtvis föreslå en anslagsökning på den egentliga underhållsstaten. Att motionärerna inte gjort detta beror emellertid därpå, att de inte ansett sig vilja gå längre än väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, detta kanske icke minst med tanke på att i fjol, då i stort sett samma motionärer framfört förslag om liknande anslagsökningar, uttalade statsutskottets ärade ordförande, att statsutskottet icke kunnat tillstyrka en dylik anslagsökning på grundval av en enskild motion, utan förslag därom borde komma från den ansvariga myndigheten.

Ett bifall till motionerna skulle innebära, att när väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har att fördela underhållsanslaget till de olika distriktsförvaltningarna, kunde hänsyn tas till att en del av reservanslaget framdeles under budgetåret kunde få användas för återhämtning av det eftersatta vägunderhållet. Därtill kommer ju, att återstående belopp i händelse av en trafikökning — vilken väl inte får anses som utesluten under det kommande budgetåret — snabbt av regeringen skulle kunna ställas till väg- och vattenbyggnadsstyrelsens förfogande. Om man däremot bifaller statsutskottets utlåtande, medför det, såvitt jag har kunnat utläsa, att det inte ens blir någon möjlighet att erhålla anslagsförstärkning för återhämtning av det eftersatta vägunderhållet. Det är endast för oförutsedda och oberäknade utgifter, exempelvis vid en ökning av trafiken, som utskottet förmenar, att anslagsförstärkning på tilläggsstat kan begäras. Men i detta fall tillkommer ju den långsamma omgången. Först får väl då väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, när tendenser till trafikökning göra sig gällande, göra framställning hos Kungl. Maj:t, sedan får Kungl. Maj:t i sin tur framlägga proposition för riksdagen och denna grundlagsenligt behandla frågan. Vi veta, att detta är en långsam om-

Anslag till barmarksunderhållet. (Forts.)

gång. Under tiden väntar väl inte trafiken med att öka. Det måste otvivelaktigt föra med sig ytterligare försämring av vägunderhållet, som i sin tur måste resultera i ökade kostnader framdeles för att återställa vägarna i ett tillfredsställande skick.

Vad avser lönenivån, räknar styrelsen för budgetåret 1945/46 med den lönenivå, som för närvarande, för kalenderåren 1944 och 1945, gällande avtal angiva. Någon hänsyn till eventuella förändringar häri för senare delen av budgetåret 1945/46, d. v. s. första halvåret 1946 tas alltså icke. Nu veta vi ju, att vid senare avtalsuppgörelser ha arbetslönerna, främst för de lägst avlönade arbetargrupperna, kunnat justeras något uppåt. Vägarbetarna tillhöra otvivelaktigt de lägst avlönade arbetargrupperna i detta land, ja, i de södra delarna av landet, där vägarbetarnas löner äro lägst, kan man säga, att de tillhöra den lägst avlönade arbetargruppen. Vägarbetarna äro emellertid bundna av ett tvåårigt avtal. Detta utlöper vid årsskiftet 1945--1946, d. v. s. sedan hälften av det budgetår har gått till ända, vars anslag vi i dag ha att fatta beslut om.

Sannolika skäl synas alltså tala för att löneberäkningarna icke komma att hålla. Även detta kunde ju vara en motivering för bifall till den anslagsförstärkning, som väg- och vattenbyggnadsstyrelsen äskat och som motionärerna föreslagit, att riksdagen skulle bifalla.

Herr talman! Då ingen med sakskalet sökt motbevisa motionärernas framställning, anser jag det inte erforderligt att ta kammarens tid i anspråk med någon ytterligare motivering för bifall till motionerna. Om emellertid trots detta motionerna icke skulle komma att bifallas, vill jag begagna tillfället att uttala den förhoppningen, att när förhållandena så nödvändiggöra, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen icke skall visa sig för blygsam att begagna sig av den utväg, som såväl departementschefen som statsutskottet anvisat: att begära anslagsförstärkning på tilläggsstat.

Herr talman! Jag yrkar emellertid bifall till motionerna i vad avser ökning av anslaget till barmarksunderhåll.

I herr Ahlkvists yttrande instämde herr *Eklund*.

Herr **Johansson, Johan Bernhard**: Herr talman! Det råder inga delade meningar om att barmarksunderhållet under dessa sista år har blivit mycket eftersatt. Det ha ju ledamöter av riksdagen var och en från sitt område kunnat konstatera, det har också väg- och vattenbyggnadsväsendets överrevisorer i sin berättelse konstaterat, och departementschefen säger själv i propositionen, att underhållet enligt hans mening för närvarande hålles så i underkant, att en viss successiv återhämtning därav synes ofrånkomlig. Det bör emellertid observeras, att det anslagsbelopp, som för innevarande budgetår anvisats till barmarksunderhållet, utgör 48 200 000 kr., men att på den nu föredragna punkten enligt Kungl. Maj:ts förslag anvisas 54 300 000 kr., således i runt tal sex miljoner mer än föregående år. Mot en ytterligare höjning av anslaget talar både detta och det förhållandet, att statsutskottet på andra punkter har funnit sig böra vidta vissa anslagshöjningar. Hela detta utlåtande är ju resultatet av en kompromiss mellan motionärer och dem, som inte ha motionerat, och vi ha nu ett praktiskt taget enhälligt statsutskottsutlåtande.

Den ärade talaren yttrade, att han hade tolkat statsutskottets utlåtande så, att förstärkning på tilläggsstat inte kunde ifrågakomma i annat fall än till eftersatt underhåll, som föranleddes av ökad biltrafik. Detta måste vara ett missförstånd. Även departementschefen säger ju, att det måste förutsättas, att vid behov, som betingas av extraordinära omständigheter, medelsförstärkning

Anslag till barmarksunderhållet. (Forts.)

begäres av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, och statsutskottet har följt samma linje, att möjligheten till medelsförstärkning skall begagnas för att få eftersatt vägunderhåll förbättrat. Det föreligger ingen meningsskiljaktighet på den punkten, och några misstolkningar av statsutskottets uttalande behöver man icke räkna med. Vi äro fullt ense om att underhållet är eftersatt, att ett eftersatt underhåll i och för sig innebär en kapitalförtäring och att detta eftersatta underhåll så fort som ske kan måste bringas upp i en sådan nivå, som är önskvärd både för trafiken och för den framtida medelsbelastningen på underhållet. När nu departementschefen har anvisat vägen att genom medelsförstärkning över tilläggsstat skaffa ytterligare medel, har utskottet ansett sig kunna vara tillfredsställt med den försäkran, som departementschefen i det avseendet har avgivit. Det ankommer således på väg- och vattenbyggnadsstyrelsen att göra de framställningar, som erfarenheterna under budgetåret kunna ge anledning till.

Som kammarens ledamöter finna och som jag redan har omnämnt, har utskottet på några efterföljande punkter föreslagit anslagshöjningar utöver Kungl. Maj:ts förslag — det gäller byggande av vägar och broar och en del andra vägväsendet berörande angelägenheter — till ingalunda obetydliga belopp. Dessa anslagshöjningar måste liksom de, som Kungl. Maj:t föreslagit på samma punkter, ses i samband med önskan att nu komma ifrån eftersläpningen även av vägbyggande och att försöka bringa detta i mera normala gånger. Jag yrkar, herr talman, bifall till statsutskottets hemställan.

Herr Ahlkvist: Herr talman! Jag har väl observerat, att statsutskottet längre fram i detta utlåtande har tillmötesgått vissa motionärer på det sättet, att utskottet föreslår kanske icke oväsentliga höjningar av anslagen till vägförbättringar och vägbyggnader, men vi måste väl ändå vara ense om att detta inte på något sätt kan påverka underhållsanslaget under det kommande budgetåret. Vägbyggnader och vägförbättringar, till vilka anslag nu beviljas, kunna igångsättas först under budgetåret 1945/46 och knappast i samtliga fall då färdigställas. De kunna följaktligen inte heller inverka på barmarksunderhållet. I övrigt är jag fullt ense med statsutskottet, att det är att börja i rätt ända att öka anslagen till vägförbättringarna. Så småningom måste det nämligen föra med sig ett förbilligande av vägunderhållet.

När statsutskottets ordförande säger, att man inte får tolka utskottets motivering på det sättet, att det inte skulle vara möjligt att begära anslagsförstärkning för ett successivt återställande av det försummade vägunderhållet, så har jag något svårt att förstå, varför man inte — om man redan nu är på det klara med att det är nödvändigt att börja med successiv förbättring av vägunderhållet — nu omedelbart ställer medel till förfogande. När man hänvisar till en tilläggsstat, som inte kan komma förrän i slutet av budgetåret, kan det inte gärna komma att innebära någon successiv återhämtning under nuvarande budgetår. Jag har alltså tolkat det så, att anslagsförstärkning kunde begäras endast i händelse några extraordinära förhållanden inträffade under budgetåret, såsom ökad trafik eller, som jag påpekade, ökade arbetslöner o. d.

När vidare statsutskottets ordförande upplyser kammaren om att detta anslag dock har ökat från förra budgetåret med i runt tal 6 miljoner kronor, så vet ju statsutskottets ärade ordförande lika bra som jag, att dessa 6 miljoner inte komma att medföra ett enda lass grus mer på våra vägar. Detta är nämligen en sådan anslagsökning, som man skulle kunna säga i stort sett är betingad av ett fallande penningvärde. Jag skulle kunna gå igenom samtliga belopp här. Ökningen beror i ett fall på ökade lönekostnader enligt kollektivavtal, i ett

Anslag till barmarksunderhållet. (Forts.)

annat fall på ökade garagehyror, i ett tredje fall på en ökad väglängd, som skall underhållas o. s. v. Jag tror inte, att statsutskottets ärade ordförande i en enda punkt kan peka på att dessa anslagsökningar komma att medföra något förbättrat vägunderhåll.

Herr statsrådet **Donö**: Herr talman! Jag har all anledning att uttala min tacksamhet för den behandling, som anslagsfrågorna under sjätte huvudtiteln ha rönt. Jag vill likväl göra några randanmärkningar till en del här behandlade punkter. Med talmannens tillstånd berör jag några stycken utöver den, som nu föredragits, därför att anslagen under de särskilda punkterna stå i ett direkt sammanhang med varandra.

Jag ber då först att få säga, att jag delar den av motionärerna och utskottet uttalade uppfattningen, att goda kommunikationer, goda vägar, äro en grundförutsättning, inte bara för att innebyggarna skola få det bättre och bekvämare och få större möjligheter för sin yrkesutövning, utan också för hela landet och hela dess produktion spelar det en avgörande roll att ha goda kommunikationer och inte minst goda vägar. När jag likväl har stannat vid anslagskrav, som kunna sägas vara låga med hänsyn till den ansträngning av vägunderhållet, som har förekommit — vi kunna ju gott kalla det för ett eftersatt vägunderhåll — så har det berott därpå, att särskilda förhållanden, som nu råda, ha gjort det nödvändigt. Först och främst har man i år sökt komma fram till en balanserad budget. Det är nödvändigt att då noggrant avväga de olika anslagskraven. Vid fördelningen av anslagen inom den totala utgiftsramen har jag för min del mycket kraftigt kämpat för att få tillräcklig del till kommunikationsväsendet. Som alltid tycker man, att man inte har lyckats. Jag tycker inte heller, att jag helt har gjort det, men man har dock kommit fram till en avvägning inom den totala utgiftsramen, som man får försöka klara sig med och sedan stå för.

Att man inte nu har kommit med särskilt stora krav på den ordinarie staten beror främst därpå, att tillståndet i landet på olika områden är sådant, att det är nödvändigt att spara på arbetskraft och materiel. Därvid ha tyvärr också vägarna kommit i gluggen. Det har varit nödvändigare att göra en del annat än att bygga nya vägar. Vidare är transportväsendet så ansträngt, att det har varit nödvändigt att visa återhållsamhet exempelvis även med underhållet. Jag beklagar, att så är fallet; jag uttalar min förhoppning om att vi snart skola kunna återgå till ett bättre underhåll och även till byggande av nya vägar. Denna förhoppning har ju framför allt tagit sig uttryck i uppförandet av anslag på beredskapsstaten d. v. s. att man skall så fort som det är möjligt ta till arbeten, som avse förbättring av vägarna.

Nu kan man säga, att barmarksunderhållet måste man se till omedelbart. Vi ha ju också försökt få större möjligheter därtill. Anslaget på den ordinarie staten är höjt. Visserligen slukas en mycket betydande del av höjningarna av de ökade arbetslönerna och de stegrade kostnaderna i allmänhet, men likväl återstår i alla fall en summa utöver vad vi hade under föregående budgetår. Men det påstående, som den ärade föregående talaren gjorde, att vad som kan ges på tilläggsstat får man inte nytta av nu, tror jag inte är alldeles riktigt. Man har i år gått in för direktiv, som innebära, att man inte ovillkorligen till slut skall ha en reserv kvar, som skall vara till oförutsedda utgifter, utan i den mån förhållandena medge skall man använda de anslagna pengarna, och om det så är möjligt att fortsätta med underhåll och förbättringar — i den mån arbetare och materiel finnas därtill — skall man komma med anslag på tilläggsstat. Det innebär i viss mån en annan princip än förut.

När det gäller barmarksunderhållet, som här är före, är det en nyhet, att

Anslag till barmarksunderhållet. (Forts.)

man i beredskapsstat kommer att ta upp ett mycket stort antal miljoner — jag skulle tro ett fyrtiotal — som avses att sätta in, så fort förhållandena det medge, för att vinna ett förbättrat underhåll.

Jag stryker under, vad utskottet här har sagt, när det gäller enskilda vägar, bygdevägar och ödebygdsvägar, att det är ett trängande behov av dessa. Ävenså är det önskligt med förbättrat bidrag. Jag har ingenting att anmärka mot dessa uttalanden, men jag kan inte undgå att säga, att det har sina besvärligheter att utan vidare rucka på en uppgjord plan vid anslagsfördelningen. Jag pekar på ett par sådana punkter. Den ena gäller anslag till stensättning. Där uttala motionärer önskvärldheten av att ett par miljoner finnas för sådant, och utskottet stannar vid att förorda en miljon. Nu är förhållandet det, att det finns en reserv på omkring två miljoner tillgänglig för att användas just härtill. Reserven utgöres delvis av till planerade arbeten avsedda anslag, som det hittills inte varit möjligt att använda för stensättning, därför att transportsvårigheter och i viss mån brist på yrkesvan arbetskraft lagt hinder i vägen. Man bör också bemärka att det kräves både arbetskostnader och transportprestationer för att stensätta en kort vägbit, medan samma anslag, fördelat på större områden och med utnyttjande av andra vägbeläggningsmedel, gör en större insats för förbättrande av vägarna.

Jag skall med talmannens tillstånd också yttra några ord om den punkt, som rör Bergnäbron. Där har utskottet stannat vid att förorda uppförandet av en ny anslagspost på en och en halv miljon kronor. I propositionen har jag uttalat önskvärldheten av att Bergnäbron skall kunna byggas ganska snart. Jag var inte beredd att träffa ett avgörande nu, och orsaken därtill var, som också framhålles i propositionen, att det finns så många ställen, där broar och förbättrade kommunikationer behövas. Vid jämförelse av behoven måste jag säga mig, att det finns många ställen i landet, där man kanske kan kräva broar med ännu större berättigande än uppe i Bergnäset. Man skall inte glömma bort, att för några få år sedan byggdes en bro ganska nära den föreslagna. Vid Luleå råda olägenheter, men jag tycker, att de inte äro av den svåra art, att man inte lika hastigt eller kanske hastigare skulle kunna föra fram andra, ännu mera nödvändiga projekt. Jag säger inte detta därför att jag vill motsätta mig anslaget till Bergnäbron men dock för att ge en liten tankställare. När det gäller så omfattande arbeten som detta — det är fråga om ett tiotal miljoner kronor — får man inte glömma bort, att det dock med hänsyn till den begränsade medelstillgången kan undanskjuta andra arbeten på andra orter, som äro ännu mera trängande.

Till slut, herr talman, skall jag ge uttryck för tacksamhet mot utskottet för välviljan och inte för ett beklagande av att jag får fem miljoner mer på den del av sjätte huvudtiteln, som i dag behandlas. Men jag gör dock den randanteckningen, att när man i alla fall kan räkna med att de krav, som här tillgodoses genom de höjda anslagen, skulle ha tillgodosetts via tilläggs- och beredskapsstaten, skulle man även utan dessa anslagsökningar säkerligen ha kommit till ungefär samma resultat beträffande vägarna som man gör med utskottets förslag.

Herr Heiding: Herr talman! Inom statsutskottets fjärde avdelning voro vi ense om de förhöjningar av anslagen under sjätte huvudtiteln, som föreslagits. Jag ber att få tacka herr statsrådet för att han inte gjorde någon anmärkning mot att vi ha vidtagit dessa höjningar. Jag tror att herr statsrådet lika väl som vi är intresserad av att få goda vägar. Det för statsrådet avgörande har väl, såsom han också framhöll, varit önskemålet att erhålla en balanserad budget. I utskottet var icke heller någon som motsatte sig de förhöjningar, som vi föreslagit.

Anslag till barmarksunderhållet. (Forts.)

När det gällde barmarksunderhållet förelåg en motion om en rätt avsevärd höjning av anslaget. Men vi ansågo, att vi skulle kunna stanna vid vad som föreslagits i den kungl. propositionen. Jag vill erinra om att departementschefen har uttalat, att man skall kunna tänka sig ytterligare anslag på tilläggsstat, om det skulle behövas. Man får väl förutsätta att så kommer att ske, om förhållandena påkalla det.

Om det tillåtes mig att yttra mig om några andra punkter i utlåtandet, skulle jag vilja säga några ord beträffande punkten 27 rörande byggande av bro vid Bergnäset. Den frågan gäller det största beloppet. Det belopp, som skulle beviljas i år, är visserligen inte så stort, med det är endast ett begynnelseanslag, och meningen är att ytterligare anslag skola beviljas senare. I utskottet voro vi av den uppfattningen, att det är bättre att sätta i gång detta brobygge nu än att tillfälligtvis anordna färjeförbindelse, ty man skulle ändå om ett eller två år tvingas att bevilja anslag till detta brobygge. Jag tror därför att det är klokt att bifalla utskottets förslag.

En del andra anslag, som statsrådet i sitt anförande också berörde, återkomma vi till i de följande punkterna. Jag vill emellertid redan nu säga att jag är förvissad om att de av utskottet föreslagna anslagshöjningarna komma att, om de bli bifallna, visa sig mycket befogade. Anslagen till nyanläggningar och förbättringar av bygdevägar och bidragen till byggande av enskilda utfartsvägar behöva vara så höga som möjligt, för att man skall kunna få en verklig förbättring till stånd. På många håll här i landet äro dessa vägar allt annat än bra, och befolkningen fordrar att få dem i ett bättre skick.

Jag finner således att de föreslagna höjningarna äro mycket välbefogade. Det var angenämt att statsrådet inte gjorde några särskilda anmärkningar mot dessa förhöjningar.

När det gäller den föredragna punkten rörande barmarksunderhållet, så har vad herr Ahlkvist här anfört angående sin motion blivit bemött av utskottets ärade ordförande, som också har framhållit de synpunkter, som utskottet har haft på denna fråga. Jag har för min del ingenting att tillägga, utan ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter i enlighet med de yrkanden, som därunder framkommit, gjordes propositioner, först på bifall till vad utskottet i den under behandling varande punkten hemställt samt vidare på bifall till utskottets hemställan med den ändring, som föranleddes av bifall till de i ämnet väckta motionerna, i vad de avsågo förevarande anslag; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Punkterna 12—18.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 19.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Karl Andersson* m. fl. (I: 141) och den andra inom andra kammaren av herr *E. V. Staxäng* m. fl. (II: 237), hade hemställts, att till stensättning av vägar för budgetåret 1945/46 måtte anvisas ett reservationsanslag av 2 000 000 kronor, att avräknas mot automobilskattemedlen.

*Anslag till
stensättning
av vägar.*

Utskottet hade i den nu föredragna punkten på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 141 och II: 237, till Stensättning

Anslag till stensättning av vägar. (Forts.)
av vägar för budgetåret 1945/46 anvisa ett reservationsanslag av 1 000 000 kronor, att avräknas mot automobilskattemedlen.

Herr **Andersson, Karl:** Herr talman! Jag begärde ordet med anledning av det anförande, som herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet nyss höll och vari han bland annat anförde, att två miljoner kronor skulle finnas disponibla för stensättningsarbeten. Jag ber med anledning därav att få föredraga vad väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har uttalat i sin inläga till Kungl. Maj:t rörande det äskade anslaget för dessa arbeten. Styrelsen har beträffande tidigare sådana anslag anført följande. Av anslaget till stensättning av vägar förefanns den 1 januari 1944 en behållning av i runt tal 3 470 000 kronor. Härav ha för dels kontrakterade men ej slutförda arbeten, dels avtalade arbeten disponerats 2 194 000 kronor. Återstoden, eller 1 277 000 kronor, har helt fördelats till företag i städer och å landsbygden, vilka företag ännu endast delvis kommit till utförande. För budgetåret 1944/45 anvisade medel eller 1 miljon kronor beräknas i stor utsträckning bliva disponerade dels för fullbordande av redan påbörjade företag, dels för företag, till vilka sten tidigare framförts. Hittillsvarande anslag äro således praktiskt taget redan disponerade och komma att förbrukas under år 1945.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har för kommande budgetår begärt 3,5 miljoner kronor för stensättningar. Styrelsen har gjort detta under motivering, att det finns tillräckligt med färdigställda, för stensättning lämpliga vägar. Vidare har styrelsen påpekat, att staten har stenlager som sammanlagt motsvara cirka 2 miljoner kvadratmeter smågatsten, och styrelsen har ansett det angeläget att få ut denna smågatsten på vägar, som lämpa sig för stensättning.

Enär Kungl. Maj:t inte för det kommande budgetåret upptagit något sådant anslag, ha några motionärer äskat ett anslag av 2 miljoner kronor för stensättningsarbeten. Statsutskottet, som ju har måst väga alla anslag mot varandra och försökt att, såsom utskottets ordförande har nämnt, genom en kompromiss tillgodose de olika intressena, har tillstyrkt ett anslag på en miljon kronor för dessa arbeten eller lika mycket som utgår under innevarande budgetår.

Det är att märka, att vi för närvarande på grund av avstängningen ha mycket små möjligheter att med fullgott material permanentbelägga våra starkt trafikerade vägar. Det material, som finns tillgängligt, är den smågatsten, som staten har i sina upplag. Det förefaller då ganska egendomligt, att vi under denna tid inte skulle kunna utnyttja dessa ganska stora tillgångar i högre grad än som varit fallet. Nu är det i stället så att vi måste betala lagringsavgifter för denna sten, under det att våra vägar äro i stort och trängande behov av beläggingsmaterial. Under punkt 18 har vägbeläggningsanslaget behandlats. Med tillhjälp av det anslaget avser man att kunna i någon mån reparera de tidigare med asfalt och betong belagda vägarna, som nu hota att bli obrukbara. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen hade på den punkten begärt ett anslag på inte mindre än 9,5 miljoner kronor i huvudsak för reparationer av tidigare belagda vägar. Dels på grund av den allmänna statsfinansiella ställningen, dels också med hänsyn till svårigheten att i större utsträckning kunna anskaffa bituminösa beläggingsmedel, har emellertid på den punkten inte anvisats ett större anslag än på 3 miljoner kronor. Vi se således, vilka svårigheter som uppstått i fråga om vägbeläggningsarna under denna avstängningstid. Det är därför givetvis angeläget att, såsom väg- och vattenbyggnadsstyrelsen föreslagit, öka beläggningsmaterialen med svensk smågatsten.

Det är beklagligt, att det förevarande anslaget icke kunnat göras något större och väg- och vattenbyggnadsstyrelsens önskemål härvidlag kunnat fullt tillfredsställas. När emellertid statsutskottet, för att kunna hålla dessa arbeten i

Anslag till stensättning av vägar. (Forts.)

gång, har gått med på att tillstyrka ett anslag på en miljon kronor, anser jag att man får vara tacksam därför. Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Häri instämde herrar *Gustavson* och *Mattsson*.

Herr **Johansson, Johan Bernhard**: Herr talman! Herr statsrådet nämnde i sitt anförande beträffande denna punkt angående stensättning av vägar, att även bristen på arbetskraft hade gjort, att han inte velat föreslå något anslag.

Vi voro inom utskottets vederbörande avdelning medvetna om att en sådan erinran kunde göras, och vi ha därför haft föredragning i ärendet för att kunna få en närmare inblick i huru denna stensättning skall kunna företagas. Innan man kan belägga en väg med sten, måste vägen ha ombyggtts och förbättrats och försetts med packstensättningar. Vi ha fått den upplysningen, att det finns vägar till en sammanlagd längd av 22 mil fullt färdiga för stensättning. Det är ju numera rätt allmänt bekant, att när en väg är i det skick, som dessa färdigställda 22 mil uppgivits vara, fordrar själva stensättningen inte så mycket folk, därför att denna numera sker med maskin. Det är specialutbildat folk, som företar själva stensättningen. Det går således inte åt så mycket arbetskraft, som man skulle kunna föreställa sig. Jag har velat göra denna lilla komplettering till vad herr Andersson i Rixö nyss nämnde.

I likhet med honom ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag i den föredragna punkten.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande punkt hemställt.

Punkterna 20—24.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 25.

I denna punkt hade utskottet hemställt,

a) att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts i ämnet framlagda förslag och motionen II: 371 ävensom med bifall till motionerna I: 48 och II: 88 samt I: 139 och II: 259, motionerna I: 48 och II: 88 samt II: 371 i vad de avsåge anslagsberäkningen, till Bidrag till byggande av enskilda vägar för budgetåret 1945/46 anvisa ett reservationsanslag av 2 500 000 kronor, att avräknas mot automobilskattemedlen;

b) att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna I: 48 och II: 88 samt II: 371 i vad de avsåge bidragsprocenten, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet under punkten i nämnda hänseende anförde;

c) att riksdagen måtte, i anledning av motionerna I: 28 och II: 52, I: 241, II: 207 och II: 371, sistnämnda motion i vad den icke behandlats under a) och b), i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning rörande möjligheten att under ekonomiskt rimliga former förbättra vägförbindelserna genom landets mera avlägsna skogsområden ävensom andra i samfärdselhänsesende missgynnade bygder.

d) att motionen II: 375 ej måtte av riksdagen bifallas.

I de likalydande motionerna I: 28, av herr *G. Sundelin* m. fl., och II: 52, av herr *A. Stjärne* m. fl., hade hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära skyndsamt utredning, avseende vidgad rätt till statsbidrag för förbättring och underhåll av enskild väg.

Anslag till byggande av enskilda vägar.

Anslag till byggande av enskilda vägar. (Forts.)

Herr Sundelin: Herr talman! I förevarande punkt har statsutskottet tagit ställning till motionerna nr 28 i första kammaren och 52 i andra kammaren. I dessa motioner har hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära skyndsamt utredning avseende vidgad rätt till statsbidrag för förbättring och underhåll av enskild väg. Motionerna avse främst en utredning angående möjligheterna till en uppmjukning av villkoren för erhållande av statsbidrag till underhåll av enskilda vägar.

Enligt nuvarande bestämmelser gäller som villkor för erhållande av statsbidrag antingen att vägen befares av andra än väghållare i större omfattning än eljest på sådant sätt att underhållet därigenom avsevärt försvåras, eller också att vägen är av väsentlig betydelse för en bygds befolkning och det nödiga underhållet på grund av vägens längd eller annan omständighet måste anses vara för väghållarna särskilt betungande. Dessa bestämmelser ha gjort, att ett mycket stort antal enskilda vägar inte ansetts fylla betingelserna för statsbidrag. Vägen måste i första hand vara av väsentlig betydelse för en bygds befolkning. Länsstyrelserna, som ha att besluta om dessa bidrag, ha tillämpat detta på sådant sätt, att vägen måste vara nödvändig för ett visst antal fastigheter. Statsbidrag kan sålunda icke erhållas för underhåll av utfartsväg för ett mindre antal fastigheter, hur betungande underhållet av en sådan väg än må vara för väghållarna.

Nu har utskottet ställt sig mycket välvilligt till de olika motionerna avseende förbättrande av vägförbindelserna för i detta hänseende missgynnade bygder. Det förefaller emellertid, synes det mig, som om utskottet i sitt förslag om utredning i anledning av i detta ärende väckta motioner så gott som utslutande tänkt på frågan om byggande av nya vägar, under det att frågan om underhåll av redan befintliga kommit rätt mycket i skymundan. Ett stöd för denna min uppfattning har jag i att statsutskottet har omnämnt motionerna nr 28 i första kammaren och 52 i andra kammaren i punkt 24 angående bidrag till underhåll av enskilda vägar m. m. men behandlat dem först i den nu förevarande punkten, som ju avser bidrag till byggande av enskilda vägar. Det må därför, herr talman, tillåtas mig att uttala den förhoppningen, att en blivande utredning måtte upptaga till behandling även frågan om uppmjukning av bestämmelserna för erhållande av statsbidrag till *underhåll* av enskilda vägar.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i den nu föredragna punkten hemställt.

Punkterna 26—43.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Anslag till nationalföreningen för trafiksäkerhetens främjande.

Punkten 44.

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att till Bidrag till nationalföreningen för trafiksäkerhetens främjande för budgetåret 1945/46 anvisa ett anslag av 80 000 kronor, att avräknas mot automobilskattemedlen.

I en inom första kammaren av herr *A. Forslund* väckt motion (I: 142) hade hemställts, dels att anslaget till Bidrag till nationalföreningen för trafiksäkerhetens främjande icke måtte fastställas till högre belopp än det för innevarande budgetår utgående eller 65 000 kronor, dels ock att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning och förslag rörande en rationell planering och organisation av det fortsatta trafiksäkerhetsarbetet i vårt land.

Anslag till nationalföreningen för trafiksäkerhetens främjande. (Forts.)

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *R. Helgesson* och *Robert Berg* (I: 143) och den andra inom andra kammaren av herr *O. Nilsson* i Göteborg m. fl. (II: 254), hade vidare hemställts, att riksdagen måtte besluta att hos Kungl. Maj:t anhålla om en allsidig och förutsättningslös utredning om förutsättningar och medel för åvägbringande av en enhetlig statlig organisation för kontroll och ledning av landets trafiksäkerhetsarbete på gator och vägar samt att förslag härom måtte framläggas i så god tid, att det kunde bliva föremål för handläggning och beslut av 1946 års riksdag.

Utskottet hade i den nu förevarande punkten av angivna orsaker hemställt, att riksdagen måtte

a) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen I: 142, punkt 1, till Bidrag till nationalföreningen för trafiksäkerhetens främjande för budgetåret 1945/46 anvisa ett anslag av 80 000 kronor, att avräknas mot automobilskattemedlen;

b) i anledning av motionen I: 142, punkt 2, samt motionerna I: 143 och II: 254 hos Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning rörande möjligheterna att genom lämplig upplysningsverksamhet m. m. höja den allmänna trafiksäkerheten och åstadkomma en bättre trafikultur.

Herr Forslund: Herr talman! Under denna punkt har jag väckt en motion berörande anslaget till Nationalföreningen för trafiksäkerhetens främjande, och jag har samtidigt hemställt om att en utredning måtte företagas, varigenom man skall komma till bättre klarhet om handläggningen av ärenden rörande trafiksäkerhetsarbetet. Jag är utskottet tacksam för att det har biträtt denna hemställan. Jag skulle ha varit ännu mera tacksam, om man hade tagit steget fullt ut och begränsat anslaget till nationalföreningen till det av mig föreslagna beloppet i stället för att föreslå, att föreningen skall få 15 000 kronor mer än jag föreslagit eller sålunda lika mycket som Kungl. Maj:t upptagit i anslagsäskandet. Jag skall emellertid inte framställa något yrkande i enlighet med motionen. Men jag vill passa på tillfället att rekommendera till departementschefen att verkligen snabbt och med kraft verkställa den av utskottet begärda skyndsamma utredningen rörande möjligheterna att genom lämplig upplysningsverksamhet m. m. höja den allmänna trafiksäkerheten och åstadkomma en bättre trafikultur. Jag vill i det sammanhanget understryka, att utskottet på s. 44 framhållit att särskilt synes »förtjäna uppmärksammas den motionsvis framförda tanken att förlägga denna verksamhet till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, som redan nu handhar vägtrafikinspektionen och på vilken vila sådana med trafiksäkerhetsarbetet nära sammanhörande uppgifter som exempelvis körkorts- och bilbesiktningsärenden samt de frågor som röra säkerhetsanordningar på vägarna».

Detta, tycker jag, är ett ord i rättan tid, ty jag tror inte att man i längden kan fortsätta med det splittrade system som vi för närvarande ha. Enligt gällande instruktion för väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har styrelsen dessa uppgifter redan nu, men denna verksamhet kanske ändå inte kommit att få den omfattning som önskligt vore. I fråga om upplysningsverksamheten har Kungl. Maj:t i ett cirkulär redan den 4 december 1936 uppdragit åt skolöverstyrelsen att tillse att undervisning i trafikfrågor kommer till stånd i våra skolor. Således ha vi två statliga organ, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och skolöverstyrelsen, som båda handlägga dessa saker. Men dessutom finns det en förening, som ingriper på det sätt som den kan finna lämpligt. Av detta system har man kanske väntat sig vida mera än resultatet har blivit. Jag skall inte uttala några som helst omdömen om arbetet för övrigt

Anslag till nationalföreningen för trafiksäkerhetens främjande. (Forts.)
utan jag skall endast erinra om att det finns andra som på detta område äro verksamma, nämligen motormännen själva. Jag vill särskilt nämna Motormännens riksförbund. För helt kort tid sedan anordnade förbundet i samarbete med vederbörande skolmyndigheter och Radiotjänst ett särskilt program i radio för att på det sättet giva undervisning åt de unga. Programmet kallades: »Göran skall ta körkort». Den saken kom inte från Nationalföreningen för trafiksäkerhetens främjande, utan det är Motormännens riksförbund som i samråd med skolmyndigheterna och Radiotjänst skött om den. Jag tycker att man får vara mycket tacksam mot dem för att de ha gjort detta. Det är bara en början, och man kanske kommer att fortsätta på det sättet.

Jag har även tagit del av nämnda förbunds tidskrift, som heter »Motor», för den 17 mars i år, och jag har där funnit, att förbundet uppgjort en fullständig plan för behandling av trafiksäkerhetsfrågorna. Det ger mig särskild anledning att påpeka, att Kungl. Maj:t bör observera att man här har tagit ett initiativ som egentligen redan borde ha tagits av de statliga organen. Jag skall inte trötta med någon uppläsning utan rekommenderar i stället envar att i tidskriften ta del av programmet för den avdelning som i det angivna syftet inrättats inom organisationen i fråga. Jag vill endast omnämna, att särskilt sakkunnigt folk kommer att inom olika områden uppsöka och studera trafikfall som finnas utefter våra vägar. De skola stå i förbindelse med statistiska centralbyrån, som inom parentes sagt egendomligt nog allt fortfarande har statistiken rörande trafikolyckorna om hand. Jag har en gång tidigare framhållit som något ganska självklart att denna statistik, som innehåller så mycket av värde för dem som syssla med vägväsendet, borde förläggas till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Jag hoppas att den också någon gång kommer att flyttas över dit. Det är nu meningen att de sakkunniga skola ta del av rapporterna rörande trafikolyckorna och bearbeta dem. För övrigt skola de utföra en hel del annat. De skola bland annat se till att det, som det heter, avbrutna arbetet på att söka nå en lösning av frågan om bättre säkerhetsanordningar vid järnvägs korsningar skall återupptagas och det förslag, som en gång utarbetats, kunna realiserats.

Jag skall, herr talman, inte trötta kammaren, utan jag vill endast till protokollet få antecknat, att jag gör en vördsam vädjan till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet, att när nu riksdagen biträder den önskan, som är uttalad i min motion och några andra motioner som röra samma sak, utredningen kommer att företagas ganska snart och att den blir så fullständig som möjligt. Jag vill endast tillägga, att jag inte tror att utredningen behöver bli så omfattande. Vid en närmare undersökning kommer man att finna, att en hel del förberedelser äro gjorda genom redan företagna utredningar, som återfinnas i rapporter, som äro avlämnade till departementet men som av någon anledning inte föranlett någon åtgärd. Även det visar att en samordning på detta område är absolut nödvändig.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Helgesson: Herr talman! Jag ber endast att i korthet få inlägga en gensaga mot herr Forslunds nedsättande tal om Nationalföreningen för trafiksäkerhetens främjande. Den utför ett mycket gott arbete, och den gör det även i samarbete med andra organisationer. Herr Forslund talade om att Motormännens riksförbund inrättat en byrå för att främja trafiksäkerheten, men samma är förhållandet även med andra organisationer. Motormännens helnykterhetsförbund och flera andra sammanslutningar ha tagit upp dessa frågor till behandling. Det är gott och väl, men jag anser det bäst, om verksamheten centraliseras under statlig ledning.

Anslag till nationalföreningen för trafiksäkerhetens främjande. (Forts.)

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i den under behandling varande punkten hemställt.

Punkterna 45—57.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 58.

Kungl. Maj:t hade framlagt förslag till personalförteckning och avlöningsstat för länsarkitektorganisationen samt hemställt om anvisande av 964 000 kronor under organisationens avlöningsanslag.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Lennart Johansson* m. fl. (I: 69) och den andra inom andra kammaren av herr *A. Hagård* m. fl. (II: 125), hade hemställts, att riksdagen måtte besluta inrättande av en befattning som biträdande länsarkitekt vid länsarkitektkontoret i Vänersborg från och med budgetåret 1945/46.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 69 och II: 125,

- a) godkänna under punkten införd personalförteckning för länsarkitektorganisationen, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1945/46;
- b) godkänna under punkten införd avlöningsstat för länsarkitektorganisationen, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1945/46;
- c) till Länsarkitektorganisationen: Avlöningar för budgetåret 1945/46 anvisa ett förslagsanslag av 964 000 kronor.

Enligt en vid punkten avgiven reservation hade herr *Danielsson* ansett, att utskottet bort tillstyrka motionerna I: 69 och II: 125 om en biträdande länsarkitektbefattning i Älvsborgs län och alltså hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionerna I: 69 och II: 125,

- a) godkänna i reservationen införd personalförteckning för länsarkitektorganisationen, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1945/46;
- b) godkänna i reservationen införd avlöningsstat för länsarkitektorganisationen, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1945/46;
- c) till Länsarkitektorganisationen: Avlöningar för budgetåret 1945/46 anvisa ett förslagsanslag av 970 800 kronor.

Herr **Johansson, Lennart**: Herr talman! Jag har i detta ärende väckt en motion om inrättande av en biträdande länsarkitektbefattning i Älvsborgs län. Byggnadsstyrelsen har framhållit, att en förstärkning av arbetskrafterna med en biträdande länsarkitekt vid vissa länsarkitektkontor framstode som en nödvändighet, och har därför föreslagit inrättandet av ett tiotal sådana befattningar i olika län, nämligen i Stockholm, Jönköping, Kristianstad, Malmö, Vänersborg, Karlstad, Örebro, Falun, Gävle och Mariestad. Emellertid har departementschefen i sitt förslag endast upplagit inrättande av fem sådana befattningar, nämligen i Stockholm, Kristianstad, Malmö, Örebro och Falun. Då det gäller Älvsborgs län måste man anse det väl motiverat att i detta sammanhang särskilt beakta de stora avstånden och mindre goda kommunikationsförhållandena inom länet. Kommunikationerna mellan residensstaden och länets olika delar, särskilt dess södra del, äro synnerligen otillfredsställande. De tjänsteresor, som länsarkitekten måste företaga till exempelvis Borås, länets störs-

Anslag till länsarkitektorganisationen. (Forts.)

ta stad med mer än 50 000 invånare, och industriorterna i Viskadalen söder om Borås, måste på grund härav göras så fåtaliga som möjligt. En resa för allmänheten i vissa delar av länet till länsarkitektskontoret tar ett par dagar i anspråk. Under flera år har det framhållits, att det vore önskvärt, att länsarkitekten skulle kunna hålla regelbundna mottagningar i Borås för stadens och omgivande bygds invånare, men på grund av bristen på arbetskraft vid kontoret kunna givetvis sådana önskemål inte för närvarande tillmötesgås.

Utskottet har vid behandlingen av ärendet yttrat följande: »Utskottet underskattar icke de skäl, som motionsvis anförts för att också vid länsarkitektskontoret i Vänersborg anställas en biträdande länsarkitekt. Om en dylik befattning funnes även inom Älvsborgs län kunde, enligt vad i motionerna påvisas, förverkligas de starkt föreliggande önskemålen om att regelbundna mottagningar kunde hållas i Borås, som har en befolkning på över 50 000 invånare och vars kommunikationer med residensstaden Vänersborg äro ovanligt ogynnsamma.» Men så har utskottet vidare sagt: »På enskild motion har utskottet dock ej ansett sig böra tillstyrka en sådan utökning av länsarkitektsinstitutionen.»

Det är alltså inte någon saklig motivering utskottet haft för sitt avslagsyrkande, utan den enda motiveringen har varit, att förslaget kommit motionsledes fram. Jag anser emellertid, att det föreligger starka skäl för anställande av en biträdande länsarkitekt i Vänersborg, så att därigenom länsarkitekten i större utsträckning än hittills varit fallet kan hålla regelbunda mottagningar i Borås stad.

På grund härav ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den reservation, som på denna punkt avgivits av herr Danielsson.

I detta anförande instämde herr *Nilsson, Bror*.

Herr Johansson, Johan Bernhard: Herr talman! När den föregående ärade talaren yttrar, att utskottet inte haft någon saklig motivering för sin avstyrkande hemställan, utan endast gått på att det var en enskild motion, har nog den ärade talaren inte riktigt penetrerat ärendet från början. Departementschefen har nämligen presterat de sakliga skälen, och det är på dessa som utskottet bygger sitt uttalande.

Departementschefen har, såsom framgår av utlåtandet, tillmötesgått byggnadsstyrelsens framställning, att biträdande länsarkitektsbefattningar inrättas i Stockholm, Kristianstad, Malmö, Örebro och Falun, men uteslutit Vänersborg, som var med i framställningen från början. Departementschefen har i sitt statsrådsuttalande motiverat detta med att förutom till det statsfinansiella läget hänsyn måste tagas även till svårigheterna att nu på en gång finna kvalificerade innehavare av nya befattningar i så stort antal som byggnadsstyrelsen föreslagit. Och det är ju ett argument som talar, när det kommer från myndigheternas håll, detta att det inte finns tillgång till kvalificerade innehavare. Departementschefen anser sig därför böra stanna vid att tillstyrka fem nya befattningar. Departementschefen har emellertid inte föreslagit placeringen av dessa på egen hand, utan han har efter samråd med byggnadsstyrelsens chef förordat, att de länsarkitektskontor, som jag nyss räknade upp, därvid skulle komma i fråga.

Det har således varit en ingående beredning av ärendet, och departementschefen har presterat sakskäl, som vi i det nuvarande läget och med beaktande av svårigheterna att nu på en gång finna kvalificerade innehavare av dessa befattningar måste böja oss för. Utskottet har välvilligt bedömt det krav, som här i motionen är framställt, och jag skulle tro, att det inte dröjer så länge

Anslag till länsarkitektorganisationen. (Forts.)

innan detta krav kommer att bli tillgodosett, när en gång de hinder, som nu ligga i vägen, icke längre förefinnas.

Jag yrkar, herr talman, bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen jämlikt där-
under förekomna yrkanden gjorde propositioner, först på bifall till vad ut-
skottet i den nu förevarande punkten hemställt samt därefter på antagande av
det förslag, som innefattades i den vid punkten avgivna reservationen; och för-
klarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till ut-
skottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övertvägande ja be-
svrad.

Herr *Johansson, Lennart*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt
efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av föl-
jande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 6 punkten
58, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid punkten avgivna
reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositio-
nen ånyo uppläst, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda
uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-
propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen,
reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-
propositionen.

Punkterna 59—86.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 87.

Lades till handlingarna.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 49, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inrättande av en
överingenjörsbefattning vid försvarets fabriksverk m. m.; och

nr 50, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda fram-
ställning angående anslag för budgetåret 1945/46 till väg- och vattenbyggnads-
styrelsens förrådsfond m. m.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande
nr 51, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställ-
ningar angående anslag å kapitalbudgeten för budgetåret 1945/46, i vad pro-
positionen avser ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde.

Punkterna 1—7.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 8.

Lades till handlingarna.

Punkterna 9—12.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkanden:

nr 24, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förlängning av gilighetstiden för vissa tilläggstullar; och

nr 25, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse för Filip Malmqvist i Huskvarna från skyldighet att erlägga viss stämpelavgift.

Vad utskottet i dessa betänkanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 22, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 5 kap. 8, 9 och 10 §§ strafflagen.

*Ang. polis-
mans rätt att
bruka våld.*

Genom en den 9 februari 1945 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 67, vilken behandlats av första lagutskottet, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag om ändrad lydelse av 5 kap. 8, 9 och 10 §§ strafflagen.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på återopade grunder hemställt, att förevarande proposition, nr 67, måtte av riksdagen bifallas.

Herr **Herlitz**: Herr talman! Mot Kungl. Maj:ts förevarande proposition och mot utskottets utlåtande har jag ingenting att erinra. Jag finner det tvärtom mycket bra, att man här tagit ett steg för att reglera det utomordentligt viktiga spörsmålet under vilka förutsättningar och på vad sätt polispersonal och viss annan personal har rätt att med våld ingripa mot medborgare. Vad jag vill framhålla är allenast, att det ur medborgerlig rättssäkerhetssynpunkt så viktiga spörsmål, som här föreligger, genom den nu föreslagna lagändringen endast får en partiell lösning. Ty vad innebär den nu föreslagna ändringen i strafflagen? Jo, den innebär, att i de lägen då polisen är befogad att anhålla eller gripa någon eller då polisen i övrigt har att verkställa någon tjänsteåtgärd, som kan tänkas bli föremål för motstånd, äger polisen tillgripa ett så och så stort våld. Men under vilka förutsättningar, i vilka lägen är det som polisen överhuvud taget äger att anhålla, gripa eller i övrigt vidtaga sådana mot den personliga friheten riktade angrepp som det här är fråga om? Det spörsmålet är inte här besvarat, utan det är förutsatt, att det regleras genom andra författningar.

I vilken utsträckning ha då statens organ — poliser och andra — sådana befogenheter? När det gäller efterspanande av eller ingripande mot brottslingar ha vi ju lagstiftning därom — främst tvångsmedelslagen av år 1933 och nu även den särskilda tvångsmedelslagen för krigstidsförhållanden — men dylika ingripanden förekomma ju i mångahanda andra lägen, och vad ha vi då att hålla oss till? Det finns ju i varjehanda lagar och författningar bestämmelser om huruledes polisen får anhålla en person, med våld tilltvinga sig tillträde till en byggnad eller främtaga en person en sak, som han innehar, o. s. v., men det finns också åtskilliga områden, där det nog måste vara förutsatt, att polisen skall ha en sådan befogenhet, men där detta inte blivit uttryckligt reglerat i författningarna.

Ang. polismans rätt att bruka våld. (Forts.)

Vi ha dock härutöver ett stadgande av ganska egendomlig natur, ett ofta förbisett stadgande, som jag skall tillåta mig att här uppläsa, därför att det inte blivit på något sätt berört i den föreliggande kungl. propositionen. Det är stadgandet i den s. k. normalinstruktionen för polispersonal, d. v. s. det mönster, som länsstyrelserna gå efter då de utfärda instruktioner för de särskilda polisdistrikten. I denna stadgas vilka befogenheter polisen har mot medborgarna. Det heter här: »Polisman är pliktig att vara verksam för förhindrande av varje förfarande och för undanröjande av varje förhållande i övrigt, som innefattar ett störande av eller en fara för den allmänna ordningen och säkerheten, samt, om den allmänna ordningen blivit störd, söka återställa densamma; att jämväl i övrigt söka förekomma sådana överträdelse av lag och allmänna stadganden, vilkas åtalande ankommer å åklagarmyndighet, ävensom söka upptäcka och främja beivrandet av dylika överträdelse; samt att även i andra fall än nyss sagts ingripa till avvärjande av påbörjade eller omedelbart förestående angrepp å person eller egendom, därest angreppet innefattar gärning, som är i lag eller författning med straff belagd, samt sådant ingripande påkallas av vederbörande målsägande eller uppenbarligen måste antagas vara i överensstämmelse med hans vilja.»

Det vore enligt min tanke önskvärt att man finge en grundlig och uppmärksam översyn av alla dessa författningar, som sålunda reglera polisens rätt att ingripa, och en översyn också av de punkter, där sådana stadganden saknas. Man skulle behöva denna översyn i första hand för att komplettera dessa stadganden — inte därför att jag skulle önska utvidga polisens befogenheter, utan därför att jag är rädd för varje punkt, där polisen hänvisas till att gå fram utan stöd av positiva stadganden. Jag är rädd för detta med hänsyn till de konsekvenser det kan draga med sig på andra områden. Denna översyn borde väl framför allt ha denna s. k. normalinstruktion i ögonsikte. Jag tror att man kunde ha anledning att noggrant genomtänka dess sakliga innehåll. De ledamöter av kammaren, som uppmärksamt följde med innehållet i den, torde t. ex. ha lagt märke till att polispersonalen där tillagts en utomordentligt vittgående befogenhet att förhindra brott. Det är överhuvud taget polispersonalens uppgift enligt instruktionen att vara verksam för förhindrande av varje brott eller överträdelse av lag och allmänna stadganden, som faller under allmänt åtal. Jag tror att det kunde vara nyttigt med en tankeställare, huruvida man verkligen menar och vill på allvar, att en så vidsträckt regel skall upprätthållas och genomföras.

Det är naturligtvis inte heller bra, att detta ur den medborgerliga rättssäkerhetens synpunkt så viktiga ämne kommit att regleras i denna synnerligen egendomliga form, i den formen nämligen att länsstyrelserna meddela instruktioner för polisdistrikten och därvid endast ha att hålla sig till såsom en förebild en av chefen för socialdepartementet — märk väl: inte Kungl. Maj:t — utfärdad normalinstruktion. Det är först och främst inte tillfredsställande, att detta ämne sålunda i strid med vad vi eljest äro vana vid är lagt i händerna helt och hållet på en ensam departementschef. Men det är inte heller tillfredsställande, att länsstyrelserna — om vi skola se det strikt — inte äro bundna vid denna normalinstruktion. Teoretiskt åtminstone finns det möjligheter för en länsstyrelse att meddela instruktioner, som gå längre. Framför allt skulle jag vilja stryka under att denna normalinstruktion principiellt ju endast besvarar frågan om den rätt att ingripa som en enskild polisman har oberoende av överordnade polisorgans föreskrifter. Den lämnar därhän i vad mån det är möjligt för dessa att ge order om längre gående ingripanden.

Den ordning vi nu ha är således inte en ur den medborgerliga rättssäker-

Ang. polismands rätt att bruka våld. (Forts.)

hetens synpunkt tillfredsställande ordning. Hela detta område förtjänar enligt min tanke att överses.

Kommer man in på detta spörsmål, möter man emellertid också ett annat därmed sammanhängande. Man må lägga märke till att det också finns åtskillig annan personal än den vanliga polispersonalen som är befogad att på sätt jag här antytt tvångsvis ingripa mot de enskilda medborgarna. Jag åsyftar bl. a. järnvägspersonal, personal vid vattenfallsverk, tullpersonal, lotspersonal och militär personal — det blev aktuellt i det mycket uppmärksammade fallet vid Eksjö, då en militärpatrull på ett sätt som väckte stort uppseende ingrep såsom ett slags polismyndighet. Jag kan ställa till herr statsrådets förfogande, om herr statsrådet är intresserad av det, litteratur som belyser hela detta vidsträckta område.

Hur förhåller det sig då med dessa olika organs befogenheter? Ja, det finns en hel del författningar, som reglerar denna personals möjligheter att ingripa, men det betänkliga är — och det tycker jag är ännu betänkligare i detta fall än när det gäller polispersonalen — att på åtskilliga punkter saknas uttryckliga regler i detta ämne. Man har tydligen utgått från någon sorts allmän, i sakens natur liggande befogenhet för förvaltningsorganen att till värnande av den statliga verksamheten gå tvångsvis till väga. Det är litet betänkligt om en sådan föreställning skall läggas till grund, ty den kan medföra konsekvenser på allehanda områden.

Jag skulle alltså vilja förmena, att även detta vidsträckta spörsmål förtjänar att beaktas i detta sammanhang. Därvid faller det också i ögonen, att de lagregler, som vi i dag skola antaga — således reglerna angående graden av det våld som får användas — icke äro tillämpliga på hela det område, som jag nu sist antytt. Visserligen är åtskillig av den personal, som jag syftat på, sådan att den kan betecknas såsom polispersonal och sålunda faller in under lagens bestämmelser, men i åtskilliga fall är det uppenbart, att det är fråga om personal, som icke har karaktären av polis och som således icke får stöd av den nya lydelsen av 10 §.

Herr talman! Jag har trott detta ämne vara ur medborgerlig rättssäkerhets-synpunkt av den stora betydelse, att det borde bringas i åtanke vid detta tillfälle, och det skulle mycket glädja mig, om herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet — eller eventuellt någon annan ledamot av Konungens statsråd, som närmast kan anses ha ansvaret för denna angelägenhet — ville i fortsättningen ägna den sin uppmärksamhet.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt.

Ang. krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid.

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 24, i anledning av väckta motioner angående utredning av frågan om krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid.

I detta utlåtande hade utskottet hemställt, att riksdagen i anledning av två inom riksdagen väckta likalydande motioner, nr 186 i första kammaren av herr *Karl Johan Olsson* och nr 175 i andra kammaren av herr *Olsson* i Mellerud, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning om krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid samt för riksdagen snarast möjligt framlägga det förslag, som därav kunde föranledas.

Reservationer hade anförts

1) av herrar *Linnér*, *Siljeström* och *Ljungberg*, vilka ansett, att utskottets utlåtande bort hava den lydelse, reservationen visade, och avslutas med en

Ang. krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid. (Forts.)

hemställan, att riksdagen i anledning av förevarande motioner måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning, huruvida och i vad mån en överflyttning å de allmänna domstolarna av mål, som hörde till krigsdomstolarnas upptagande, kunde låta sig genomföras;

2) av herrar *Westman* och *Werner*, vilka på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte i anledning av förevarande motioner i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag dels om ändring i krigsdomstolarnas sammansättning, därvid frågan om ett visst lekmannainflytande ävensom en större domarkompetens hos domstolens militära bisittare jämväl syntes böra övervägas, dels och huruvida och i vad mån vissa mål, vilka nu upptoges vid krigsdomstol, lämpligen kunde överföras till avgörande vid allmän domstol.

Herr Linnér: Herr talman! Frågan om krigsdomstolarnas avskaffande har genom motioner vid ett par föregående tillfällen bragts under riksdagens behandling. År 1920 hemställde riksdagen om en utredning huruvida krigsdomstolarna skulle kunna avskaffas och år 1932 huruvida och i vad mån en överflyttning till de allmänna domstolarna skulle kunna äga rum.

I det nu föreliggande utskottsutlåtandet har majoriteten i utskottet gått ett väsentligt steg längre. Utskottets utlåtande innehåller nämligen en anhållan om utredning om krigsdomstolarnas *avskaffande* i fredstid samt tillika en hemställan, att förslag snarast möjligt skall föreläggas riksdagen. Detta innebär således, att utskottet utan någon föregående utredning har intagit en ståndpunkt, som innebär ett bestämt förord för krigsdomstolarnas avskaffande. För min del anser jag det inte lyckligt, att utskottet gått längre än riksdagen tidigare gjort. Åtskilliga reservanter inom utskottet ha därför hemställt, i likhet med vad riksdagen gjorde år 1932, om en utredning huruvida och i vad mån en överflyttning å de allmänna domstolarna kan låta sig genomföras.

När vi reservanter intagit denna ståndpunkt, kan jag säga, att den gemensamma utgångspunkten varit i första rummet rättssäkerhetens synpunkt och i andra rummet hänsynen till vissa praktiska organisationsfrågor. Ur rättssäkerhetssynpunkt måste det ju vara avgörande vilken organisation som lämnar den bästa garantien för riktiga domar i fred och i krig, och det förefaller ganska klart, att den frågan fordrar en noggrann undersökning.

Den motivering för krigsdomstolarnas avskaffande, som utskottet nu utan vidare har accepterat, innehåller i korthet sagt endast vissa uttalanden om misstroende mot de nuvarande krigsdomstolarna. Det är givetvis, om dessa äro befogade, en mycket allvarlig anmärkning, men det är bra svaga skäl som äro anförda för att det skulle förhålla sig på det sättet, och frågan kräver verkligen en undersökning. Skulle det visa sig, att det icke föreligger skäl för ett sådant misstroende, är det väl befogat att begära, att misstroendet skall undanröjas på det sättet, att allmänheten upplyses om att det inte finns skäl för ett dylikt misstroende och att man inte utan vidare skall falla undan för påståendet att ett sådant skulle förefinnas.

I den reservation, som är avgiven av herrar *Westman* och *Werner*, har det till och med uttalats, som jag tror med full rätt, att det från olika håll hävdats, att krigsdomstolarnas rättsskipning i vissa fall leder till mildare bedömning än de allmänna domstolarnas och att i själva verket åtskilliga värnpliktiga och andra som nu lagföras vid krigsdomstolarna föredraga lagföring i sådan ordning på den grund att, låt oss säga en vanlig värnpliktig, som aldrig skulle komma inför en domstol i det civila livet, inte gärna vill stå åtalad inför en sådan allmän domstol på grund av någon försummelse under militärtjänst.

Vad slags utredning är det då som vi äsyfta. Det är först och främst en

Ang. krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid. (Forts.)
utredning om de olika mål, som för närvarande tillhöra krigsdomstolarnas handläggning. Dessa äro ju av väsentligt olika beskaffenhet, och jag föreställer mig att åtskilliga av dem — om man nu skall våga göra ett antagande innan utredningen har ägt rum — utan någon olägenhet kunna överflyttas till de allmänna domstolarna. Den frågan sammanhänger givetvis med, hur strafflagen för krigsmakten kommer att se ut, och den är som bekant för närvarande underkastad revision.

Det är emellertid inte säkert, att det är lämpligt att förlägga bedömningen av ett brott i militärtjänst till allmän domstol, även om brottsbeskrivningen i och för sig skulle medge det. Praktiska skäl kunna leda till att handläggningen hellre bör ske vid en specialdomstol. Jag vill påpeka, att bedömandet av vissa förmögenhetsbrott för närvarande är väsentligt mildare enligt strafflagen för krigsmakten och även enligt praxis vid krigsdomstolarna än vid de allmänna domstolarna, något som givetvis beror på att de militära tjänstgöringsförhållandena motivera en mildare bedömning.

Vidare finns det också mål, där den militära tjänstgöringen skapar en särskild karaktär hos brottet. Först och främst gäller det här sådana brott, som ej kunna förekomma annat än vid militär tjänstgöring, såsom t. ex. rymning, missbruk av förmanskap och liknande. I dessa fall är det naturligtvis nödvändigt för domstolen att grundligt känna den militära tjänstgöringens beskaffenhet för att kunna bedöma brottet. Men sedan är det också så, att vissa brott, fastän de kunna begås såväl under civila som militära förhållanden, få en alldeles särskild karaktär inom det militära, såsom t. ex. vissa skadegörelse- eller vårdslöshetsbrott. Allvarlighetsgraden kan där vara en helt annan under militära förhållanden. Om vi tänka på alla de farliga vapen, som för närvarande stå till den militära personalens förfogande, så förstå vi att det kan vara nödvändigt att efterhålla en i och för sig icke så svår grad av vårdslöshet med en väsentligt strängare straffsanktion än under de civila förhållandena. En tjänstgöring på sjön eller vid flygvapnet kan likaså föra med sig sådana speciella förhållanden som göra det behövt att man, för att rätt kunna bedöma ett brott, har en särskild insikt om dessa förhållanden och tar vederbörlig hänsyn till dem.

Dessutom måste givetvis också hänsyn tagas till behovet av disciplin. Det är ett glädjande faktum, att lagutskottets majoritet icke har förbisett detta. Jag behöver därför inte vidare utveckla den saken, utan vill endast framhålla att även detta kan kräva en särskild sakkunskap från domstolens sida.

Då uppstår den frågan, som ytterligare bör utredas: på vilket sätt skall denna särskilda sakkunskap tillföras domstolen? För närvarande sker detta på så sätt, att krigsdomstolarna ha militära ledamöter. Med hänsyn till att den militära sakkunskapen får avge sitt utlåtande under domaransvar förefaller det, som om denna ordning skulle innefatta en mycket stark garanti ur rättssäkerhetssynpunkt. Den garantien behöver givetvis säkerställas genom att man icke ger de militära ledamöterna ett obehörigt inflytande, och det har så vitt jag kan förstå alldeles otvivelaktigt skett i och med att de nuvarande omröstningsreglerna tillåta de militära ledamöterna att överrösta de civila endast för det fall, att de påyrka en mildare dom.

Vid en utredning måste man också ta starkare hänsyn till den disciplinära bestraffningsrätten än lagutskottets majoritet gör. För närvarande finns det ju två olika slag av militär rättsskipning, dels den, som försiggår vid krigsdomstolarna, och dels den s. k. disciplinära bestraffningen, som är anförtrodd åt vederbörande befälhavare. Denna disciplinära bestraffningsrätt har som bekant en övre gräns, men under den äger befälhavaren befogenhet att överlämna målen till krigsdomstol, något som enligt uppgift för närvarande lär ske i ganska

Ang. krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid. (Forts.)

stor utsträckning. Därigenom blir således denna disciplinära bestraffningsrätt redan från början avgränsad på ett betryggande sätt enligt nuvarande organisation. Dessutom regleras den disciplinära bestraffningsrätten för närvarande genom att det åligger befälhavaren att anskaffa yttrande av en av de civila ledamöterna i krigsrätten, nämligen auditören, och det är självfallet att synnerligen starkt avseende fästes vid dennes uttalande.

Då lagutskottets majoritet nu föreslår, att den disciplinära bestraffningsrätten skall bibehållas — något annat torde i själva verket icke vara tänkbart — så frågar man sig, hur det skall bli möjligt att utan vidare skapa motsvarande garantier för att denna bestraffningsrätt utövas med samma noggrannhet och under lika starkt inflytande från civilt element som för närvarande, därest den nuvarande ordningen brytes. Vill man ställa en annan civil tjänsteman av något slag till befälhavarens förfogande, riskerar man givetvis att det blir en person som kommer att behandla denna uppgift uteslutande som en bisysselsättning, för vilken han ej skaffar sig den tillräckliga erfarenheten och åt vilken han ej heller ägnar det önskvärda intresset.

Med det nu anförda har jag velat belysa frågan ur ren rättssäkerhetssynpunkt, men den har också stor betydelse ur den rent praktiska organisationens synpunkt. Jag skall inte mycket uppehålla mig vid den saken, eftersom jag föreställer mig att den kommer att utvecklas av en ledamot av denna kammare, som har större erfarenhet på det området än jag. Jag vill endast i detta sammanhang framhålla, att en överflyttning av dessa mål på de civila domstolarna oundvikligen måste medföra väsentliga svårigheter för vissa av dem. Det är för närvarande en mycket stor kvantitet av mål som behandlas vid krigsdomstolarna, och man kan inte gärna tänka sig att antalet mål kommer att minska till den på 1920-talet vanliga nivån, då övningstiden var så utomordentligt mycket kortare än den nu är och än vad vi ha anledning räkna med att den skall bli inom den överskådliga framtiden. Man måste således utgå från att det blir en avsevärd tillströmning av sådana mål, och detta kommer säkerligen att försvåra en överflyttning.

Så vitt jag förstår kommer det att bli ytterligare en svårighet, ifall den tendens skall fortbestå, som företrädes av en till riksdagen avlämnad och för närvarande i lagutskottet behandlad proposition om möjlighet för Kungl. Maj:t att inskränka de självständiga rådsturätternas antal. En sådan utveckling kommer ju i och för sig att medföra en belastning på de kvarstående underrätterna, som man icke bör underlåta att taga hänsyn till.

Allt detta leder nu till att reservanterna anse, att en utredning bör äga rum, en djupgående, förutsättningslös och objektiv utredning, innan ståndpunkt tas till detta i och för sig ganska svåra problem. Vi ha ingalunda intagit någon negativ hållning i frågan. Visar det sig att utredningen ger till resultat, att man kan nå en ur olika synpunkter tillfredsställande lösning av denna rättsskipningsfråga genom en överflyttning i större eller mindre omfattning av de nuvarande krigsrättsmålen till de civila domstolarna, får man pröva detta resultat och godtaga det, om det visar sig vara riktigt. Befinnes det återigen, att det organisatoriskt och ur rättssäkerhetens synpunkt icke lämnar tillfredsställande resultat, bör man inte på förhand binda sig vid en organisation, om vilken man i nuvarande stund vet alltför litet.

Herr talman! Jag ber på dessa grunder att få yrka bifall till den av mig med flera avgivna reservationen.

Herr Westman: Herr talman! Det skulle nästan vara överflödigt att uppträda efter den synnerligen intressanta och sakliga framställning, som herr Linnér lämnat i denna fråga. När jag nu i alla fall har begärt ordet, är det

Ang. krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid. (Forts.)

för att fästa kammarens uppmärksamhet på den reservation, som herr Werner i andra kammaren och jag ha fogat till utskottets utlåtande. Vi ha i reservationen framhållit de skäl, som vi finna bärande, och de överensstämman ju i mycket hög grad med vad herr Linnér nyss yttrade. Vi kunna ej stödja utskottet i dess vittgående hemställan om en utredning angående krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid.

I nuvarande läge måste jag anse tidpunkten mycket illa vald för en motion med detta syfte. Ingen kan veta, vad framtiden kommer att bära i sitt sköte. Vad vi såsom det praktiska livets män särskilt ha intresserat oss för är, hur en ändring kommer att verka för de värnpliktiga, och den saken ha vi sökt belysa i vår reservation. Jag har den uppfattningen, att en förändring icke skulle vara någon fördel för de värnpliktiga, och delar sålunda icke alls den mening, som utskottet har gjort sig till tolk för, nämligen att dessa mål lika bra skulle kunna handläggas av de allmänna domstolarna utan militära bisittare som av de nuvarande krigsdomstolarna.

Vid genomläsande av reciten har jag för min del blivit förvånad över att vederbörande, som äro närmast berörda, icke ha beretts tillfälle att inkomma med yttrande. Om man ser på s. 10 i utlåtandet, finner man att ett betänkande i frågan under åren 1924 och 1925 remitterades »till militära och civila myndigheter samt rikets hovrätter och krigshovrätten för yttrande. Samtliga avstyrkte kommitténs förslag. Detta blev sedermera ej föremål för vidare behandling». Så vitt framgår av reciten, ha dessa myndigheter oaktat 20 år förflutit sedan dess ej blivit hörda i frågan, men det skulle givetvis ha varit av mycket stort intresse att höra, hur de nu ställa sig till spørsmålet. Helt säkert ha de samma inställning som tidigare. Jag har haft tillfälle att tala med krigsdomare, och de säga att de ha en oerhörd nytta av de militära bisittarna.

Vi tro inte heller att dessa krigsdomstolar äro så impopulära, som utskottets utlåtande tycks ge vid handen. Det är en fullkomligt ny miljö som till exempel våra bondpojkar komma in i, när de skola fullgöra sin värnplikt. Hemma ha de varit vana vid en samhörighet, där det kanske inte varit så noga med om de lånat en eller annan sak av sina syskon utan att skaffa lov till det. Och likadant är det med drängarna: de ha kanske rent av kunnat låna en kostym och gå ut i den, utan att någon fäst sig vid saken. Men så komma de in under dessa nya förhållanden där helt andra regler gälla, och om de då råka göra den minsta otillbörlighet och bli anmälda av någon bland kamraterna, skola de genast ställas inför, inte krigsrätt — det kanske de skulle finna sig i — men inför allmän domstol, och det ha de säkerligen en verklig förskräckelse för.

Jag har inte sett denna fråga politiskt, utan ur lämplighetssynpunkt, och jag tror att det vore olyckligt, om kammaren följde utskottet och beslutar att krigsdomstolarna skola avskaffas under fredstid.

Det är inga nya skäl som framförts i utskottets utlåtande, utan argumenten äro desamma som tidigare. I reservationen ha vi däremot påpekat en ny sak, nämligen möjligheten att omorganisera krigsdomstolarna på sådant sätt att också lekmän kunde komma med i domstolen. Jag tror att detta bör övervägas, om det nu till äventyrs skulle vara så, att krigsdomstolarna inte åtnjuta förtroende i tillräcklig grad.

Utskottet har framhållit, att det skulle vara en fördel att få denna fråga löst i sammanhang med att den nya rättegångsbalken träder i kraft. Vi, som äro intresserade av denna rättegångsreform, böra så vitt jag förstår inte ha någon anledning att med glädje hälsa, att alla dessa tusentals militära mål överföras till de allmänna domstolarna; det blir verkligen mycket svårt att genomföra detta.

Ang. krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid. (Forts.)

Det kan komma att uppstå behov av väldiga utvidgningar och omläggningar vid ett stort antal domstolar, och den saken är inte alls undersökt av utskottet.

De ekonomiska följderna av krigsdomstolarnas avskaffande äro varken kända eller beaktade. I vår tid har det tyvärr blivit så, att riksdagen går med på olika anslagskrav betydligt lättare än tillförne. I synnerhet vi äldre riksdagsmän ha den uppfattningen. Det låter sig också göra att gå med på vittsyftande reformer så länge det finns en möjlighet att finansiera dem genom att låna upp pengar. Jag tror att den stora rättegångsreformen kommer att kosta oerhört mycket pengar, och avskaffas då också krigsdomstolarna, blir det kanske nödvändigt med ytterligare omorganisationer som kosta pengar. En stor svaghet skulle det också vara att icke ha de krigsdomstolar, som även utskottet vill ha, i krigstid organiserade och prövade under fredstid.

Herr talman! Jag ber med dessa ord att få yrka bifall till den reservation, som är avgiven till utskottets utlåtande av herr Werner och mig.

Herr **Olsson, Karl Johan**: Herr talman! Det är såsom framgår av utskottstrycket ett gammalt önskemål, som man här från utskottets sida vill förverkliga. Denna fråga har varit före många gånger under de senaste årtiondena. Givetvis ligger det något i vad herr Linnér sade, att första lagutskottet denna gång sträckt sig längre än som tidigare varit fallet, men jag vill dock erinra om att en kungl. proposition år 1933 föreslog avskaffande av krigsdomstolarna i fredstid, att denna proposition godkändes av riksdagens andra kammare och att det sålunda också från riksdagens sida för mer än tio år sedan har förekommit en mycket stark viljeyttring i denna riktning. Det kan alltså inte vara tal om att första lagutskottet har skenat i väg på något sätt, så att det ur den synpunkten skulle finnas anledning att uttala något klander mot detsamma.

Jag har tillåtit mig att säga i utskottet, och jag upprepar det här, att den militära rättsskipningen befinner sig i en förtroendekris. Denna kris är förvisso inte ny, men just nu är den kanske särskilt påtaglig. Vi ha under den allra sista tiden läst om en befälsperson nere i Uddevalla, som vid åtskilliga tillfällen har gjort sig skyldig till misshandel av underordnade. Vi ha i redogörelserna för detta fall sett, att mannen i fråga för några år sedan på annan plats har varit åtalad för ett liknande övergrepp mot underordnad, och vi ha funnit att han för sin förseelse blivit dömd till fyra dagars vaktarrest. Detta är inte det enda fall man kan peka på. Sådana domar observeras både av de värnpliktiga, de stamanställda och folk i allmänhet. Det är uppenbart, att när man ser sådant, rubbas förtroendet till den militära rättsskipningen åtskilligt. Nu är det visserligen sant, att krigshovrätten i detta fall skärpte det utmätta straffet från fyra till tolv dagar, men det ändrar ingenting i bedömningen av den militära rättsskipningen. Den, som haft tillfälle att år efter år läsa igenom militieombudsmannens berättelse, har fått en mycket klar och bestämd uppfattning om att det brister i åtskilligt på detta område, och jag försäkrar den föregående talaren, att missnöjet med den militära rättsskipningen är mycket mera utbrett även bland bondpojkarne än han här försökt göra gällande.

Nu är det någon som har frågat, varför man skulle vara mera missnöjd med den militära rättsskipningen i dag än man har varit tidigare. Det är dock på det sättet, säger man, att krigsrätternas sammansättning har blivit ändrad och att det militära inflyandet inte dominerar på samma sätt som i gamla tider. — Ja, därtill kan ges en fullt acceptabel förklaring. Det är mycket som människorna funno sig i förr i tiden, som de inte längre vilja vara med om. Den djupgående demokratiseringsprocess, som vårt samhälle undergått, har medfört att den enskilde individen fått en helt annan uppfattning om sitt människovärde. Den enskilde individen, som kanske tidigare var höjd att betrakta ett över-

Ang. krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid. (Forts.)

grepp från en överordnad eller en enligt hans uppfattning orimlig dom såsom någonting som man inte kunde förhindra — det skulle så vara, det var ingenting att göra åt saken — finner i dag att han har både anledning och möjligheter att påtala sådant. Han har bevittnat demokratiseringsprocessen på olika områden i samhället och inte minst den demokratiserings- och humaniseringsprocess, som det svenska rättsväsendet undergått och alltjämt undergår. När han betraktar allt detta, bedömer han saker och ting på ett helt annat sätt än han gjorde för något tiotal år sedan. Där har man förklaringen till att denna förtroendekris inte gått över, trots att krigsrätternas sammansättning något ändrats i demokratisk riktning. Jag vill i detta sammanhang framhålla, att det särskilt för dem, som äro mycket deciderade anhängare av försvarstanken och försvarsviljan, finnes all anledning att uppmärksamma dessa förhållanden och även försöka medverka till en bättre tingens ordning. Man kan inte göra det svenska försvaret och den svenska försvarsviljan en större otjänst än om man försöker släta över det som varit eller det som är. Man gör å andra sidan försvaret och försvarsviljan den bästa tjänsten, om man försöker draga fram missförhållandena i ljuset och göra allt vad man kan för att avhjälpa dem.

Vari bottna då de missförhållanden, som det nu har talats om? De bottna dels i krigslagarnas avfattning och dels i krigsdomstolarnas sammansättning. Man kan alltså säga, att det är på två områden som detta problem kan angripas. Frågan om krigslagstiftningens modernisering är ju under utredning, och krigslagarna ligga sålunda i stöpsleven. Det är nu fråga om att även taga itu med krigsdomstolsväsendet. Man kan visserligen hysa den uppfattningen, att de nuvarande krigsdomstolarna kunna moderniseras. Men det finns, som jag senare skall försöka påvisa, skäl som tala för att man bör taga steget fullt ut och avskaffa krigsdomstolarna. I de hårda ord som både från min sida och från annat håll fällt om krigsdomstolarnas utslag i många fall ligger inte, som en del människor tyckas föreställa sig, någon kränkning av den svenska officerskåren. Jag anser, att dessa missförhållanden, som taga sig uttryck i att förseelser av officerare bedömas relativt mildt — jag skulle nästan vilja säga löjligt mildt — medan till och med bagatellförseelser av manskapet bedömas mycket strängt, bottna delvis i krigsdomstolarnas sammansättning. Denna gör att det blir de rena befälssynpunkterna som komma fram. Även om den enskilde krigsrättsledamoten är besjälad av den bästa vilja att försöka se objektivt på förhållandena, kan han inte undgå att påverkas av förhållandet mellan befäl och meniga och av dessa befälssynpunkter. Detta kommer att återspeglas i hans inställning. Tyvärr torde det nog vara så, att de militära ledamöternas uppfattning i mycket betydande utsträckning kommer att färga av sig även på de civila ledamöterna. Det finnes i krigsdomstolarna ingen representant för manskapet och inte heller någon representant för det sunda lekmannaförnuftet, som man velat taga till vara i rättsskipningen i övrigt. Den militära kårandan är ju även som bekant på sina håll ganska utpräglad, vilket även spelar in och gör att allt inte blir som det borde vara.

Utskottet har nu kommit till den uppfattningen, att det bästa är att avskaffa krigsdomstolarna i fredstid. Däremot är utskottet — både majoriteten och minoriteten — enigt om att man inte gärna kan avskaffa krigsdomstolarna under krigstid. Det var på den punkten som de båda föregående talarna, herrar Linnér och Westman, satte in en del kritik. Den kritiken är väl i stort sett bemött i utskottets utlåtande. Man kan där klart utläsa de skäl som legat till grund för utskottets ställningstagande, och jag tror att dessa skäl äro ganska övertygande för dem som ordentligt läsa igenom utlåtandet. Men jag skall ändå tillåta mig att säga några ord om de invändningar som gjorts.

Herr Linnér sade, att utskottet utan föregående utredning tagit ståndpunkt

Ang. krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid. (Forts.)

till denna tvistiga fråga. På detta kan jag svara, att fråga huruvida det bör finnas krigsdomstolar under fredstid väl knappast kan lösas genom utredning. Däremot kan naturligtvis frågan huruvida krigsdomstolarna kunna avskaffas i fredstid bli föremål för utredning. Har man alltså den uppfattningen, att det är omöjligt att avskaffa krigsdomstolarna i fredstid, kan man naturligtvis göra invändningar mot första lagutskottets ställningstagande. Men med den behandling som denna fråga fått under årens lopp — med manifestationer bland annat från riksdagens sida — ligger frågan huruvida det är önskvärt att ha krigsdomstolar i fredstid så klar, att den inte behöver utredas. Det blir i stället de rent praktiska frågor som uppkomma i samband med förändringen, vilka kunna bli föremål för utredning.

Herr Linnér snuddade också vid frågan om rättssäkerheten. Man kunde av hans uttalande få den uppfattningen, att rättssäkerheten skulle bli mindre, om man inte bibehöll krigsdomstolarna och den militära rättsskipningen ungefär såsom de nu äro. Men detta strider väl fullständigt mot den erfarenhet som människor i allmänhet gjort och mot den uppfattning som genomsyrat det svenska folket. Det är ju inte minst i rättssäkerhetens intresse som man krävt en reform på detta område. Man har givetvis rätt att säga, att det misstroende som från utskottets sida uttalats mot den nuvarande krigsdomstolsorganisationen vilar på svaga grunder. En sådan uppfattning kan man naturligtvis hävda. Men jag tror inte att man med skäl kan säga att utskottet står på en svag grund, när det ger uttryck för ett sådant misstroende. Jag tror att det finns goda skäl härför, och jag tror att misstroendet är betydligt mera utbrett än vad de båda föregående talarna ville göra gällande.

En av invändningarna mot utskottets ställningstagande — den upprepades även av herr Linnér — är att det finns ett särskilt behov av militär sakkunskap vid behandlingen av militära mål. Det skulle inte vara möjligt att handlägga och döma militära mål utan att man besitter en särskild sorts militär sakkunskap. På det sättet kommer man fram till den slutsatsen, att utskottet är ute i ogjort väder. Men är inte detta att göra ett påstående som all erfarenhet på det civila området motbevisar? Det är väl ingen som gärna vill påstå annat än att varje rådhusrätt eller häradsrätt handlägger mål av så skiftande beskaffenhet, att det är fullständigt otänkbart att det inom dessa domstolar alltid finnes sakkunskap som i varje särskilt fall kan bedöma frågorna på det sätt som här förutsättes beträffande militära mål. Jag känner till detta av egen erfarenhet, eftersom jag under några år suttit såsom nämndeman i en häradsrätt. Jag vet, att där kunna förekomma mål, för vilkas handläggning man mycket väl kan säga att det kräves särskild sakkunskap. Men det skulle väl aldrig falla någon människa in att ifrågasätta, att häradsrätterna skola omorganiseras så, att varje mål kan behandlas under inflytande av den i de olika fallen nödvändiga sakkunskapen. Och jag skulle tro att samma erfarenhet har gjorts vid rådhusrätterna. Vad som sålunda gäller för den civila rättsskipningen måtte väl också kunna gälla för den militära. Det må vara, att på det militära området kunna förekomma mål, där det finns behov av att inhämta särskild sakkunskap. Men en domstol har ju möjlighet att anskaffa den sakkunskap som behövs. När man nu säger, att det är nödvändigt att denna sakkunskap får avge sitt yttrande under domaransvar, vill jag gentemot detta framhålla, att det vid de vanliga domstolarna brukar gå bra att sakkunskapen avger sitt yttrande under vittnesansvar. Man skaffar de vittnesmål och upplysningar som äro nödvändiga och begagnar de utvägar som äro de ändamålsenligaste. Det ifrågasättes inte att man i domstolen skulle ha särskilda bisittare, som behärska alla detaljer i målen.

Jag medger att det i herr Linnérs resonemang finns en invändning som man

Ang. krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid. (Forts.)

inte kan ta alltför lätt på. Det är hans antydning om att ett avskaffande av krigsdomstolarna måhända skulle kunna leda till att den militära disciplinära bestraffningsrätten utökas. Detta är en fråga som är av mera allvarlig beskaffenhet. Men jag tror inte att det är omöjligt att finna en lösning. Det är väl ingen i utskottet, varken av majoriteten eller minoriteten, som tänkt sig att vi skulle avskaffa den disciplinära bestraffningsrätten. Det kanske rent av kunde tänkas, att den bleve i någon mån utökad. Det skall väl inte vara omöjligt att skapa tillräckliga garantier mot missbruk. Herr Linnér var själv inne på tanken på vissa utvägar. Jag tror i varje fall inte att det är ett olösligt problem att skapa för manskapet fullt betryggande garantier.

En annan invändning som framfördes av herr Linnér och som väger ganska tungt är den, att en del av våra domstolar äro ganska hårt belastade och att det kan tänkas, att denna belastning i vissa fall kommer att ökas i hög grad. Jag tror inte att det finns anledning att blanda ihop denna fråga med frågan om borttagande av vissa rådhusrätter, en fråga som herr Linnér snudade vid. Då det är fråga om att indraga rådhusrätter, det vill säga lägga städer under landsrätt, är det ju i allmänhet fråga om relativt små domsagor och relativt små städer. Jag tror inte att denna fråga spelar så stor roll i detta sammanhang. Det är ju för övrigt inte så säkert att sådana här militära mål i någon större utsträckning komma att handläggas vid dessa rådhusrätter. Men det är i alla fall uppenbart, att vissa domstolar äro ganska hårt belastade, och det är likaså uppenbart att de militära målens antal på sista tiden stigit avsevärt. I stor utsträckning sammanhänger ju detta med att vi haft försvarsberedskap och haft mycket folk inkallat. När försvaret återgår till fredsorganisation, komma vi självklart att få helt andra siffror. Men med hänsyn till att även fredsorganisationen har svällt ut är det sannolikt att antalet mål även då kommer att bli större än det var före kriget. Jag vill därför gärna medge, att en ökad arbetsbelastning för de civila domstolarna kommer att inträda vid ett avskaffande av krigsdomstolarna och att denna ökning i arbetsbelastningen kommer att drabba ojämnt. Den kommer att drabba i hög grad på vissa håll, medan på andra håll någon ökning alls inte uppstår. Hur detta skall bemästras blir en sak som utredningen får taga hand om. Så mycket är emellertid klart, att man genom en utökning av arbetskraften vid domstolarna kan komma ett gott stycke på väg. Kanske man rent av kan lösa frågan på det sättet. Huruvida det skall bli nödvändigt att genomföra några domsagoregleringar vill jag låta vara osagt. I varje fall torde väl detta bli erforderligt endast i undantagsfall. För övrigt föreligger väl redan nu i något eller några fall anledning till domsagoreglering oberoende av denna reform.

Jag kommer så in på en sak som framhållits i bondeförbundsreservationen och som både herr Linnér och herr Westman uppehållit sig vid. Det göres gällande, att ett slopande av krigsdomstolarna så till vida skulle innebära en försämring för manskapet, att krigslagarna och krigsdomstolarna bedöma vissa brott, nämligen de s. k. egendomsbrotten, mildare än civila domstolar. Såvitt angår krigslagstiftningen vill jag påpeka, att denna alltjämt kommer att bestå — i reviderad form. De vanliga domstolarna få sålunda krigslagstiftningen att döma efter. I övrigt blir varje jämförelse orimlig, eftersom dessa mål för närvarande icke ligga under de vanliga domstolarnas prövning, varför dessa domstolar icke haft tillfälle att pröva militära mål. Man kan ju därför inte påstå att inte även de civila domstolarna skulle taga hänsyn till de särskilda förhållanden, som råda inom det militära livet. Men för övrigt är detta ett mycket intressant resonemang. Man förutsätter att det militära livet predestinerar folk till brottslighet på egendomsrättens område. Det skulle

Ang. krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid. (Forts.)

alltså vara på samma sätt som det var på den tiden då jag fullgjorde min värnplikt, det vill säga man betraktar t. ex. en stöld från kronan såsom inte varande något brott alls eller i vart fall ett ringa sådant, medan däremot en stöld från en officer är ett mycket svårt brott. Det är möjligt att det förhåller sig så och att man i rättsskipningen t. o. m. får taga hänsyn till sådana förhållanden. Men om nu krigsdomstolarna kunna taga hänsyn till förmildrande omständigheter, förstår jag inte varför inte en vanlig domstol också skulle kunna göra det. För övrigt böra vi väl sträva efter att komma därefter, att även menige man får en annan uppfattning om egendomsbrotten, såvitt angår kronans egendom. Kronan är ju ingenting annat än vi själva, alla skattedragare, bondpojkar och andra i samhället, och följaktligen bör man inte bidra till att hjälpa folk på traven, då de försöka bagatellisera dessa egendomsbrott. Men, som jag sade, i den mån det gäller att taga hänsyn till förmildrande omständigheter, bör man icke hysa några betänkligheter mot våra civila domstolar. Jag litar obetingat mera på dem än jag litar på krigsdomstolarna.

Därmed tror jag att jag sagt det väsentliga som behöver sägas för att bemöta de två föregående talarna. Jag skall till sist dröja några ögonblick vid ett uttalande av den siste ärade talaren. Han sade, att tidpunkten för genomförande av den här reformen var mycket illa vald. Jag vågar gentemot detta säga, att tidpunkten för reformen är mycket väl vald. Denna uppfattning grundar jag på tre skäl. För det första stå vi inför en avveckling av vår försvarsberedskap, varigenom det kommer att bli en återgång till vad man brukar kalla för normala förhållanden. För det andra ligga krigslagarna i stöpsleven. Den här föreliggande frågan är enligt min uppfattning av sådan beskaffenhet, att den bör kopplas samman med frågan om krigslagarnas modernisering. Och för det tredje stå vi inför genomförandet av rättegångsreformen. Det är ju rimligt, om denna nyordning — om jag får använda detta totalitära uttryck — även får göra sig gällande på den militära rättsskipningsområde. Hur jag än ser saken, kan jag inte komma till annan uppfattning än att tidpunkten för reformens genomförande är väl vald. Att reformen inte kommer att genomföras i år är väl troligt. Det tar naturligtvis sin tid med en utredning. Och när den tiden kommer, ha vi sannolikt kommit tillbaka till fredsorganisationen inom försvaret. Förutsättningarna torde även i övrigt vara mycket gynnsammare än de äro i dag.

Med stöd av vad utskottet anfört och vad jag nu tillåtit mig framhålla ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Siljeström**: Herr talman! Det finns en ganska bestämd tendens i den moderna uppfattningen, att man skall inskränka på specialdomstolarna och låta de allmänna domstolarna handlägga flertalet mål. Om den uppfattningen äro både reservanterna och utskottsmajoriteten ense. Jag vill i detta sammanhang rent parentetiskt uttala min glädje över att utskottets såväl ordförande som vice ordförande ha anslutit sig till den meningen, att man bör inskränka på specialdomstolarna. Den meningen har inte alltid varit så varmt omfattad av utskottets ordförande och vice ordförande. Det var inte så länge sedan det framfördes en bestämd önskan att man i fråga om handläggningen av vissa handelsmål skulle tillskapa en specialdomstol, där man skulle ge tillfälle åt på handelsns område sakkunniga personer att deltaga. Men jag kan nu glädja mig åt att utskottets ordförande och vice ordförande skrivit under utskottets yttrande, att det »sedan lång tid tillbaka i olika hänseenden ansetts olämpligt att söndersplittra domstolsorganisationen genom att skapa specialdomstolar för olika arter av mål».

Ang. krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid. (Forts.)

Emellertid är detta en sats, som naturligtvis inte kan tillämpas alltid. Uppenbarligen finnas vissa arter av mål, som fordra alldeles speciell sakkunskap, sådan sakkunskap som man inte kan tillgodogöra sig annat än genom särskilda studier inom ett visst område. Det är uppenbart att de mål av teknisk natur som vattendomstolarna ha att handlägga icke kunna handläggas utslutande av jurister såsom domare. Där måste i domstolsorganisationen vara inlemmade personer med teknisk sakkunskap inom vattenbyggnadskonstens område. När det gäller det nu förevarande området, alltså krigslagarna och behandlingen av brott mot dessa, ligger förhållandet inte till alldeles på samma sätt som i fråga om vattendomstolarna. Här är det nog så, att man kan med sitt vanliga förnuft som regel förstå vad som är det viktiga i målet. Man kan uppfatta händelseförloppet och förstå innebörden av det hela. Men det finnes där alldeles speciella förhållanden, som icke äro tillgängliga för den vanlige civile domaren. Detta sammanhänger med de särskilda förhållanden som råda inom det militära området. Jag tänker därvid särskilt på disciplinen. I krigslagstiftningen finnas ju åtskilliga brott, som icke förekomma i den allmänna strafflagstiftningen. Herr Linnér har tidigare omnämnt vilka det är: rymning, olovligt undanhållande, olydnad mot förman och en del andra brott. När det gäller att bedöma betydelsen av en begången förseelse mot dessa speciella föreskrifter är det nog ganska nödvändigt för domaren att han är hemma i och känner till de speciella uppfattningar som bland försvarets folk råda på detta område. Det är inte sådant som man utan vidare kan tillägna sig genom att studera ett fall då och ett fall då, utan detta är sådant som man endast kan tillägna sig genom att så att säga leva sig in i det militära uppfattningssättet. Därmed vill jag ingalunda ha sagt, att det är uppenbart, att den civile domaren skall underordna sig det militära uppfattningssättet. Tvärtom bör han leva sig in i det och koppla samman det med sitt civila sätt att se på saker och ting. För att detta skall kunna ske på bästa sätt går det nog inte att låta den militära sakkunskapen tillföras domstolen på sådant sätt som sker med mången annan sakkunskap, nämligen att man hör vederbörande inför rätten såsom vittnen eller såsom särskilt tillkallade sakkunniga. Det är såvitt jag förstår alldeles nödvändigt, att denna sakkunskap finns i domstolen, så att de militära ledamöternas yttranden avgivas under domaransvar. De militära ledamöterna böra ha fullt klart för sig, att det inte bara är råd som de ge domstolen, utan att de själva deltaga i handläggningen av målet och ha ansvar såsom domare för det votum de avgivit. Detta är en av anledningarna till att jag inte kunnat biträda utskottets förslag.

Men det finns ett särskilt skäl, som inte berörts tidigare i debatten och som kanske för mig är det allra viktigaste. Även utskottsmajoriteten tycks i själva verket beakta de skäl jag nu anfört. Den menar att när vi komma i krig, när det verkligen blir ett allvarligt läge, då vågar man inte vara utan krigsdomstolarna med dess militära ledamöter, då måste man ha en särskild krigsdomstolsorganisation. Jag förstår inte, hur man kan tro att man skall kunna mitt under brinnande krig eller strax före ett krigsutbrott skapa en organisation, som fyller de stora krav man måste ställa på domstolarna och som särskilt måste ställas på domstolarna i krigstid. Detta skall helt hastigt improviseras. Vi öva ju våra värnpliktiga i årtal för att de skola bli vana vid de påfrestande uppgifter, som de ställas inför under krig. Men här tror man, att man skall utan några som helst förberedelser kunna skapa fram en organisation, som omedelbart skall kunna träda i funktion. När man läser första lagutskottets yttrande år 1920, tycker man sig märka något av de tidsströmningar, som då gjorde sig gällande. Då trodde man faktiskt att kri-

Ang. krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid. (Forts.)

gen voro slut, det skulle aldrig bli några krig mer. Utskottet yttrar bl. a. följande: »Mycket avseende torde ej — — — behöva fästas vid vad kommittén» — det var den s. k. krigslagstiftningskommittén — »anför därom, att de särskilda krigsdomstolar, som under krig erfordras, svårligen skulle kunna fylla sin uppgift, därest icke en liknande organisation finnes inrättad även under fred. Anser man, på de skäl utskottet ovan anført, att särskilda krigsdomstolar icke böra förefinnas, står det nämligen utan vidare klart, att dessa domstolar ej böra bibehållas allenast av den anledningen, att det i händelse av krig kan befinnas erforderligt att använda sådana organ för den militära rättsskipningens handhavande.» Jag skulle aldrig tro, att man vågat skriva så lättvindigt om denna svåra sak, om man inte innerst inne var av den uppfattningen, att det aldrig mera skulle bli några krig och att vi aldrig skulle behöva tänka på att inrätta några krigsdomstolar. Jag kan förstå detta uttalande från år 1920, så som förhållandena då voro i världen, så led som man var vid allt som hade med krig att göra, men jag kan inte förstå, hur man kan återupprepa detta år 1945. Inte tror väl ändå utskottsmajoriteten, att detta är det sista krig som vår värld får uppleva? Nu säger utskottet: »Då utskottet på grund av vad nu anförts anser övervägande skäl tala för att krigsdomstolarna avskaffas, hyser utskottet liksom vid 1920 och 1932 års riksdagar den uppfattningen att det endast är under fred som särskilda krigsdomstolar kunna avvaras. Under krig — varmed synes böra likställas tid varunder rikets krigsmakt eller del därav för annat ändamål än övning ställes på krigsfot — torde en organisation med särskilda krigsdomstolar vara nödvändig. Detta förhållande kan emellertid icke anses utgöra ett skäl för deras bibehållande även under fredliga förhållanden. Kärnan i de krigsrätter, som enligt på förhand fastställd organisation skola finnas under krigstid, kommer att bildas av de ledamöter i de allmänna domstolarna, som redan i fredstid sysslat med de militära målen.» Ungefär samma anda går igenom 1945 års uttalande som 1920 års, även om det förra är något mildare och icke fullt så bestämt pekar hän mot att vi icke skola få krig vidare. Men om man har en krigsdomstolsorganisation på papperet, är därmed inte sagt, att denna organisation, när kriget bryter ut, är i stånd att omedelbart inträda för att döma. Visserligen hänvisar utskottet till att de ledamöter i de allmänna domstolarna, som redan i fredstid sysslat med de militära målen, skola bilda kärnan i krigsrätterna. Det blir nog ganska svårt att tänka sig, att man skall runt om i landet plocka bort de domare, som jämte allt annat ha sysslat med de militära målen. Men även om detta läte sig göra, vill jag bestämt påstå, att de domare, som under fredstid, sedan krigsdomstolarna avskaffats, komma att handlägga de militära målen, icke bliva några specialister på dessa mål på samma sätt som de nuvarande krigsdomarna äro. Den hittillsvarande anordningen har bland juristerna lyckats skapa fram ett antal specialister på ifrågavarande mål. De ha haft till särskild uppgift, även om det är jurister som tagits från de civila domstolarna, att handlägga mål enligt krigslagarna. De ha vana att samarbeta med de militära ledamöterna, vilket de kommande civila domarna icke komma att få, och de ha under sin tjänstgöring genom vad de militära ledamöterna haft att meddela fått en uppfattning om vad som behöves och skall tillgodoses inom det militära rättsskipningsväsendet.

Men därtill bör läggas, att vi, om förslaget bifalles, komma att fullständigt sakna militärer, som äro fullt kunniga på detta område, och jag förmodar, att även utskottsmajoriteten menar, att när vi behålla krigsdomstolarna i krig, så skola de vara sammansatta av militärer. Jag kan aldrig tro, att herrarna tänka sig, att vi även i krig skola ha någon sorts särskilda domstolar utan militärer,

Ang. krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid. (Forts.)
som skola kallas för krigsdomstolar, utan jag utgår ifrån att det skall bli ett slags organisation, som icke så mycket kommer att avvika från den vi nu ha. Alltså skall här under krig insättas som militära ledamöter i domstolarna personer, som aldrig ha sysslat med någon som helst domarverksamhet, och det är ju herrarnas mening, att dessa skola under de då rådande ytterst påfrestande förhållandena utan någon föregående erfarenhet kunna lägga fram sina synpunkter för de civila domarna och själva sättas att döma. Jag kan aldrig ansluta mig till ett förslag, som går ut på att man icke skall ha krigsdomstolar i fred, men att man skall ha dem i krig.

Sedan vill jag med några korta ord beröra de olägenheter, som kunna komma att uppstå för den nuvarande domstolsorganisationen, om man avskaffar krigsdomstolarna. Inom vissa domkretsar, där ett mycket stort antal militärförband äro förlagda inom domstolens område, kommer det nog att bli en våldsam överbelastning. På andra håll kanske det icke kommer att märkas så mycket, men man får nog utgå ifrån att den arbetsbörda, som den nya rättegångsreformen lägger på domstolarna, särskilt i början, då dessa äro ovana vid den, kommer att bli ganska betungande. Därför får man akta sig för att belasta dem mer än som är nödvändigt. Det kan hända, att man i de större domkretsarna får anställa tingsdomare eller tingssekreterare, vilkas huvudsakliga uppgift blir att syssla med dessa mål, och på vissa håll får man tänka sig en ganska betydande domsagoreglering. Det är förvånansvärt, att utskottet förbehållslöst har rekommenderat att avskaffa krigsdomstolarna, utan att man har fått någon utredning. Det har visserligen inom utskottet sagts, att frågan är stött och blött. Den är utredd till leda, vi ha haft så många kommittéer och utredningar, har det hetat. Men här har hänt så mycket, sedan den sista utredningen företogs, vi ha bland annat haft ett världskrig, ett världskrig som varit fruktansvärdare än det föregående, och nog har man under detta kunnat inhämta åtskilliga erfarenheter om behovet av krigsdomstolar. Det förefaller knappast, som om det hade varit skäl för utskottet att så bestämt rekommendera krigsdomstolarnas avskaffande, utan att först ha inhämtat yttranden från myndigheter och sammanslutningar, som hade samlat erfarenheter från de senaste fem åren, om vad de ha för uppfattning om behovet av krigsdomstolar och möjligheten att i krig hastigt tillskapa en organisation.

Herr Karl Johan Olsson har talat om att detta är ett gammalt önskemål. Ja, det är ett gammalt önskemål, jag vet det mycket väl. Men det vet väl även herr Karl Johan Olsson, att man utvecklas en smula. Det visar sig, att utvecklingen inte precis motsvarar vad man tänkt sig. År 1920 ställde sig herr Olsson i spetsen för kravet på att man skulle avrusta, men jag är icke säker på att han är så ivrig att göra det i dag. Jag tror, att han, även om han icke vill ha så stor försvarsorganisation som vi nu ha, icke skulle vilja ställa sig bakom det krav han då anslöt sig till. Det skulle därför vara lämpligt, att herr Olsson toge sig en tankeställare och frågade sig, om utvecklingen även när det gäller krigsdomstolsväsendet gått i den riktning som man trodde och hoppades under 1920-talet. Jag tror, att denna fråga faktiskt överlevt sig själv och att även den kategoriska utredning, som utskottsmajoriteten nu anbefaller, kommer att resultera i att det visar sig, att det icke går att fullfölja det hela.

Herr talman! Jag ber med dessa ord att få ansluta mig till herr Linnérs yrkande om bifall till den av honom m. fl. avgivna reservationen.

Herr Gärde: Herr talman! Frågan om krigsdomstolarnas bibehållande eller avskaffande ingår i den större frågan om specialdomstolarnas ställning i allmänhet i vår rättegångsordning. Tidigare var det så, att vi på olika områden hade specialdomstolar. Till stor del härstamma dessa från 1600- och 1700-talen.

Ang. krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid. (Forts.)

De flesta av dem ha redan försvunnit. Redan i början av 1800-talet intog riksdagen en principiell ståndpunkt till denna fråga, då den uttalade, att den omständigheten, att det behöfves särskild sakkunskap för bedömande av ett mål, ej borde medföra, att domstolen bereddtes plats för denna sakkunskap, utan den skulle införas i rättegången genom anlitande av sakkunniga som vittnen. Otvivelaktigt täckte inte detta resonemang, som ursprungligen framfördes av lagkommittén, hela det problemkomplex, som föreligger beträffande frågan om specialdomstolarna. Men helt säkert är det riktigt för det fall, som lagkommittén särskilt hade i åtanke, nämligen att vid behov av expertis i ett mål sådan bör införas, icke därigenom att en företrädare för denna expertis sitter som domare, utan därigenom att han anlitas som sakkunnig. Då lämnas ju också parterna tillfälle att granska värdet av expertisen och även eventuellt förebriaga motbevisning.

Däremot föreligger otvivelaktigt, såsom också herr Siljeström antydde, behov av särskild sakkunskap bland domstolens ledamöter i vissa andra fall, nämligen då, som talaren uttryckte det, domaren inte förstår själva det ämne, varom tvisten rör sig, såsom till exempel i patentmål eller vattenmål. På dessa områden har man också i senare tid inrättat specialdomstolar.

Vad särskilt angår krigsdomstolarna, tyckas alla vara eniga om dessa allmänna utgångspunkter för resonemanget. Lagutskottet har i sitt utlåtande angivit dem med följande ord. »Det har sedan lång tid tillbaka i olika hänseenden ansetts olämpligt att söndersplittra domstolsorganisationen genom att skapa specialdomstolar för olika arter av mål. Särskilt olämplig har en sådan anordning med specialdomstolar ansetts vara inom straffrättsskipningen».

Frågan gäller då närmast, så vitt den skall bedömas ur principiell synpunkt, om i mål, som nu behandlas av krigsdomstol, föreligger ett behov av det slag av sakkunskap hos domstolens ledamöter, som är nödvändig för att förstå det ämne, som i dessa fall är föremål för rättegång. Såsom jag tidigare antydde, behöves sakkunskapen icke vara representerad bland domstolens ledamöter, för att domstolen skall äga tillgång till särskild expertis, till exempel i flygtekniska eller vapentekniska frågor. I allmänhet äro militära ledamöter icke tillräckligt utbildade i det hänseendet, utan i sådana frågor måste i regel i varje fall anlitas särskild expertis. För dessa fall behöva vi alltså icke införa någon militär sakkunskap i själva domstolen. Det skulle i själva verket vara olämpligt att göra det. Frågan begränsar sig då till om det för de militära målens handläggning fordras en allmän militär utbildning och erfarenhet av sådant slag, att domstolen utan denna inte kan tränga in i ämnet och således inte förstår, vilka spörsmål som ämnet kan dra med sig och vad som kan vara av betydelse att undersöka från domstolens sida för att målet skall bliva uttömmande behandlat. Givetvis kunna meningarna på denna punkt gå isär. Det kan vara så, att några mål väl kunna antagas vara av den beskaffenhet, att domstolen skulle ha nytta av militär allmänbildning och militär erfarenhet för att komma till rätta med frågorna. I stort sett måste man dock säga, att i varje fall de militära brottmålen äro av en ur straffrättslig synpunkt och med hänsyn till saksammanhanget enkel beskaffenhet. Det bör därför icke möta några stora svårigheter för en civil domare, som är bevandrad i processuell handläggning öfverhuvud, att fullt ut bedöma vad som är relevant i målet och vad som behöves införas i detta, för att man skall få en fullständig och uttömmande utredning.

Detta är just den springande punkten. Jag har för min del kommit till den uppfattningen, att man knappast ur rent processuell synpunkt kan försvara de militära elementen såsom ledamöter i domstolarna. Mot dessa element kan man också, såsom det hela nu är organiserat, rikta ganska starka anmärkningar,

Ang. krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid. (Forts.)

något som kommit till uttryck även i de avgivna reservationerna, särskilt den som avgivits av herrar Westman och Werner. I krigsdomstolarna tillkallas nu militära ledamöter av olika grader med hänsyn till den tilltalades militära grad. Är den tilltalade regementsofficer, skall det alltid vara regementsofficerare med. Har den tilltalade högre grad, höjes ledamöternas militära grad. Är det någon av manskapet, som åtalas, kallas en officer och en underofficer som ledamöter. Vilka personer som tillkallas, beror på tjänsteorder. Även om man eftersträvar att varje gång få om möjligt samma personer, är det klart, att förhållandena göra, att det blir mycket stor växling och att de militärer, som komma in i domstolarna, ofta sakna en annan egenskap, som är av minst lika stor betydelse som den militära sakkunskapen, nämligen domarerfarenhet. På denna punkt föreligger enligt min mening en avgjord brist i det nuvarande systemet.

Man har vidare sagt, att militära ledamöter skulle vara nödvändiga för att tillgodose den militära disciplinens krav. Jag skulle tro, att detta argument, som tidigare spelat stor roll, numera inte vidhålles ens av reservanterna.

Då kommer man till de organisatoriska och praktiska svårigheterna vid en överflyttning av krigsrättsmålen till de allmänna domstolarna. Det är tydligt, att här uppkomma vissa spörsmål, som kräva en allsidig utredning. Jag håller dock före, att de organisatoriska svårigheterna icke äro oöverstigligen, och jag tror icke heller, att de ur ekonomisk synpunkt kunna vara av någon betydande räckvidd. Som jag har tänkt mig det hela, skulle det till och med kunna vara möjligt att på orter, där flera förband äro sammandragna, till exempel i Stockholm, inrätta en särskild domstol, bestående av endast civila ledamöter, eller att målen skulle upptagas av en särskild avdelning av rådhusrätten. Det väsentliga är, att civila domare få hand om det hela. Att den allmänna domstolsorganisationen därvid måste jämkas i viss mån, såsom exempelvis beträffande forumbestämmelser, förefaller mig sannolikt. Det nu sagda torde ock gälla själva förfarandet.

Vidare har man framhållit, att när man nu ändå behöver krigsdomstolar i krigstid, vore det olämpligt att avskaffa dem i fredstid. Jag vill gentemot detta erinra om att något inre samband mellan krigsdomstolarnas fredsorganisation och deras krigsorganisation knappast föreligger. Även enligt nu gällande ordning är krigsorganisationen en helt annan än fredsorganisationen. Det må vara sant, att man i viss utsträckning har en fördel av att till krigsorganisationen kunna överföra personer, som i fredsorganisationen vunnit erfarenhet i dessa mål. Men denna personal har man ju till hands, därigenom att målen, till exempel i Stockholm, såsom jag förutsatte, handläggas på särskild avdelning. Herr Siljeström antydde, att man skulle ha nytta av att den militära personalen tidigare sysslat med krigsrättsmål, men detta anser jag vara högst tvivelaktigt. De militära ledamöternas befattnings med dessa mål har i regel varit så tillfällig, att det skulle vara en ren lyckträff, om man någon gång kunde återfinna just dessa personer i fältkrigsrätterna. För övrigt är deras domarerfarenhet så liten, att deras medverkan nog inte väger så tungt.

Givetvis är det en hel del svåra och invecklade organisatoriska och praktiska spörsmål att utreda, men jag har vid ett ingående övervägande av denna sak kommit till den uppfattningen, att dessa svårigheter dock betyda mindre än de allmänna principiella skäl, som kunna anföras för att rättegången i militära mål regleras efter samma normer som rättegången i andra brottmål. Jag menar, att de principiella skälen äro av den tyngd, att man inte får låta avskräcka sig av de praktiska och organisatoriska svårigheter, som här otvivelaktigt föreligga. Det blir uppenbart en huvuduppgift för den kommande utredningen att allsidigt utreda och söka bemästra dessa svårigheter.

Ang. krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid. (Forts.)

Under åberopande av vad jag nu har anfört ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Siljeström**: Herr talman! Endast en kort replik till herr Gärde!

Herr Gärde har sett spörsmålet om de militära ledamöternas medverkan i krigsdomstolarna utslutande ur processuell synpunkt. Denna synpunkt har varit mycket litet avgörande för mitt ställningstagande. Jag har nämligen utslutande eller huvudsakligen sett frågan ur straffrättslig synpunkt. Jag har menat, att den sakkunskap, som de militära ledamöterna representera, bör vara inlemmad i domstolen, därför att det är för att bedöma frågan om den straffrättsliga reaktionen mot brotten, som man behöver dem. Det är inte för att de skola lämna upplysning om vissa faktiska eller konkreta förhållanden, ty dessa kunna de civila ledamöterna, det har herr Gärde rätt i, uppfatta lika bra här som i andra mål. Men när det begås brott inom det militära området, är det icke säkert, att den straffrättsliga reaktionen skall bli precis densamma som vid brott i det civila. Det är för kunskapen om vad som kan vara lämpligast att ådöma, disciplinstraff eller fängelsestraff eller vad det nu kan vara, som man behöver de militära sakkunniga, och då skola de sitta som medlemmar av domstolen, för att de skola avgiva sitt votum under domaransvar.

Slutligen sade herr Gärde, att han fäste mycket litet avseende vid att militärerna icke skulle ha någon erfarenhet på detta område, när de — såsom jag påpekat — inte varit med i fredsdomstolar. Det blev enligt hans mening inte så ofta som man fick tag i en militär, som suttit med tidigare. Det är emellertid i mycket stor utsträckning så vid de olika förbanden, att ungefär samma personer äro bisittare. Det är samma kapten och samma fanjunkare som sitta med i krigsdomstolarna vid bedömandet av målen. Det har därför skapats stor sakkunskap inom det militära på detta område, och jag förmodar, att om kriget kommer, få dessa personer fortsätta med denna sin verksamhet.

Herr **Linder**: Herr talman! Jag har inte deltagit i behandlingen av denna fråga, men jag vill säga, att jag finner utskottets hemställan vara alltför brysk. Den innebär ju, »att riksdagen i anledning av förevarande motioner måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning om krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid samt för riksdagen snarast möjligt framlägga det förslag, som därav kan föranledas». Borde det inte stå, att det skulle vara en förutsättningslös och objektiv utredning, i stället för denna, om jag så får säga liksom på ett kommando givna befallning, att krigsdomstolarna skola avskaffas och att man skall utreda denna fråga. Detta tycker jag är för mycket begärt.

Man har sagt, att det är en gammal fråga, och motionärerna ha räknat upp alla de tillfällen, då denna fråga tidigare har ventilerats. Men vad visar detta annat än att frågan inte är så enkel och så lätt att lösa? Skall då riksdagen utan vidare gå fram på den linjen, att krigsdomstolarna skola avskaffas? Kan detta vara tillrådligt? Det kan hända, att man tidigare såg frågan på ett annat sätt än nu. Förr var väl egentligen försvaret en relativt obetydlig sak, men på senare år har försvaret fått en helt annan ställning. Det är därför så mycket mera nödvändigt, att frågan överväges lugnt och sakligt, innan den avgöres. Den är väl för övrigt inte så angelägen, att man behöver säga till regeringen att snarast möjligt framlägga förslaget. Inte tror jag, att regeringen ligger på en utredning onödigtvis. Men regeringen får väl vara övertygad om, att utredningen från dess synpunkt är riktig och att regeringen kan stå för den. Sedan kommer nog utredningen på riksdagens bord i form av en proposition.

Ang. krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid. (Forts.)

Jag skulle vilja framställa yrkandet, att utskottets hemställan får följande lydelse: »att riksdagen i anledning av förevarande motioner måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa en förutställningslös och objektiv utredning om krigsdomstolarna må kunna avskaffas i fredstid samt för riksdagen framlägga det förslag, som därav kan föranledas».

Jag lämnar alldeles å sido frågan om krigsdomstolarnas ställning som specialdomstol och dylikt. Utredningen får väl avgöra, om man behöver specialdomstol eller inte, och jag överlåter helt åt utredningen att svara på om krigsmålen skola överlämnas åt allmän domstol eller vart de eljest skola hän. Men jag tycker, att frågan har sådan betydelse, att man bör lugnt och sakligt utreda den, innan riksdagen avgör den.

Herr Schlyter: Herr talman! Herr Linder var inte inne i kammaren och hörde herr Karl Johan Olssons utförliga och grundliga svar till herr Linnér i denna fråga. Även herr Linnér hade åberopat, att det här icke verkställes någon utredning och att det därför icke skulle vara riktigt att framställa ett så positivt yrkande. Men herr Karl Johan Olsson erinrade om — och det skall jag be att få upprepa för herr Linder — att efter det att riksdagen förra gången, år 1932, gjorde framställning om utredning, lät Kungl. Maj:t företaga en fullständig utredning i saken och framlade för 1933 års riksdag förslag till lagstiftning, som gick ut på att avskaffa krigsdomstolarna i fredstid. Herr Karl Johan Olsson erinrade om att detta förslag antogs av andra kammaren, och när det föll i första kammaren i enlighet med utskottets avstyrkande, så berodde detta inte så mycket på saklig kritik av förslaget som på konstitutionella skäl. Det förhåller sig nämligen så, att dessa domstolar i grundlagarna omnämnas såsom existerande, och det ansågs inte vara lämpligt att avskaffa krigsdomstolarna, utan att man samtidigt redigerade om ifrågavarande paragrafer i regeringsformen.

Vi hade verkligen i utskottet tillgänglig en representant för sakkunskapen på detta lagstiftningsområde, när vi diskuterade, huruvida vi skulle begära en förutställningslös utredning eller skriva till Kungl. Maj:t, att vi voro på det klara med att krigsdomstolarna borde avskaffas. Den sakkunnige hemställde, om inte riksdagen skulle vilja taga ställning i denna fråga, ty den var så utredd som den kunde bli; man skulle vinna mycket tid, om den blivande utredningsinstansen bara fick besked hur riksdagen ville ha det. I samband därmed diskuterades också frågan, huruvida utredningen i fråga om krigsdomstolarnas avskaffande borde upptagas tillhoppa med frågan om revision av strafflagen för krigsmakten, och det blev inom utskottet klart, att det enda ändamålsenliga och ur utredningssynpunkt rationella vore att, såsom förutsattes i utlåtandet, båda dessa frågor utreddes samtidigt och samtidigt lades fram för riksdagen. Det är detta som kommit till uttryck i utskottets hemställan att resultatet av utredningen måtte framläggas snarast möjligt.

Den utredning angående en revision av strafflagen för krigsmakten, som för närvarande pågår, måste ovillkorligen medföra en revidering även av processlagen. Om vi då först slutförde revisionen av strafflagen och i samband därmed genomförde erforderliga ändringar i processordningen, så skulle vi sedan få göra om denna utredning på nytt, om inte båda frågorna i sin helhet framlades samtidigt för riksdagen. Det senare är enligt utskottets mening det enda rationella.

När jag nu har ordet, herr talman, skall jag också be att få svara ett ord till herr Siljeström. Herr Siljeström upprepade i sin replik till herr Gärde en punkt i sitt förra anförande, som jag gärna hade velat taga upp redan då. Han åberopade att det ur disciplinära synpunkter vore angeläget, att militärerna, som

Ang. krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid. (Forts.)

behärskade dessa, också sutte i domstolen för att kunna tillämpa dem under domaransvar. Jag hade då tänkt säga till herr Siljeström: det är här fråga om ett straffrättsligt avgörande, om att döma civila pojkar som kommit in i det militära och i denna nya miljö begått en straffbar handling. Är det verkligen riktigt, att när strafflagen skall tillämpas på dem, skall vid straffmätningen icke de allmänna domstolssynpunkterna på brott och straff, de tränade juridiska domarnas synpunkter, vara avgörande för hur pojkarna skola dömas, utan militära lämplighetssynpunkter på vad disciplinen kräver? Att placera målsmän för den militära disciplinen i domstolarna under vanliga fredliga förhållanden är även processrättsligt felaktigt. I den mån disciplinära synpunkter skola åberopas för domare — man går ju ut ifrån att det sker i straffskärpande syfte — är det enligt den nya rättegångsordningen ett absolut krav, att dessa synpunkter offentligen framläggas av åklagaren. Han må gärna ta till sin hjälp militärer, som även inför domstolen kunna belysa vad disciplinen kräver, så att sedan den objektivt dömande domstolen kan taga skäligen hänsyn därtill.

Herr talman! Hela frågan blev, som jag redan sade, så fullständigt belyst av herr Karl Johan Olsson, att jag icke behöver svara på något som anförts i kammaren innan han yttrade sig.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Linnér**: Herr talman! I anledning av herr Schlyters anförande vill jag erinra om att herr Karl Johan Olsson — såvida jag icke alldeles missuppfattat honom — i början av sitt anförande sade att det inte kunde visas genom någon utredning, huruvida krigsdomstolarna borde avskaffas eller icke. Han tillade att man visserligen kan visa, om det går att avskaffa dem eller icke, men man kan inte visa genom någon utredning, huruvida man *bör* avskaffa dem eller icke. En närmare förklaring på den punkten borde komplettera den upplysning, som herr Linder begärde, då han frågade, varför utskottet inte föreslagit riksdagen att på vanligt sätt hos Kungl. Maj:t hemställa om en utredning. Det gäller således den egendomliga ståndpunkt, att man inte vill begära en objektiv eller, som herr Linder sade, förutsättningslös utredning i detta ärende. Har man den ståndpunkten, att man inte behöver göra en sådan utredning eller inte kan få en sådan gjord, är det klart att man kommer till det resultat, som utskottsmajoriteten kommit till.

Jag vill bara påpeka att denna ståndpunkt är rakt motsatt den som riksdagen två gånger tidigare har intagit, nämligen åren 1920 och 1932, då riksdagen begärde en utredning — i förra fallet — huruvida och — i senare fallet — huruvida och i vad mån en överflyttning kan äga rum.

Vidare är det ju tydligt, att herr Gärde ingalunda har varit så alldeles fri från betänkligheter i denna fråga, eftersom han framhållit att de organisatoriska svårigheterna finnas i verkligheten, och det är en orimlighet att förneka att dessa svårigheter finnas. Men herr Gärde är tillräckligt optimistisk att säga, att det går att övervinna dem. Det är möjligt, säga däremot reservanterna, att det går att övervinna dem, men det är också möjligt att dessa svårigheter komma att visa sig vara alltför stora för att kunna övervinnas, d. v. s. att de leda till en olämplig organisation, och då skall man inte av en förutfattad mening låta sig förledas till att nu intaga en viss ståndpunkt.

Beträffande frågan om den upplysning vi erhöilo i utskottet, måste jag även på den punkten förklara, att jag har ett helt annat minne av det uttalandet än utskottets herr ordförande här tillkännagav såsom sitt. Från detta uttalande antecknade jag bland annat att vår expert yttrade: »Om det är möjligt att överföra krigsrättsmålen beror bland annat på arbetsbördan för de civila domsto-

Ang. krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid. (Forts.)
larna.» Där ha vi uttryckligen en av de svårigheter angiven, som här ha berörts under diskussionen.

Det är vidare så — och det bör inte alls förbises i denna debatt — att ett beslut om avskaffande av krigsdomstolarna inte kan träda i kraft förrän en grundlagsändring är genomförd, d. v. s. tidigast i början av år 1949. Det finns således gott om tid för att hinna verkställa en förutsättningslös utredning i denna fråga, och det är då ganska rimligt, att riksdagen samlar sig kring ett sådant utredningskrav.

Jag skall sluta mitt anförande med det påpekandet, att det här finns två reservationer, som allenast skilja sig i det avseendet att det i bondeförbundsreservationen uttryckligen anhålles om utredning *och förslag* om ändring i krigsdomstolarnas sammansättning på ett visst sätt och vidare om »huruvida och i vad mån vissa mål, vilka nu upptagas vid krigsdomstol, lämpligen kunna överföras till avgörande vid allmän domstol». För att förenkla denna frågas behandling ber jag, herr talman, att få återta mitt yrkande och i stället framställa ett yrkande om bifall till den av herrar Westman och Werner avgivna reservationen.

Då tiden nu var långt framskriden och flera talare funnos anmälda, beslöts på framställning av herr talmannen, att den fortsatta överläggningen i förevarande fråga skulle uppskjutas till aftonsammanträdet.

Föredrogs och bordlades Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade proposition nr 256.

Herr *Berling* väckte en motion, nr 370, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till Statens sinnessjukhus: Avlöningar m. m.

Motionen bordlades.

Interpellation ang. behovet av en höstriksdag under innevarande år.

Herr *Herlitz* erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talman! I olika sammanhang har det framkommit mer eller mindre bestämda antydningar om att vi i år liksom under föregående år hava att emotse en höstriksdag. Något auktoritativt besked i ämnet har emellertid, så vitt jag känner, icke lämnats från regeringshåll.

Det råder som bekant mycket delade meningar om lämpligheten av en sådan anordning, som på ett föga tillfredsställande sätt söndersplittrar och desorganiserar riksdagsarbetet och som bereder synnerligen stora svårigheter för den enskilde riksdagsmannen att sköta riksdagsuppdraget vid sidan av sina enskilda arbetsuppgifter och andra allmänna uppdrag. För min del håller jag före, att en höstriksdag bör anordnas endast om den är oundgängligen nödvändig. Det har under krigstiden icke kunnat undgås att vid höstriksdagar upptaga viktiga frågor, som, i följd av krigstidens särskilda förhållanden, oförutsett uppkommit vid en sådan tidpunkt att de ej kunnat framläggas under våren. Men det kan icke anses vara skäl nog för en höstriksdags inkallande, att regeringen icke under våren hunnit färdigställa sådana förslag, som den anser kräva en lösning före nästkommande års riksdag. Om sådana skäl godtagas, glider man snart nog in i den föreställningen att en höstriksdag bör ingå i de normala formerna för vårt konstitutionella liv.

Under återopande härav, och under framhållande, att — om en höstriksdag åsyftas — det i varje fall är angeläget att detta förhållande i god tid bringas

Interpellation ang. behovet av en höstriksdag under innevarande år. (Forts.)
till allmän kännedom, anhåller jag om kammarens tillstånd att till hans excellens herr statsministern få framställa följande frågor:

1. Är det regeringens avsikt, att riksdagen skall sammanträda instundande höst?

Om denna fråga besvaras jakande, hemställes tillika om svar på följande fråga:

2. Vilka ärenden är det som enligt regeringens uppfattning nödvändiggöra en höstriksdag?

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågavarande spörsmål finge framställas.

Justerades protokollsutdrag för detta sammanträde, varefter kammaren åtskildes kl. 5.13 eftermiddagen.

In fidem
G. H. Berggren.

Onsdagen den 11 april eftermiddagen.

Kammaren sammanträdde kl. 7.30 eftermiddagen.

Fortsattes överläggningen angående första lagutskottets utlåtande nr 24, i anledning av väckta motioner angående utredning av frågan om krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid.

Ang. krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid.
(Forts.)

Herr **Siljeström**: Herr talman! Herr Schlyter uppgav, med anledning av herr Linders yrkande, att 1933 års lagutskott hade avstyrkt den då föreliggande propositionen huvudsakligen av konstitutionella skäl och att det icke hade någon anmärkning att göra mot den föreliggande utredningen i övrigt. Det är alldeles riktigt, att det första skäl, som utskottet anförde gentemot den då förevarande propositionen, var av konstitutionell art. Men herr Schlyter glömmer, att utskottet i senare delen av utlåtandet uttalar sig på följande sätt: »Den gjorda granskningen av förslaget har bibragt utskottet den uppfattningen, att frågan om krigsdomstolarnas avskaffande erbjuder stora svårigheter, som icke tillräckligt beaktats vid förslagets utarbetande, samt att deras undanröjande kräver en djupgående undersökning.» Utskottet var således icke alldeles belåtet med den utredning, som då förelåg, vilket styrker mig än mer i min uppfattning, att det här behövs en grundlig undersökning, innan vi kunna gå till beslut.

Herr Schlyter fäste sig vidare vid att jag nämnde, att det var lämpligt att ha militärerna med i domstolarna med hänsyn till disciplinen och de disciplinära åtgärderna. Jag förstår mycket väl, att detta är ett ord som skorrar litet i öronen på vissa. Det är dock lämpligt att använda det ändå, fastän det låter så illa. Men om herr Schlyter hört på min replikväxling med herr Gärde, hade han kanske förstätt, vad jag menar med disciplin. Jag vill hävda den synpunkten, att man vid straffutmätningen och bestämmandet av den straffrättsliga reak-

Ang. krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid. (Forts.)

tionen mot de begångna brotten har att ta hänsyn till de militära förhållandena och disciplinen. När det gäller straffmätningen, är det väl inte så underligt, att jag anser, att den som skall ge råd och vara med, bör vara med som ledamot av själva domstolen.

Herr Linnér har numera återkallat sitt yrkande om bifall till den av honom och mig samt herr Ljungberg avgivna reservationen. Det finns då inte heller någon anledning för mig att vidhålla mitt yrkande om bifall till denna reservation. Även jag ansluter mig därför i likhet med herr Linnér till yrkandet om bifall till den av herrar Westman och Werner avgivna reservationen.

Herr **Linder**: Herr talman! Herr Schlyter yttrade i sitt anförande, att första lagutskottet med eminent auktoritet hade diskuterat frågan, huruvida man skulle begära en förutsättningslös utredning eller om utskottet skulle gå fram efter den linjen, att utskottet, såsom herr Schlyter uttryckte sig, »för sin del vore på det klara med att krigsdomstolarna borde avskaffas». Utskottet stannade för den sista uppfattningen, d. v. s. att utskottet för sin del vore på det klara med att krigsdomstolarna borde avskaffas. Men denna uppfattning kan tydligtvis icke vara riktig. Det finns nämligen två betydelsefulla reservationer, den ena från högern och den andra från bondeförbundet. Om utskottsmajoriteten för sin del stannat för den uppfattningen, att krigsdomstolarna utan vidare böra avskaffas, får utskottsmajoriteten givetvis stå för denna mening. Jag kan för min del icke finna annat än att det är oriktigt att stanna vid ett dylikt beslut. Då det inom utskottet har funnits olika meningsriktningar, dels majoriteten och dels reservanterna, anser jag, att det bör bli en förutsättningslös och objektiv utredning av denna fråga, som sannerligen icke är så enkel som den kanske förefaller.

Herr **Olsson, Karl Johan**: Herr talman! Jag skall föregå efterföljande talare med gott exempel och yttra mig kortfattat. Sedan alla saksål äro uttömda, finns det ingenting nytt att komma med, utan det blir mest fråga om upprepningar. Därför inskränker jag mig till två repliker, en till herr Linnér och en till herr Siljeström.

Herr Linnér vände sig mot vad jag sade om att vi icke behöva utreda frågan, om krigsdomstolarna böra avskaffas, utan endast på vad sätt de kunna avskaffas. Jag vidhåller den uppfattningen och stöder den på den historiska gången av detta ärende. Herr Linnér var mycket angelägen om att fästa uppmärksamheten på vad som förekommit i riksdagen år 1920 och 1932. Men där satte han streck. Om han hade fortsatt, skulle han icke ha kunnat undgå att beakta det förhållandet, att riksdagens andra kammare år 1933 uttalade sig för krigsdomstolarnas avskaffande, varför det således från riksdagens sida har givits ett besked i denna sak. Mot detta kan invändas att första kammaren fällde förslaget, men om första kammaren hade haft samma sammansättning år 1933 som i dag, skulle resultatet sannolikt ha blivit ett annat.

Nu kan man emellertid som herr Siljeström säga, att det må vara att man en gång har haft en uppfattning — han gick tillbaka till år 1920 — men att man kan ändra uppfattning, och han menade att även jag borde göra det. Skulle det vara fråga om en sinnesändring från min sida, skulle det väl närmast gälla tiden efter år 1933. Frågan är då huruvida det har inträffat sådana omständigheter som kunna föranleda en åsiktsförändring. Jag vill fästa uppmärksamheten på att första lagutskottet på intet som helst sätt har givit sig den uppfattningen i våld, att vi nu ha kommit in i det tusenåriga riket och att vi inte längre behöva riskera något krig. Om vi hade räknat med att det icke kommer att uppstå några krig eller faror framdeles, skulle vi ha ansett att hela krigslagstiftningen bort

Ang. krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid. (Forts.)

avskaffas. Herr Siljeströms resonemang mot mig på den punkten träffar således inte prick.

Herr **Linder**: Herr talman! Jag har observerat, att motionären, herr K. J. Olsson, i sin motion skrivit, att krigsårens erfarenheter ej torde kunna åberopas, eftersom dessa domstolars avskaffande ej rör annat än fredstid. — Men då herr Olsson tar upp frågan om den historiska utvecklingen, skola vi inte, såsom herr Olsson gjorde, sätta streck vid år 1933. I andra kammaren voro rösterna då 83 mot 80. De 80 böra väl också ha något att säga. Tre rösters majoritet i andra kammaren är inte mycket att komma med. För att fortsätta den historiska utvecklingen böra vi väl i alla fall komma ihåg, att fem års bistra erfarenheter sätta spår i människosinnet. Uppfattningarna om vad som utreddes under en tidigare period på 1920- eller 1930-talet kunna ju ha förändrats på grund av de mellanliggande årens erfarenheter. Även om vi nu icke tala om krigsdomstolarna i krigstid, kan det ju tänkas, att man kan ha ändrat uppfattning och nu ser på saken med andra ögon än tidigare.

Jag kan, herr talman, icke finna annat än att jag har allt skäl att vidhålla mitt yrkande om en förutsättningslös utredning.

Herr **Olsson, Karl Johan**: Herr talman! När det i motionen talas om att förhållandena komma att förändras inom den närmaste tiden, syftas därmed icke på något annat än vad jag mycket klart framhöll i mitt första anförande, nämligen att vi inom kort komma att övergå från krigs- till fredsorganisation. Jag vill bara påpeka detta för att rätta ett missförstånd från herr Linders sida.

Herr **Schlyter**: Herr talman! Jag vet inte om herr Siljeström och jag ha förstått varandra riktigt. Han talade om att han kunde förstå, att »det skorrade litet i öronen på vissa», när man åberopade disciplinen såsom en synpunkt som borde särskilt garanteras inom domstolarna vid krigsmakten. »Disciplin» skorrar inte alls i öronen på första lagutskottet. Vi ha, såsom herr Linnér nyss omtalade, uttryckligen vitsordat dess betydelse. Vad jag har tagit upp till diskussion med herr Siljeström är den uppfattning, som han gjorde gällande, att disciplinens målsmän böra ha säte och stämma i själva domstolen. Jag gör häremot gällande, att de disciplinära synpunkterna i mål av den beskaffenhet, som vi nu syssla med, böra hävdas ifrån åklagarmaktens sida. Det är statens åklagarväsende som bör framföra dessa synpunkter. Häremot sade herr Siljeström, att de som skola vara med och tillvarataga de disciplinära synpunkterna, också böra vara med i själva domstolen. Det är på den punkten som han och jag äro av olika mening. Det kanske går lättare att förklara skillnaden i vår uppfattning, om jag tar ett praktiskt exempel och inte bara ser på problemet teoretiskt.

Antag att en officer har sysselsatt sig med att »liva» värnpliktiga, t. ex. genom att låta dem stryka eld på en ask tändstickor och hålla tändstickorna i handen, till dess att det blir brännsår på fingrarna. Det skulle ju kunna hända, att en värnpliktig med hett temperament i en dylik situation till sist förlorade tålmodet, vägrade att lyda, kanske rent av begick en indisciplinär handling, för ut i smädligt yttrande mot officeren eller dylikt. Så blir det åtal inför krigsrätt. Jag anser, att åklagaren då inför domstolen bör hävda de disciplinära synpunkterna, t. ex. att det är den unge krigsmannens absoluta skyldighet att utan hänsyn till smärtor lyda order och icke på något sätt reagera mot sin överordnade. När saken kommer till avgörande i domstolen, är det däremot enligt min uppfattning viktigt, att frågan får bedömas av, låt mig

Ang. krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid. (Forts.)

säga, herr Siljeström eller mig eller någon annan person med domarträning utan att vi behöva ha sittande vid vår sida i domstolen en åklagare som inte släpper oss, förrän han övertygat oss om att disciplinen kräver, att vi klämma åt den åtalade värnpliktige riktigt ordentligt.

Jag vänder på exemplet. Antag att det i stället är officeren som har blivit åtalad för att han har begått det av mig nyss omtalade övergreppet. Det kan ju hända, att saken har kommit till militieombudsmannens öron. Han låter åtala officeren för livning, och så kommer officeren inför samma domstol. I denna situation ha vi verkligen, herr Siljeström, i första lagutskottet vid granskningen av militieombudsmannens ämbetsberättelser sett exempel på förvånande milda domar. Det kan inte vara lämpligt att officerskamrater — bland dem kanske någon som suttit och tittat på »livningen» — sedan skola döma den som »livat».

Jag kan sålunda icke finna det riktigt, vare sig ur straffrättslig eller processrättslig synpunkt, att anordna en domstol, där de disciplinära synpunkterna hävdas genom att man sätter in åklagaren — respektive försvarsadvokaten — i domstolen.

Då vi nu tydligen snart stå inför voteringen i denna fråga, kanske det kan tillåtas mig att taga upp ett spörsmål, som fick ligga nere före middagsrasten med hänsyn till att vi då hade ont om tid. Flera talare ha gjort gällande, att det skulle vara förenat med stora svårigheter att lägga de många krigsrättsmålen på de civila domstolarna. Herr Westman sade, att det skulle bli väldigt dyrbart, det skulle fordras flera tjänstemän, större personal för att avdöma dessa mål, och vi kunde inte förutse hur kostnadsfrågan skulle ställa sig. Jag kanske då får erinra dem som voro med år 1933 om att när Kungl. Maj:t framlade sitt förslag till andra huvudtiteln det året, ämnade Kungl. Maj:t komma med propositionen om krigsdomstolarnas avskaffande och kunde därför stryka denna utgiftspost i statsverkspropositionen. När riksdagen sedan hade avslagit den föreslagna lagändringen, måste statsutskottet komma med ett särskilt utlåtande och föreslå ett tillägg till den redan beviljade huvudtiteln på 108 000 plus 10 000 kronor, d. v. s. sammanlagt 118 000 kronor. Det var merkostnaden, således det belopp som det kostade mer att behålla krigsdomstolarna i stället för att överflytta målen till de allmänna domstolarna. Krigsdomstolarna organiseras på det sättet, att man ifrån de allmänna domstolarna plockar ut ett stort antal domare och förordnar dem till krigsdomare. Om vi slå upp statskalendern och se efter på »Krigsdomare», skola vi finna, att där stå häradshövdingar, borgmästare, rådmän o. s. v., som ha dessa förordnanden. Det betyder, att de vid sidan av sin ordinarie tjänstgöring i domstolarna ha biinkomsten av att sitta såsom krigsdomare. Deras ordinarie tjänst hindrar dem således icke att inneha dessa bisysslor, utan de hinna med båda tjänsterna. Om krigsdomstolarna indragas, blir det inte någon omedelbar statsutgift till krigsdomarna för dylika extra uppdrag, utan då måste landets domare under sin ordinarie tjänst handlägga samma mål. Det kommer naturligtvis inte alltid att sammanfalla på det sättet, att just den häradshövding eller rådmän, som har ett krigsdomarförordnande, efter det att förordnandet indragits vid sin domstol kommer att handlägga just dessa mål. I stort sett tror jag dock att man kan säga, att krigsrättsmålens utslående på de allmänna domstolarna betyder så litet för det stora flertalet av dem, att det inte alls blir fråga om någon kostnadsökning. Det är naturligtvis riktigt, att i enstaka fall kan någon särskild domstol kanske bli så belastad med krigsrättsmål på grund av att den t. ex. får ta hand om målen från flera regementen, att det i en häradsrätt kan bli nödvändigt att förordna en extra sekreterare eller tingsdomare eller att i en rådhusrätt sätta in flera ledamöter, ja, kanske rent av, såsom herr Gärde sade, en

Ang. krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid. (Forts.)

extra avdelning vid Stockholms rådhusrätt. Men det kostar i alla fall icke 118 000 kronor. Jag tvivlar inte ett ögonblick på att det är billigare för statsverket att låta de allmänna domstolarna ta hand om krigsrättsmålen. Denna sida av saken är emellertid en så oväsentlig fråga, att jag inte skulle ha upp-tagit den, om inte herr Westman hade tryckt så starkt på den.

Vad angår de påtalade svårigheterna att lägga krigsrättsmålen på de allmänna domstolarna, kan ingen domare med erfarenhet — ja, förlåt, det var visst ändå herr Siljeström som sade det — göra gällande att det kan vara någon svårighet att komma till rätta med arbetsbelastningen. När arbetsbördan i högsta domstolen växer ledamöterna över huvudet, får Kungl. Maj:t framlägga förslag om huru det skall ordnas. Blir det för mycket arbete i en domsaga, kan den i extremt fall delas — men det skall verkligen vara ett extremt fall för att det skall behöva ifrågakomma. Det är dock inte hela världen att dela en domsaga och ännu mindre att utöka arbetskrafterna för att man skall rå med de extra mål som komma att överflyttas till de allmänna domstolarna. Jag anser mig tillräckligt i stånd att bedöma denna sak utan att behöva ställa till med en stor utredning; dessutom har jag under krigsåren haft erfarenhet av detta. Somliga säga visserligen, att de år som gått ha visat, hur bra det har varit att ha krigsdomstolarna, därför att det till dessa har kommit så många mål, som annars skulle ha besvärat de allmänna domstolarna. Jag vill gentemot detta lämna den upplysningen, att det har varit mycket besvärligare att skaffa extra arbetskraft och sätta in den i krigsdomstolarna än vad det skulle ha varit att förstärka de allmänna domstolarna. De allmänna domstolarna få i allmänhet sina arbetskrafter utökade på ett ganska automatiskt sätt. Det är mycket eftersträvanvärt att t. ex. kunna komma in i en rådhusrätt på extra förordnande med anledning av en anhopning av mål. Däremot är det mycket litet eftersträvat att få ett tillfälligt förordnande i en krigsdomstol. Jag tar mig därför friheten att återropa min erfarenhet under dessa år såsom stöd för att talet om de praktiska svårigheterna icke bara är överdrivet utan även kan vederläggas.

Jag hade inte ämnat att göra den anmärkning, som jag nu skall framföra mot herr Westmans reservation. Sedan de övriga reservanterna i första lagutskottet slutit upp kring den, anser jag mig dock böra anföra en synpunkt. När herr Werner i första lagutskottet vid utlåtandets justering framförde det första yrkandet i sin reservation, var det första gången detta yrkande framställdes i utskottet. Det hade inte varit föremål för någon som helst diskussion, att man skulle ändra krigsdomstolarnas sammansättning och därvid bereda lekmanna-inflytandet rum i krigsrätterna. Det var en nyhet som togs upp i första lagutskottet, när vi redan hade justerat vårt utlåtande. Vi fäste herr Werners uppmärksamhet på att detta yrkande föll helt och hållet utanför motionen, och vi gjorde herr Werner och herr Westman, som anslöt sig till honom, uppmärksamma på att det kunde komma att bli propositionsvägran i kamrarna. Jag har velat upplysa kammaren härom, då kammaren ju icke kan veta att denna sak icke har varit föremål för diskussion inom utskottet, och ifrågasätter, om det är i god överensstämmelse med riksdagens traditioner att på rak arm besluta ett sådant uttalande som detta utan att frågan först blivit behö-rigen utredd.

Jag vidhåller, herr talman, mitt yrkande om bifall till utskottets förslag.

Herr Linnér: Herr talman! Jag vill i anledning av utskottsordförandens senaste yttrande påpeka, att den utredning som framlades år 1933 angående möjligheten för de civila domstolarna att utan svårighet övertaga krigsrätts-målen icke är giltig för närvarande, emedan frekvensen av krigsrättsmålen är

Ang. krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid. (Forts.)

i runt tal tio gånger större än på den tiden. Och även om man räknar med att siffran kommer att gå ned från den siffra som gällt de senaste åren, är det tämligen klart att den inte kommer att gå ned till samma låga nivå som på 1920-talet, och det var på 1920-talets förhållanden som 1933 års utredning baserade sig.

Vad sedan beträffar den sista lilla anmärkningen, som utskottsordföranden framställde, trodde jag verkligen att han skulle ha besparat sig att göra den. För min del känner jag inte till något hinder att framställa ett förslag i en reservation om utredning angående det ämne, som beröres i en motion.

Herr **Schlyter**: Herr talman! Jag har svårt att förstå vad det har för betydelse för den fråga, som vi nu diskutera, om det är ett högre eller lägre kostnadsbelopp som det här gäller. 1933 var summan 118 000 kronor. Jag kommer inte ihåg vad krigsrättsbudgeten slutar på i år — säkert det dubbla, kanske mer. Men vad som är relevant i detta fall är väl detta: blir det billigare att bekosta krigsrättsdomstolarna såsom bisysslor, eller blir det billigare att låta de allmänna domstolarna ta hand om krigsrättsmålen? Oavsett om målen äro många eller få gör jag gällande, att det blir billigare att lägga dem under de allmänna domstolarna än att anställa tjänstemän, som ha skötseln av dessa mål såsom en bisyssla.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att i avseende på det under behandling varande utlåtandet yrkats 1:o) att vad utskottet hemställt skulle bifallas; 2:o) att kammaren skulle bifalla den av herrar Westman och Werner vid utlåtandet avgivna reservationen; samt 3:o), av herr *Linder*, att riksdagen i anledning av förevarande motioner skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa en förutsättningslös och objektiv utredning, om krigsdomstolarna skulle kunna avskaffas i fredstid, samt för riksdagen framlägga det förslag, som därav kunde föranledas.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med öfvervägande ja besvarad.

Herrar *Linnér* och *Linder* begärde votering, i anledning varav herr talmannen upptog vartdera av de båda återstående yrkandena med hemställan, huruvida kammaren ville antaga detsamma till kontraposition i den förestående omröstningen; och förklarade herr talmannen sig anse de härå avgivna svaren hava utfallit med öfvervägande ja för deras mening, som ville till kontraposition antaga bifall till den av herrar Westman och Werner vid utlåtandet avgivna reservationen.

Herr *Linder* äskade emellertid votering om kontrapositionens innehåll, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som till kontraposition i huvudvoteringen angående första lagutskottets utlåtande nr 24 antager bifall till den av herrar Westman och Werner vid utlåtandet avgivna reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har till kontraposition i nämnda votering antagits bifall till herr *Linders* yrkande i ämnet.

Ang. krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid. (Forts.)

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser. Herr talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Linder* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 66;

Nej — 39.

Därjämte hade 5 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

I följd därav uppsattes, upplästes och godkändes för huvudvoteringen en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad första lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 24, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles den av herrar Westman och Werner vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Vid förnyad föredragning av första lagutskottets utlåtande nr 25, i anledning av väckt motion om bidrag ur kyrkofonden till bestridande av kostnaderna för ombyggnad av prästgården i Kvikkjokks kapellförsamling, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogos ånyo andra lagutskottets utlåtanden:

nr 20, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1942 (nr 493) om avverknings-skyldighet, dels ock i ämnet väckta motioner; samt

nr 21, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 5 § lagen den 21 juni 1940 (nr 540) om krigsskade-ersättning.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 22, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändring i 1, 2 och 9 kap. vatten-lagen, dels ock i ämnet väckta motioner. *Ang. rätt till expropriation av vattenfall.*

Genom en den 26 januari 1945 dagtecknad proposition, nr 44, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag om ändring i 1, 2 och 9 kap. vattenlagen.

Ang. rätt till expropriation av vattenfall. (Forts.)

I förevarande lagförslag var 1 kap. 14 § första stycket så lydande:

Finnes från allmän synpunkt för planmässigt utnyttjande av tillgänglig vattenkraft erforderligt, att visst strömfallet tillgodogöres, och kan det ej antagas, att den, som råder över vattenkraften i fallet, själv kommer att utan avsevärt dröjsmål utnyttja det på ändamålsenligt sätt, äger Konungen på ansökan förordna, att, om hinder enligt 2 kap. eljest ej möter, fallet må mot ersättning, som i 9 kap. skils, i stället tillgodogöras av kronan, kommun eller annan, som är beredd att utan uppskov bebygga fallet; dock må ej på grund av vad nu sagts rätt att tillgodogöra vattenkraft, som tillkommer kronan, utan riksdagens medgivande upplätas åt annan. Vid meddelande av förordnande äger Konungen föreskriva de villkor med avseende å strömfallets utnyttjande, som från allmän synpunkt finnas erforderliga.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehaft två i anledning av densamma väckta motioner, nämligen nr 293 i första kammaren av herrar *Velander* och *Björkman* samt nr 455 i andra kammaren av herr *Ljungberg*.

I motionerna, vilka voro likalydande, hade hemställts, att riksdagen måtte avslå propositionen.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att riksdagen måtte med avslag å motionerna I: 293 och II: 455 bifalla propositionen nr 44.

Reservation hade avgivits av herrar *Wistrand*, *Hagman* och *Andersson* i Gisselås, vilka på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 44.

Herr **Wistrand**: Herr talman! När det gäller att vidtaga en lagstiftningsakt, som går ut på att tvångsvis avhända rättsägare deras egendom, innebär detta mycket ingripande förändringar i samhällslivet och måste alltid medföra en viss grad av osäkerhet i bestående rättsförhållanden. Enligt min uppfattning bör en sådan lagstiftning inte komma till stånd med mindre än att den är påkallad av mycket allvarliga missförhållanden, som inte möjliggöra för det allmänna att få ett starkt känt och berättigat intresse tillgodosett. Iakttagas man inte detta, slår man långt hårdare än vad nöden kräver, och det är enligt min uppfattning någonting som varje lagstiftare bör söka undvika.

För att bedöma förutsättningarna för nu förevarande lagstiftning torde det vara önskvärt att göra en liten rekapitulation över förhållandena sådana de föreliggande. Det finns en mycket god sammanfattning av dessa återgiven i den kungl. propositionen i den del, som innefattar en redogörelse för sakkunnigas yttrande angående förhållandena på vattenkraftsmarknaden. Enligt en av de sakkunniga verkställd överslagsberäkning finnas ungefär 75 procent av all utbyggd men utbyggnadsvärd vattenkraft på fasta händer, och cirka 5 procent eller något mer på spekulativa händer. De sakkunniga anföra vidare, enligt referatet i propositionen, »att nu angivna förhållanden medförde, att de som spekulerade i vattenkraft kunde tänkas ha vissa möjligheter att framdeles uttaga relativt höga priser, eftersom åtminstone 75 procent av den utbyggda vattenkraften redan vore placerad på fasta händer och sålunda ur marknaden. Samtidigt som det stora samlade innehavet av utbyggd vattenkraft på fasta händer gäve vissa ökade möjligheter i denna riktning, innebure emellertid detta innehav också, att faran ur allmän synpunkt icke finge tillmätas alltför stor betydelse. Den utbyggda högvärdiga vattenkraft som innehades av kronan eller eljest funnes på fasta händer säkerställde erforderlig utbyggnad un-

Ang. rätt till expropriation av vattenfall. (Forts.)

gefär till år 1980. Härvid räknade de sakkunniga med den högsta dittills ifrågasatta belastningsökningen eller 400 miljoner kWh per år. Räknade man med all den utbyggnadsvärda vattenkraft, som nu finnes på fasta händer, vore landets behov av fortsatt utbyggnad vid samma årliga belastningsökning säkerställt till tiden inemot år 2000. Härav framginge, att om de spekulations-tendenser som framträtt skulle fortvara, möjligheterna att driva upp priserna på naturkraften dock för avsevärd tid framåt vore begränsade. Den stora mängd vattenkraft som redan vore placerad på fasta händer vore helt undandragen verkningarna av spekulation. Vid bedömande av spekulationsmöjligheterna borde också uppmärksammas, att den vattenkraft, som alltjämt kunde tänkas bliva förvärvat i spekulativt syfte, icke hörde till den högvärdiga. Den vore alltså dyr i utbyggnad. Större vinst på spekulation i vattenkraft kunde knappast erhållas på annat sätt än att en erfaren köpare lyckades förvärva vattenkraft till billigt pris och därefter sålde den till någon som vore villig att betala ett högt pris, därför att kraften visade sig billig i utbyggnad. Något utrymme för en sådan mera betydande vinstmarginal kunde tills vidare svårigen finnas i fråga om den i utbyggnad dyra kraften».

Detta är alltså bakgrunden till det föreliggande lagförslaget om rätt till expropriation av outbyggd vattenkraft i enskild ägo. Av den vattenkraft som finns här i landet är enligt av samma sakkunniga gjord beräkning ungefär en tredjedel nu utbyggd. Återstoden består till ungefär lika delar av högvärdig och lågvärdig vattenkraft. Den del, som möjligen skulle kunna misstänkas, för övrigt på rätt så osäkra grunder numera, vara spekulationsinnehav, uppgår till fem procent, som vi hörde av den nyss återgivna redogörelsen, och den ligger på gränsen mellan högvärdig och lågvärdig. Den är sålunda inte på något vis önskvärd eller begärlig för närvarande för utbyggnad, utan kan först beräknas att framdeles överhuvud komma i marknaden. Antalet sådana innehav torde emellertid nu ha minskat och inte längre uppgå ens till fem procent. Likaså är det överhuvud taget mycket svårt att avgöra om spekulation föreligger eller ej. Ja, det har till och med av vattenöverdomstolen ifrågasatts, om det överhuvud taget har ägt rum någon spekulation i vattenkraft här i landet; vattenöverdomstolen förklarar, att så vitt den känner till har någon spekulation icke förekommit.

Man måste under sådana förhållanden ställa sig mycket frågande om det är nödvändigt att i nuvarande situation gå så hårt fram som man i själva verket gör med detta lagförslag. Lagstiftningen har också vid remissbehandlingen så gott som med ett enda undantag, nämligen vattenfallsstyrelsen blivit fullständigt enhälligt avstyrkt — jag har kanske förbigått något yttrande, men jag har inte lyckats bland referaten hitta något oförbehållsamt tillstyrkande av denna lagstiftning. Även vattenfallsstyrelsen har till synes utan större entusiasm tillstyrkt den. Vattenfallsstyrelsen har i sin ägo fyrtio procent av den utbyggda vattenkraften, och redan däri ligger ju en mycket stark faktor, som möjliggör för den att behärska vattenfallsmarknaden på ett praktiskt sätt utan att man skall behöva gå till mycket vittgående lagstiftningsingripanden.

Om man alltså enligt min mening kan anse det vara tämligen allmänt konstaterat, att något omedelbart behov av denna lagstiftning inte föreligger, måste man emellertid ställa sig ännu mer frågande när det gäller lagstiftningens utformning. Om man nu avser att träffa det spekulativa vattenkraftsinnehavet borde man ju ha inskränkt lagstiftningen till att gälla endast det innehav, som är spekulativt. Detta har man, säga de sakkunniga, försökt att göra, men man har gått bet på uppgiften. Men då man inte lyckats klara den saken, har man, enligt min mening, gjort det alldeles för lätt för sig, då man stadgat en expropriationsrätt, som inte står i något som helst sammanhang med

Ang. rätt till expropriation av vattenfall. (Forts.)

det spekulativa innehavet, utan som drabbar alla, även de mest legitima innehavare av utbyggda vattenfall. Man måste instämma med länsstyrelsen i Gävleborgs län, som yttrat sig i denna sak och förklarat, att skall man gå till en lagstiftning kan den vara befogad endast under förutsättning att man träffar de verkligt spekulativa intressena och att, om man inte kan finna en form härför, det är bättre med ingen lagstiftning alls än en sådan som den föreslagna.

Det finns här i landet stora industriföretag, som i årtal, i många fall sedan femtio år tillbaka, målmedvetet ha fullföljt ett program att skaffa sig vattenkraft för sin industriella utbyggnad, vattenkraft som delvis ännu inte har blivit utbyggd. Detta är ju en av de mest lyckliga och uppmuntransvärda former för planhushållning som man överhuvud taget kan tänka sig, nämligen att man med stort förutseende skapar möjligheter för en kontinuerlig utveckling av driften. Ingenting har heller varit av större betydelse för det allmänna väståndet i vårt land än att industrierna ha haft denna möjlighet. Hur skulle utvecklingen ha sett ut exempelvis för Stora Kopparbergs Bergslag, om bolaget inte med en känsla av absolut rättssäkerhet kunnat i tid skaffa sig den vattenkraft, som det behövde för de utvidgningar som redan ha skett? Jag tror att man skapar ett oroselement i samhället genom en lagstiftning sådan som denna utan att utvinna densamma motsvarande värden.

Jag skall inte närmare gå in på en hel del av de bestämmelser, som innefattas i detta lagförslag och som också mycket väl skulle kunna göras till föremål för kritiska anmärkningar. Men jag vill summera mina intryck av lagförslaget på det sättet, att man här på otillräckliga grunder skapar ett osäkerhetstillstånd, som inte gagnar det allmänna. Det må väl vara underförstått, som vattenfallsstyrelsen säger, att lagstiftningen endast sällan skall komma i tillämpning. Men det hindrar ändock inte att dess tillvaro innebär ett oroselement och ett oroselement som inte är påkallat av förhållandena sådana de för närvarande te sig. Man skulle gott ha kunnat, som kammarrätten har sagt i sitt utlåtande, vänta med att vidtaga sådana åtgärder som dessa i avvaktan på den ingående utredningen om landets vattenkraftsförsörjning och se om den gäve vid handen tillvaron av förhållanden, som krävde lagstiftning av denna art. Varför skall man, vågar jag fråga, nu skapa denna lagstiftning, då en så gott som enhällig opinion bland de sakkunniga organ, som yttrat sig om den, på det livligaste ha avstyrkt den?

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den reservation, som är avgiven till utskottets utlåtande och vari yrkas avslag på Kungl. Maj:ts proposition.

Herr statsrådet **Bergquist**: Herr talman! Herr Wistrand har ägnat det föreliggande förslaget till ändring i vattenlagen en ingående behandling och därvid också uttalat en ganska skarp kritik mot lagförslaget. Herr Wistrand har funnit stöd för sin ståndpunkt i flertalet av de yttranden, som avgivits över förslaget från de sakkunniga, vilka tillkallats för att utreda denna fråga.

Enligt min mening har herr Wistrand nog gått litet för långt vid åberopandet av remissinstanserna. Det är ingalunda så att endast vattenfallsstyrelsen har gjort sig till talesman för ett bifall till sakkunnigförslaget, utan åtskilliga andra myndigheter ha funnit övervägande skäl tala för att en lagstiftning av det föreslagna innehållet nu skulle genomföras. Bland annat har den domstol, som bäst av alla våra domstolar känner till förhållandena på detta område, nämligen vattenöverdomstolen, ansett övervägande skäl tala för en lagstiftning av detta innehåll. Ett par av vattenrättsdomarna och åtskilliga länsstyrelser ha också funnit starka skäl för en sådan lagstiftning.

Ang. rätt till expropriation av vattenfall. (Forts.)

Den huvudinvändning, som herr Wistrand har riktat mot förslaget, är att man lagstiftar i onödan, då det inte bevisats att det föreligger något behov av att tillgripa så långt gående åtgärder som här ifrågasatts. Det har gjorts undersökningar, som herr Wistrand nämnde, om hurvida spekulatörer i vattenkraft har förekommit. De sakkunniga ha ansett sig kunna konstatera att omkring 5 procent av vår utbyggbara vattenkraft skulle befinna sig på spekulativa händer och att denna vattenkraft skulle ligga på gränsen mellan den högvärdiga och den lågvärdiga. Man kan säga att denna utredning, som alltså visat att endast 5 procent av vattenkraften ligger på spekulativa händer, inte är så skrämmande. Det är uppenbarligen en relativt ringa del av vår vattenkraft, som befinner sig i ägo hos personer, som räkna med att göra en direkt oskäligen vinst på den. Men man får komma ihåg att det är ett betydelsefullt samhällsligt intresse att man för det helas skull kan tillgodogöra sig de vattenkraftstillgångar, som finnas, och att vi kunna göra det vid den tidpunkt, som ur samhällets synpunkt är den mest lämpliga. Även om man alltså inte kan konstatera spekulatörer i alltför stor omfattning, är det härvidlag enligt min mening verkligen all anledning att hellre stämma i bäcken än i ån. Redan den omständigheten, att det under de senaste åren har förekommit åtskilliga spekulatörer i vattenkraft, visar att enskilda intressenter anse att detta är någonting som det är lönt att spekulera i. De räkna med, om de ägna sig åt sådan spekulatörer, att inom en icke alltför långt avlägsen framtid kunna tillgodogöra sig stora vinster.

Man behöver därför enligt min mening inte kräva bevis för att det förekommer en synnerligen omfattande spekulatörer för att tillgripa en åtgärd av denna natur. Det är tillräckligt att man har konstaterat, att det börjar att spekuleras i en naturtillgång av denna art, vars tillgodogörande är av den allra största betydelse för samhället. Här skulle det enligt min mening vara fara å färde med att vänta. Om man väntar till större delen av vår vattenkraft är utbyggd och låter den återstående delen ligga fri för spekulatörer, så blir det så mycket värre för det allmänna att vid den sena tidpunkt, då man skulle behöva ta i anspråk även den vattenkraft som befinner sig på spekulativa händer, kunna komma över den till ett skäligt pris.

Jag anser alltså att enbart genom konstaterandet, att det finns tendenser till spekulatörer i vattenkraft, har lagstiftaren anledning att uppmärksamma detta problem. Men jag kan ge herr Wistrand rätt så långt, att om det gällt åtgärder av en natur, som strider mot våra allmänna rättsgrundsatser eller som annars måste anses stötande, skulle man behövt kräva mer av bevisning för att här verkligen är fara å färde. Men den lagstiftning som här föreslagits är icke av den natur, att den strider emot våra allmänna rättsgrundsatser. Jag vill därvidlag särskilt åberopa vattenöverdomstolen, som just har uttalat, att den anser en lagstiftning av detta innehåll icke strida mot våra allmänna rättsgrundsatser.

Det har också ställts upp ganska restriktiva förutsättningar för ingripande mot ägare av vattenfall. Den skall först och främst ur allmän synpunkt vara erforderlig för ett planmässigt utbyggande av vattenindustrien här i landet, och vidare skall det finnas anledning att antaga att den enskilde inte själv vill bygga ut sitt vattenfall.

Det är enligt min mening icke någon anledning att frukta, att denna lagstiftning kommer att bli av besvärande art för den lojale ägaren av vattenkraft. Det hade, som herr Wistrand antydde, naturligtvis ur synpunkten av syftet med denna lagstiftning varit tillräckligt, om man infört en regel om expropriation av vattenfall, som ha inköpts på spekulatörer. Detta visade sig emellertid vara lagtekniskt omöjligt. Man kan egentligen aldrig visa, varför

Ang. rätt till expropriation av vattenfall. (Forts.)

en egendom av denna natur har inköpts. Man har därför fått taga förutsättningarna något vidare än om man direkt skulle ha begränsat sig till sådana vattenfall, som befinna sig på spekulativa händer. Men fastän man gjort detta kommer lagstiftningen icke att drabba den lojale innehavaren av vattenkraft. Varje ägare av vattenkraft kommer att ges tillfälle att själv utbygga fallet. Det är endast om han inte själv vill utbygga det, fastän tiden är inne ur allmän synpunkt, som expropriation skall kunna tillgripas. Det är också sörjt för att den enskilde ägaren av ett vattenfall skall få tillfälle att undersöka, om han själv vill utbygga det, innan man tillgriper expropriation. Man har nämligen utsatt en mycket lång förklaringsstid, i regel ett år efter det att ansökan om expropriation ingivits, inom vilken tid ägaren av fallet skall avgiva yttrande. Under denna tid, menar man, skall han ha tillfälle att undersöka om han själv vill utbygga fallet.

Skulle han, trots att alltså enligt allmän uppfattning tiden är inne för utbyggnad av fallet, inte själv vilja göra det, står han emellertid inte rättslös, och han förlorar inte ens det realvärde som ligger i att han äger vattenkraftstillgången. Han äger nämligen under vissa förutsättningar av den, som får expropriationsrätt och utbygger fallet i hans ställe, rätt till ersättning icke endast i penningar, utan även i form av elektrisk kraft till sin egen rörelse eller sin egen fastighet eller vad det nu kan vara fråga om. Han ställs sålunda på detta vis icke rättslös. Han förlorar egentligen icke de värden, som ligga i ägandet av vattenfallet.

Jag anser att man i detta lagförslag har gått så försiktigt fram som man skäligen kan begära, om man vill uppnå det avsedda syftet, och att man tagit så stor hänsyn som kan begäras till vattenkraftens ägare. Lagstiftningen kommer inte att drabba andra än illojala ägare av vattenkraft. Och att den drabbar illojala ägare av vattenkraft har jag för min del inte något som helst att erinra emot.

Jag är av den övertygelsen att denna lagstiftning har en uppgift att fylla och att de nackdelar, som herr Wistrand här talat om, äro om inte obefintliga så dock i hög grad överdrivna. Jag är övertygad om att kammaren utan någon risk kan antaga det av utskottet tillstyrkta lagförslaget.

Herr **Norman**: Såsom herr talmannen och kammarens ledamöter finna, har utskottet lämnat en rätt fullständig motivering för sitt ståndpunktstagande till den kungl. propositionen. Med hänvisning till denna motivering och i anslutning till vad herr statsrådet här yttrade kan jag inskränka mig till att yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Velander**: Herr talman! Då jag har väckt en motion om avslag på den kungl. propositionen, bör jag kanske ha några ord att säga, innan kammaren fattar beslut. Jag måste bekänna, att jag har haft svårt att förstå skälen för det föreliggande förslaget. Detta kan dock inte läggas departementschefen till last, utan bottnar i min bristande förmåga i det hänseendet! Jag har likväl varit i tillfälle att iakttaga en del ting, vilka möjligen falla under begreppet spekulation, såsom man här ser på detta, ehuru jag, som sagt, inte riktigt förstått, vad man egentligen främst tar sikte på. Äsyftar man en korttidsspekulation eller, vilket åtminstone de sakkunniga ha varit inne på, en långtidsspekulation, om jag så får uttrycka mig? De sakkunniga ha ju bland annat diskuterat möjligheten att vidga basen för realisationsbeskattningen i tidshänseende till 30 år, när det gäller strömfall, och även framlagt förslag i det hänseendet. Då måste det ju ha varit en spekulation på mycket lång sikt, som de sakkunniga avsett att nå. Om jag har förstått departementschefen rätt, är det dock inte alls fråga om en sådan spekulation, utan närmast någonting i den stilen, att en köpare överbjuder en

Ang. rätt till expropriation av vattenfall. (Forts.)

annan, och att den, som bjuder det högre priset, självfallet får förvärva vattenrätten, under det att den, som har bjudit det lägre priset, inte får den. I den antydda omständigheten kan jag emellertid inte finna, att det ligger något moment av spekulation, än mindre av osund spekulation. Det gör det endast för det fall att man på det sättet pressar upp priserna så, att de överstiga värdet av den valuta, i detta fall av vattenrätt, som tillföres vederbörande förvärvare, och denne avser att hålla sig skadeslös exempelvis genom att pressa upp kraftpriserna.

Såsom här redan sagts, har genom en överslagsberäkning, som år 1942 verkställdes av de sakkunniga, fastställts, att kanske 5 procent av den utbyggda men utbyggnadsvärda vattenkraften kunde vara föremål för spekulation eller fanns på spekulativa händer. Om vi utgå från denna siffra såsom i och för sig riktig vid den tidpunkt, då denna överslagsberäkning verkställdes, kan man fråga: var den också riktig vid den tidpunkt, då departementschefen gav sig i kast med dessa spörsmål för utarbetande av sin proposition? Och är den riktig i dag? Svaret synes mig bliva nekande, siffran är inte riktig i dag. Den vattenkraft, som de sakkunniga ansågo förefinnas på spekulativa händer, finnes inte längre på sådana händer.

Jag vet det inte bestämt, men jag har anledning utgå ifrån att de sakkunniga särskilt hade förhållandena i mitt hemlän i sikte, när de sysslade med dessa ting. I så fall finns för närvarande i stort sett ingenting av vattenkraften på spekulativa händer. Detta leder, synes det mig, till den slutsatsen, att det i dessa fall överhuvud taget inte ens vid de sakkunnigas sysslande därmed var fråga om vattenkraft på spekulativa händer. Det kunde alltså inte heller vara påkallat att inlåta sig på någon ur principiella synpunkter utomordentligt betänklilig lagstiftning för att komma till rätta med denna förmenta spekulation. Här är det dock fråga om en betydande utvidgning av expropriationsrätten, som på grund av kända tendenser måste få prejudicerande återverkningar på andra områden.

Jag tänker mig, att departementschefen vidhåller, att det i dessa fall, som jag närmast tagit sikte på, dock var fråga om något slags spekulation i vattenkraft. Ja, kanske det. På vederbörande vattendomstols prövning ligger för närvarande frågan om utbyggande av ett betydande strömfall, där det gäller uppdämning av en mycket känd norrlandsälv på en sträcka av kanske fem mil. För några år sedan igångsattes inköp av vattenrätt från bönderna utefter älven, tyst och stillsamt, till ett pris, låt mig säga, av 20 000 kronor per fallmeter vid enkel strand. Många sålde till det priset. Så småningom framträdde ytterligare en köpare. Han bjöd det dubbla, eller kanske något mera, och han köpte också vattenrätt av en del av bönderna. Om mina utgångspunkter äro riktiga, är alltså denne senare köpare just en sådan spekulant, som har föresvävat de sakkunniga och föranlett deras förslag. Och departementschefen har accepterat detta och därmed väl också fastslagit, att denne köpare var en sådan spekulant, som borde hämmas i sin verksamhet genom särskilda åtgärder från det allmännas sida. Nu skall emellertid, såsom nyss anförts, denna vattenrätt omedelbart utbyggas, och i samband därmed blir ju vår spekulant distributör av elektrisk kraft. Om här förekom spekulation, vem var då spekulanten — den som köpte till det högre priset, eller den som köpte till det lägre priset? Om det var den förre, blevo därmed också en mångfald fattiga norrlandsbönder delaktiga i denna, som efter vad jag förstår herrarna anse, osunda spekulation. Jag tycker likväl att den, som uppträdde i detta sammanhang och bjöd det högre priset, icke var någon spekulant; och spekulationen kunde i varje fall icke betecknas såsom osund, med mindre än ett överpris förekom, och det gjorde det säkerligen inte. Hur skall den bedömas, som köpte till det lägre priset? Jag endast frågar! De sakkunniga ha förmodligen ansett, att den, som betalade det högre priset, förtjänade mycket pengar på sin affär. Det kan jag inte yttra mig om; han har i varje fall inte tillförts någon kontant

Ang. rätt till expropriation av vattenfall. (Forts.)
valuta. Vad han kan få i intäkt, sedan kraftstationen är färdigställd, kan jag inte heller yttra mig om, men den slutsats jag drar är den, att han genom sina åtgärder i detta fall inte bidragit till att i någon, än mindre i oerhörd utsträckning — som det ofta heter — stegra kraftpriserna i detta land. I vilket förhållande till säljarna kommer den, som köpte vattenrätt till det lägre eller låga priset? Om de säljare, som fingo det högre priset, inte blevo överbetalta, då blevo väl de, som sålde till det lägre priset, underbetalta?

Vad jag velat säga i mitt antydda exempel gäller i stort sett om de köp och försäljningar av vattenrätt i övrigt, som förekommit i det län, jag närmast tagit sikte på, och jag kan inte finna, att där bedrivits en osund spekulaton endast på den grund att någon har betalt ett högre pris än viss annan köpare men dock inte behövt lida ekonomiska förluster. Men han har inte heller bidragit till att driva upp kraftpriserna i detta land, såvitt jag förstår. För övrigt måste detta vara en mycket underordnad fråga, inte i och för sig men med hänsyn till möjligheterna att på grund av spekulaton i vattenrätt driva upp dessa kraftpriser. Jag tänker mig, att man inte kan tala om något utrymme för spekulaton i vattenkraft utom Norrland, ty i Svealand och Götaland är väl redan mellan 80 och 90 procent av all befintlig vattenkraft utbyggd. Och beträffande Norrland lära väl de mera betydande strömfällen redan sitta på fasta händer. Om man sedan gör klart för sig, hur liten betydelse råkraften har för prisbildningen på området, har man mycket svårt att förstå, att det här rör sig om några väsentliga ting i ekonomiskt hänseende. Det finns en tabell i propositionen, som även återgivits i utskottsutlåtandet. Om jag har tolkat den rätt, betyder det, att i övre Norrland ingår råkraften i kraftpriset med ett värde av endast 1 procent. Även om denna procent skulle komma att förskjutats något uppåt, misstänker jag, att det inte kan ge anledning till att resonera på det sätt, som här i olika sammanhang sker, om den utomordentliga höjning sålunda av kraftpriserna i landet, som en starkt osund spekulaton föranleder. Detta rörde man sig med, när riksdagen 1942 gick in för vissa åtgärder på kraftförsörjningens område; men det ligger väl ändå så till, att de sakkunniga nu ha uppvisat, att riksdagens uttalande då var överdrivet och oriktigt. Det finns i realiteten inte utrymme för den spekulaton, som helt lättvindigt framkonstruerats och som t. o. m. någon av remissinstanserna har fallit tillbaka på. Länsstyrelsen i Västmanlands län säger sålunda, att för det länet har inte denna fråga någon större betydelse, men eftersom det pågår en spekulaton i utbyggda vattenfall, som leder till oskäligt förhöjda kraftpriser, tillstyrker länsstyrelsen entusiastiskt just det förslag, som departementschefen här har framlagt. Jag har dock fått samma intryck som herr Wistrand, att av remissinstanserna är det huvudsakligen vattenfallsstyrelsen, som tillstyrker förslaget, liksom ock den länsstyrelse, jag nyss nämnde, men att av andra remissinstanser åtskilliga ha avstyrkt förslaget, vissa andats en viss tveksamhet, åter andra förmenat, att det inte är nödvändigt att inlåta sig på detta nu samt att man under alla omständigheter inte bör söka träffa andra fall än sådana, där verklig spekulaton föreligger.

Jag ställer mig mycket frågande till i vilka sammanhang den föreslagna lagstiftningen verkligen kommer att vinna tillämpning. Det kan måhända råda olika meningar därom; man är väl närmast hänvisad till gissningar. Jag skulle emellertid tänka mig, att, i den mån det verkligen kommer att finnas utrymme därför, blir det i sådana fall som jag antydde i mitt exempel nyss eller i liknande. Det läget föreligger alltså, att ett större antal bönder såsom strandägare förfoga över en vattenrätt eller ett strömfall. Det hör till deras hemman. De kunna inte utbygga det själva, därtill fordras alltför stora pengar. Det vattnas — förlåt uttrycket! — kanske i munnen på någon, det

Ang. rätt till expropriation av vattenfall. (Forts.)

kan vara ett enskilt företag, det kan t. o. m. vara statens vattenfallsverk. Man närmar sig bönderna och bjuder ett pris, som passar den antydda spekulanten. Skulle priset inte passa bönderna, ja, då kommer den här föreslagna lagstiftningen utomordentligt väl till pass, och sannolikt kommer inte, såsom i det av mig anförda exemplet, någon annan att dyka upp och bjuda bönderna ett högre och måhända ett skäligare pris med hänsyn till det verkliga värdet. Det finns kanske också »baissespekulanter» i vattenfall, och det tror jag, att man i Norrland har sett prov på, kanske också under senare tid. Jag tror vidare, att, om departementschefen skulle direkt konfronteras med ett visst norrlandslän, han skulle stöta på en fullkomligt enhällig mening, som inte skulle kunna förstå eller följa hans linjer i denna fråga.

Det är inte angenämt att höra, att vad som har skett och sker i Norrland bidrar till en oskäligen stegring av kraftpriserna för landets konsumenter av elektrisk kraft. Utbyggnaderna i Indalsälven började år 1928. Det första kraftverket blev färdigt då. Jag kan tänka mig, att med utgången av år 1944 40 procent av landets hela utbyggda vattenkraft fanns i Indalsälven. Det finns en annan siffra i propositionen, men den tar förmodligen sikte på en något annan tidpunkt. Den råkraft, som ligger bakom dessa utbyggnader, har inte varit föremål för någon spekulation, i varje fall inte i den meningen, att de, som förut ha haft äganderätt till densamma — jag syftar närmast på bondebefolkningen — ha tillförts för höga priser. Motsatsen gäller säkerligen. Det skulle ha varit på sin plats att insiktsfulla män på ett något tidigare stadium hade undervisat denna befolkning något om vad kraftkällorna egentligen voro värda. Om någon i närvarande tid kan få ut ett något bättre pris, tycker jag inte, att man skall oroa sig så mycket över det.

Den där spekulanten, om han nu finns — jag för min del tror mycket litet på hans existens — kommer inte att träffas av departementschefens här föreliggande förslag. Den som skall spekulera i ett vattenfall, i synnerhet på lång sikt, måste vara ekonomiskt mycket solid. Det gäller investering av betydande belopp. Till detta kommer ränta och ränta på ränta, förvaltningskostnader och skatter, bland annat i kommunalskattens form, och han har inte minsta möjlighet att på förhand kunna beräkna, vilket pris han kan få ut för ett visst strömfall vid en framtida tidpunkt, lika litet som han kan beräkna, vilka intäkter kraftverket, utbyggt i egen regi, kan tillföra honom. Jag har mycket svårt att tänka mig, att det finns sådana spekulanter. Däremot söker man helt naturligt, om man är andelsägare i ett strömfall, att förvärva eller samla så stora andelar däri som möjligt, man byter med andra strömfallsägare, man byter med statens vattenfallsverk, man byter med enskilda företag för att få rådighet eller bestämmanderätt över ett visst strömfall.

Jag vill ställa den frågan, huruvida inte en sådan lagstiftning som den här föreslagna kan leda till något slags spekulation i vattenkraft! Den kan göra det på det sättet, att enskilda personer eller företag eller statens vattenfallsverk, som enligt denna lagstiftning inte behöva vara på något sätt intressent eller delägare i ett visst strömfall, börja att »spekulera» i dess utbyggnad. Men jag hyser inte så stora farhågor för det, därför att jag tänker mig, att, då strömfallen som regel börja sitta på fasta händer, utgången blir den, som departementschefen nyss antydde, att, när någon ansöker hos Kungl. Maj:t om rätt att tillgodogöra sig det eller det strömfall, vederbörande ägare försöker att skaffa pengar för att bygga ut det själv, vare sig det av ekonomiska eller andra skäl passar honom just då.

Jag skall inte inlåta mig på några ytterligare utvecklingar i ämnet. Jag kan instämna i vad herr Wistrand yttrade i början av debatten. Det är i alla fall klart, att jag för min del inte kan anse, att några trängande skäl föreligger

Ang. rätt till expropriation av vattenfall. (Forts.)

för genomförande av denna lagstiftning nu. Med departementschefens inställning skulle även han ha kunnat resonera som så, att de sakkunnigas utredning och förslag tjänade ett visst beredskapssyfte; om den av honom befarade spekulativen med höjda kraftpriser i släptåg på allvar började anmäla sig, då skulle han utan större omgång kunna ingripa.

Jag måste också anse detta förslag betänkligt ur principiella synpunkter. Man säger härtill, att det inte avviker från de grunder, som uppbara den nu gällande vattenlagstiftningen. Men det gör det verkligen, bland annat i det hänseendet, att den, som enligt förslaget uppträder för att nyttiggöra sig andras vattenfall, inte, såsom enligt den gällande vattenlagen förutsättes, behöver ha någon som helst andel däri.

Jag vill slutligen upprepa, att jag finner det synnerligen betänkligt att utan trängande skäl gå in för en utvidgning av vår expropriationslagstiftning, som kan komma att vinna tillämpning i många andra sammanhang. Samma motivering, som departementschefen här åberopar, kan i långa stycken passa också, när det gäller andra reallgångar, t. ex. våra skogar. På sina håll diskuteras ju utnyttjandet av värdefulla grustag; där kan den motiveringen också gälla. Och det kan den väl också i fråga om jordegendomar; det behöver blott sägas, att de inte skötas så planmässigt som någon i ett visst sammanhang kan anse vara påkallat. Jag menar också, och det framgår av vad jag har sagt förut, att denna lagstiftning i sin tillämpning kan komma att leda till de mest ojämma, oberäkneliga och överraskande resultat.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den i ämnet föreliggande motionen, vilket är detsamma som bifall till det yrkande, som herr Wistrand såsom reservant redan har ställt.

Herr statsrådet **Bergquist:** Herr talman! Herr Velander och jag måtte ha ganska olika uppfattningar om vad som menas med spekulation. Herr Velander använde en stor del av sitt anförande till att ge exempel på olika fall av s. k. spekulation och uppvisade, att här inte förekommit spekulation, även om departementschefen menar det. Jag har i propositionen klart sagt ifrån, vad jag menar med spekulation i detta hänseende och vilken spekulation det är jag anser böra hejdas genom en lagstiftning sådan som denna. Jag har förklarat, att den spekulation jag åsyftar är en sådan, som innebär, att man förvärvar vattenkraft för att därigenom göra sig en mellanhandsvinst. Man förvärvar alltså ett vattenfall, icke för att utnyttja det själv i eget intresse utan för att vid lämplig tidpunkt sälja det och göra sig en förtjänst. Det är den spekulativen i vattenfall, som denna lagstiftning vill komma åt och råda bot på.

Nu har herr Velander gjort gällande, att det överhuvud taget inte har förekommit någon sådan spekulation, och herr Velander åberopar särskilt förhållandena i sitt eget län, alltså Västernorrlands län, där det inte skulle förekomma spekulation i den av mig angivna meningen. Jag vill inte säga, att herr Velander är ensam om den uppfattningen, men jag tror, att meningarna i Norrland och inte minst i Västernorrland äro mycket delade om de affärer, som herr Velander här har åsyftat.

Herr Velander nämnde, att det kanske är möjligt att vid den tid, då de sakkunniga lade fram sitt förslag, fanns 5 procent av vår vattenkraft på spekulativa händer, men i dag funnes ingalunda 5 procent på spekulativa händer. Det visade, enligt herr Velanders mening, att den vattenkraft som man vid tiden för avgivandet av sakkunnigbetänkandet ansåg vara föremål för spekulation, i verkligheten inte var det. Det tycker jag är en ganska djärv slutsats av herr Velander. Kunde man inte mycket väl tänka sig, herr Velander, att

Ang. rätt till expropriation av vattenfall. (Forts.)

sakkunnigförslaget med dess regler för hejdande och hindrande av spekulationer har föranlett personer, som köpt vattenkraft i spekulationssyfte, att göra sig av med den, då de ha sett, att här hotar lagstiftning, här hotar realisationsvinstbeskattnings och här hota andra hinder. Det är, tycker jag, en betydligt naturligare förklaring än den herr Velander här försökt ge till vad som har hänt på detta område.

Herr Velander framhöll vidare, att även om det förekommer spekulation, är det inte av någon betydelse, därför att själva råkraftpriset är så betydelsefullt i förhållande till alla de övriga kostnader, som måst nedläggas, om man skall utbygga ett vattenfall. Det är riktigt, att priset på själva råkraften för närvarande betyder procentuellt mycket litet, då det gäller att kalkylera utbyggnad av ett vattenfall. Men det är ingalunda säkert, att så alltid kommer att vara förhållandet. Allteftersom våra vattenfall utbyggas, kan råkraften bli dyrbarare, särskilt om det inträder spekulation och människor i sista stund skaffat sig vattenfall för att direkt göra sig en vinst på det. Då kunna även råkraftpriserna bli av stor betydelse.

Vidare menade herr Velander, att denna lagstiftning skulle kunna leda till spekulation, men jag måste erkänna, att jag inte riktigt förstod, hur han då resonerade. Om man genomför en lagstiftning, som säger, att vi kunna expropriera vattenfall, om de innehas i spekulationssyfte, skulle en sådan lagstiftning direkt driva fram en spekulation? Den faran har jag verkligen inte alls tänkt på, måste jag säga, och jag tror att den är obefintlig.

Herr Velander gjorde vidare gällande, att den lagstiftning, som här föreslås, är principiellt mycket betänklig och att man i den går långt utanför sedvanliga rättsgrundsatser. Jag har redan i mitt svar till herr Wistrand sagt, att jag inte kan finna, att vad som här föreslås går utöver sedvanliga rättsgrundsatser, och jag vill även för herr Velander framhålla vad vår främsta auktoritet på vattenrättsens område, vattenöverdomstolen, yttrat om den saken. Vattenöverdomstolen säger klart och tydligt, att vad som föreslagits av de sakkunniga icke kan anses stridande mot de grundprinciper som gälla för vår vattenrätt.

Slutligen framhöll herr Velander, att den motivering som åberopats för ingrepp här är mycket farlig, därför att den kan sträcka sig betydligt utöver vad man nu vill nå. Man kan åberopa denna motivering, om man vill börja expropriera våra skogar eller om man vill komma åt annan enskild egendom. Jag delar herr Velanders uppfattning, att det skall vara mycket starka samhällsintressen för att man skall tillgripa expropriationsåtgärder mot enskilda ägare och att det skulle vara betänkligt, om man går hur långt som helst — jag tror han använde det uttrycket — då det gäller att tillgripa expropriation. När man har att pröva en sådan fråga som denna, är i varje fall för mig det avgörande, om det allmännas intresse är så starkt, att det måste väga över den enskildes. Jag har vid studium av denna fråga funnit, att det för hela vårt samhälle är av sådan vikt, att hinder inte läggas för ett planmässigt utbyggande av vår vattenkraft, att om man märker att den frihet, som nu finns, missbrukas, måste samhället ingripa. Det är inte någonting som behöver bli prejudicerande på andra områden, om inte där skulle uppkomma missbruk av så allvarlig art, att samhället på ett eller annat sätt får ingripa.

Herr Hage: Herr talman! Jag skall endast be att få belysa en sida av denna sak. Det gjorde kanske ett starkt intryck på kammarens ledamöter, när herr Wistrand förklarade, att av den vattenkraft, som nu är utbyggd och mer eller mindre utbyggnadsvärd, befinna sig endast fem procent på sådana händer, att man kan betrakta denna vattenkraft såsom föremål för spekulation.

Ang. rätt till expropriation av vattenfall. (Forts.)

När detta påvisades i utskottet, ställde jag denna fråga: detta hindrar väl inte, att *i en viss trakt* denna spekulativa vattenkraft kan bli nästan hundra procentig, det vill säga utgöra hela eller den större delen av den vattenkraft, som finns där? Från sakkunnigt håll svarade man då, att det är möjligt, att förhållandena kunna utveckla sig på det sättet. Det anser jag är en omständighet, som bör beaktas. Den spekulativa vattenkraften kan vara mycket olika fördelad i olika delar av landet. Även om den endast är fem procent i genomsnitt *i hela landet*, kan det alltså inträffa det att *i en viss trakt* låt mig säga 75 procent eller kanske hundra procent av vattenkraften äro i spekulativa händer. Utan en reglerande lagstiftning blir förhållandet då faktiskt det, att befolkningen i den bygden kommer att bli fullständigt beroende av dem, som disponera över denna outbyggda, spekulativa vattenkraft. De som dominera kunna då inte blott sätta upp priserna genom att kräva en mycket stor försäljningssumma, utan de kunna också göra — vad som är ännu värre — nämligen förhindra en nödvändig utbyggnad av vattenkraft i en stor trakt till nackdel för hantverk och industri och för belysning i trakten.

När man vidare talar om att 75 procent av de outbyggda vattenfallen äro i säkra händer, som det heter, då är det dock att märka, att vattenfallsstyrelsen, som väl är sakkunnig på detta område, förklarar, att det är mycket svårt att avgöra, när innehavet är fast eller spekulativt. Det kan inträffa, att ett stort företag råkar i ekonomiska svårigheter: det kan tvingas att sälja sin vattenkraft, som nu kan anses vara i fasta händer, till en köpare, som tänker spekulera i kraften. Det kan också inträffa, att i det företag, som äger den fasta vattenkraften, kommer en ny ledning, som ger sig spekulatjonen i våld. Då kan det gå så, som vattenfallsstyrelsen har framhållit. Det kan mycket väl inträffa, att dessa 75 procent, som nu äro i säkra händer, en dag kunna vara i spekulativa händer. Jag har velat påvisa detta för att framhålla att utgångspunkten för detta resonemang om 5 procent och 75 procent är osäkert med hänsyn till vad som kan inträffa i framtiden.

Jag vill ytterligare säga, att det icke förhåller sig på det sätt som herr Wistrand gjorde gällande, nämligen att det är ett mycket litet antal av de tillfrågade, som tillstyrkt de sakkunnigas förslag. Såsom framgår av vad som antecknats nederst på s. 32 och överst på s. 33 i propositionen, har den av de sakkunniga föreslagna ändringen i vattenlagen tillstyrkts eller lämnats utan erinran av vattenöverdomstolen, vattenrättsdomarna i Österbygdens och Söderbygdens vattendomstolar, vattenfallsstyrelsen, länsstyrelserna i Värmlands län, Västmanlands län, Västernorrlands län och Västerbottens län — d. v. s. de bygder som givetvis äro särskilt berörda av dessa ting — samt styrelsen för svenska landskommunernas förbund, som omfattar hela landet, och Väster-norrlands läns elektriska förening. Vad särskilt vattenfallsstyrelsen beträffar, får man väl anse, att det är den institution, som har bästa överblicken på detta område. Den säger för sin del, att »spekulatjonen i vattenkraft har under de senaste åren tillfört sina utövare högst betydande vinster med fördyring av råkraften i framtiden som följd» och att spekulatjonen »kan få ännu större omfattning än som antydes i utredningen, där det angives, att endast ca 5 procent av landets vattenkraft är i spekulativa händer».

Detta yttrande av vattenfallsstyrelsen, som måste vara särskilt sakkunnig på detta område, har liksom alla yttranden av ämbetsmän och institutioner avgivits under ämbetsmannans ansvar. Jag anser att den omständigheten, att vattenfallsstyrelsen har tillmätt denna lagstiftning en sådan vikt, att styrelsen ansett att den bör komma till stånd, måste ha avgörande betydelse, när det gäller att taga ställning till frågan.

Slutligen är att märka, att de sakkunniga, som ha utarbetat detta förslag,

Ang. rätt till expropriation av vattenfall. (Forts.)

ha varit enhälliga. I utredningen har medverkat även en representant för den privata byggnadsverksamheten på detta område, vattenkraftföreningen, och han har biträtt förslaget. Under sådana förhållanden finns det väl ingen anledning att göra annat än att i denna fråga ta det säkra för det osäkra.

Från denna utgångspunkt ber jag därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Wistrand: Herr talman! Herr statsrådet Bergquist gjorde gällande att detta lagförslag inte strider mot svenska rättsgrundsatser. Det vill jag inte heller påstå. Det har i varje fall inte jag gjort gällande, därför att expropriation är ett institut som ingår i den svenska rättsordningen. Men däremot delar jag den uppfattning, som kommit till uttryck i flera yttranden, bl. a. från kommerskollegium — departementschefen har tydligen en annan uppfattning. Kommerskollegium uttalar, att detta förslag knappast kan stå i överensstämmelse med de rättsgrundsatser, på vilka vår nuvarande vattenlagstiftning uppbyggts. Detta framhöll också herr Velander. — Nu må det egentligen vara hur som helst med den saken. Jag har emellertid den uppfattningen, att det intrång i bestående rättsförhållanden, som ett expropriationsförfarande innebär, inte skall möjliggöras annat än när det är påkallat av mycket starka missförhållanden. Jag vore glad om det inte funnes några olika uppfattningar mellan statsrådet och mig angående denna princip.

Nu har statsrådet sagt, att denna lagstiftning inte drabbar den lojale ägaren av ett vattenfall. Det är möjligt, att lagstiftningen kommer att tillämpas på det sättet, men någon garanti i lagförslaget finnes inte för detta, utan det ankommer helt och hållet på hur lagen kommer att tillämpas. Det måste jag anse vara ur lagteknisk synpunkt en mycket stor brist.

Statsrådet hänvisar även till att ägaren i alla fall blir väl behandlad: han får tillfälle att utbygga vattenfallet själv o. s. v. Det är också rätt, men lagförslaget ger ingen garanti för att en ägare, som med kniven på strupen tvingas att antingen bygga ut ett vattenfall eller att avstå från det och som väljer det förstnämnda, kan få avsättning för den kraft, som han kommer att producera. Utbyggandet kan under sådana förhållanden bliva en ganska äventyrlig sak.

Jag vill emellertid inte allt för mycket förlänga denna diskussion. Jag vill bara hänvisa till vad som sagts i ett yttrande och som jag anser vara kontentan av den synpunkt, ur vilken man skall se denna sak, nämligen att hittills har ingen i detta land vägrat att nyttiggöra ett strömfall, som ur allmän synpunkt bör bebyggas. Vid sådant förhållande förefaller det ganska onödigt att på detta område införa en mycket tvivelaktig lagstiftning.

Herr Holmbäck: Herr talman! Jag har haft tillfälle att deltaga i utskottets behandling av detta ärende. Till en början var jag ganska kritisk mot lagförslaget. Det var mest på grund av den synpunkt, som herr Wistrand angav i början av sitt anförande, nämligen att just nu finns det inte något omedelbart behov av den föreslagna lagstiftningen. Men så fingo vi i utskottet en fördragning av hur förhållandena i spekulationshänseende beträffande vattenkraft faktiskt hade gestaltat sig under de sista tio, femton åren, och efter den fördragningen var min ståndpunkt given. Jag ansåg att det var nödvändigt att man skaffade ett medel för att, om dessa spekulationsmoment återigen skulle visa sig, man skulle kunna ingripa mot tendenserna i fråga.

Då jag nu ser på lagförslaget, är det åtskilliga saker som kanske borde angivas. För det första är det nog inte så, att vi här införa något alldeles nytt i

Ang. rätt till expropriation av vattenfall. (Forts.)

den svenska lagstiftningen. I 1902 års lag om elektriska anläggningar ha vi redan expropriationsrätt, då det gäller mark för kraftanläggningar, där kraften skall skapas genom annat än vattenkraft, alltså ångkraftanläggningar. Det är således en utsträckning till vattenkraftanläggningarna av en expropriationsrätt som redan finnes. För det andra är att märka, att denna expropriationsrätt inte får tagas i bruk annat än om det från allmän synpunkt för planmässigt utnyttjande av tillgänglig vattenkraft är erforderligt att visst strömfallet tillgodogöres. Det ligger givetvis i dessa uttryck »från allmän synpunkt» och »för planmässigt utbyggande av vattenkraften» mycket starka restriktioner, som göra att man inte behöver hysa farhågor för att någon enskild skall kunna begagna expropriationsrätten för att komma åt ett vattenfall, som innehavaren har i fullt oklanderligt syfte. Det är ju Kungl. Maj:t, vår högsta myndighet, som här skall utöva kontrollen. För det tredje har ju, såsom också påpekats här i debatten, givits en möjlighet åt vattenfallets ägare att själv bygga ut vattenfallet, om han så önskar. För det fjärde är det, vad angår priset, inte en expropriation i vanlig mening, där expropriationspriset bestämmes av en nämnd, vars utslag icke kan överklagas, utan priset skall bestämmas av vattendomstolen, och beslutet skall kunna överklagas och alltså i sista hand kunna göras till föremål för prövning av högsta domstolen. Det är således mycket starkare garantier för den enskilde än vid en expropriation i vanlig ordning. Slutligen skall för det femte detta pris erläggas delvis i kraft, så att alltså den som äger vattenfallet och från vilken det exproprieras, inte skall ställas utan kraft från fallet. Allt detta tycker jag för min del är mycket starka garantier.

Jag tillåter mig, herr talman, att instämma i yrkandet om bifall till utskottets förslag.

Herr **Norman**: Herr talman! När jag lyssnade till herr Velanders lärda och mångordiga utredning beträffande de olika problemen och de synpunkter, som kunna anläggas på denna fråga, gjorde jag den reflexionen, att vad han sade väl ändå var att krångla till det hela. Jag tror att det kan vara riktigt att efter den utredningen komma med en enkel lekmanafundering beträffande detta spörsmål. Jag ser problemet på följande sätt. Här ha vi någonstans i landet ett strömfallet, där hästkrafterna rinna bort till ingen nytta. Det behövs ljus i stugorna runt omkring, och kraft till hantverk och industri. Det är med andra ord ett allmänt intresse att strömfallet utbyggs. Ägaren vill av olika anledningar inte göra det. Han vill inte sälja det till hugade spekulanter. Jag skulle tro att i det läget, där detta allmänna intresse förefinns, måste det bjudas ett skäligt pris för strömfallet, om ägaren inte själv vill utbygga det. Man måste då draga den slutsatsen, att här ligger ett spekulativt moment bakom. Ägaren vill dröja för att om möjligt få bättre betalt. Det är ju under en sådan förutsättning som lagen skall tillämpas: det skall föreligga ett stort allmänt intresse att strömfallet utbygges, och det skall då givas möjlighet för staten, kommunen eller eventuellt någon enskild att taga hand om detta utbyggande. Det är ett allmänt intresse som man här syftar till att tillgodose.

Nu gav herr Velander ett litet finger åt försvararna av denna lagstiftning, då han sade, att han skulle kunna förstå, om man här ville lägga fram en fullmaktslagstiftning, som vid behov skulle tagas i anspråk. Men vad är det här annat än en fullmaktslag? Kungl. Maj:t skall ju inte kunna använda den fullmakt, som lagen här ger att medge lösningsrätt åt någon part, utan att det har visat sig att behov därav föreligger. Lagen är till sin konstruktion en fullmaktslag, som kommer att användas där det föreligger ett särskilt behov därav.

Ang. rätt till expropriation av vattenfall. (Forts.)

Herr Velander: Herr talman! Utskottets ärade ordförande har nog missuppfattat mig. Jag hade inte talat om någon fullmaktslagstiftning. Däremot menade jag, att, om departementschefen och andra med honom hyste farhågor för att man i framtiden hade att räkna med någonting, som ur olika synpunkter skulle kunna rubriceras såsom osund spekulation i vattenkraft, men det inte förelåg sådana tendenser för ögonblicket, som kunde motivera en lagstiftning, då hade man denna utredning verkställd och kunde utan större omgång framlägga ett därpå grundat lagförslag, som då kunde anses mera påkallat. Det var på det sättet jag yttrade mig.

Jag förstår herr Normans utgångspunkt, när han säger, att här ha vi ett vattenfall, som inte är utbyggt, vattnet rinner i sin fåra men man nyttiggör sig inte den kraft, som ligger däri; kraften behövs dock, säger herr Norman, och det måste vara ett allmänt intresse att fallet utbyggs. Jag förstår som sagt den utgångspunkten, men jag skulle vilja fråga: kan man påvisa att på något håll behov av vattenkraft föreligger, men att den som är ägare till det strömfall, som i första hand synes böra utbyggas för att tillgodose detta behov, sätter sig emot detta. Jag har inte den uppfattningen, att det i verkligheten förhåller sig på det sättet, utan jag har den uppfattningen, att med stöd av den nu gällande vattenlagstiftningen, som inrymt en central plats åt de allmänna intressena, har vattenkraften utbyggt i ett sådant tempo och i en sådan ordning, att alla behöriga anspråk måste anses ha blivit tillgodosedda. Det finns möjligen någon som säger, att detta dock inte skett med den snabbhet, som skulle ha varit önskvärd. Jag håller dock före att en sådan inställning närmast bottnar i en överskattning av våra tekniska resurser och möjligen också i en optimism beträffande kraftförbrukningen, som endast efterklokheten kan rättfärdiga.

Det var emellertid inte för att säga detta, som jag begärde ordet, utan för att konstatera, att min uppfattning i fråga om begreppet spekulation inte kan sammanfalla med departementschefens. Med spekulation, i förevarande sammanhang, menar departementschefen det fallet, att en person eller ett företag förvärvar ett vattenfall och bygger ut det, inte för att tillgodose eget behov av kraft utan för att genom distribution av kraften till andra förtjäna pengar. Ja, man kanske inte behöver betona just orden »förtjäna pengar», ty det är för mig alldeles klart, att, om vederbörande handlar på det sättet, menar han inte, att han skall förlora pengar. Men är det inte på det sättet det går till, och måste gå till, när olika reallgångar utnyttjas? Man måste investera kapital för att det överhuvud taget skall kunna skapas möjligheter att utnyttja dessa reallgångar. Jag kan inte finna någonting osunt i att sparkapital placeras för att s. a. s. leda ut dem i produktionens tjänst. Följaktligen är jag på den punkten inte på samma linje som departementschefen.

Departementschefen syntes emellertid acceptera min uppfattning, att den vattenkraft, som varit föremål för spekulation och som de sakkunniga räknat med i sådant hänseende, inte längre vore föremål för spekulation. Departementschefen förmenade, att vederbörande kanske hade avyttrat den, därför att de hört talas om att en lagstiftning vore ifrågasatt. Så optimistisk är inte jag beträffande denna lagstiftnings verkningar. Det följer bl. a. därav att jag i mitt resonemang har utgått ifrån att departementschefens förhoppningar inte på något sätt komma att förverkligas eller tillgodoses genom denna lagstiftning. Den kommer i varje fall inte att träffa de spekulanter, som departementschefen är på jakt efter, om nu detta villebråd alls finns.

Det har frågats, vad jag menade med att denna lagstiftning kunde förandlea spekulation i vattenkraft. Därmed avsåg jag ingenting annat än att jag kunde tänka mig, att därigenom ett intresse för utbyggnad av annans icke ut-

Ang. rätt till expropriation av vattenfall. (Forts.)

byggda vattenfall eller strömfall kunde väckas och att en företagsam person eller ett företag skulle anse, att det för visst fall kunde gälla att passa på och få tillstånd till utbyggnad.

Herr Hage föll tillbaka på de sakkunnigas utredning och ansåg, att de sakkunniga hade klarat sin uppgift bra, och att man kunde lita på dem. Jag kan inte dela herr Hages uppfattning i det hänseendet, ty de sakkunniga ha väl inte främst tillsatts för att utreda, huruvida det behöves någon lagstiftning mot spekulation i vattenkraft, utan för att, enligt sina direktiv, framlägga förslag till lagstiftning rörande åtgärder i syfte att hindra sådan spekulation, och jag utgår ifrån att de då måst hitta på någonting.

Herr Norman: Herr talman! Jag använde ett felaktigt uttryck i min reflexion, som gjorde att herr Velander och jag höllo på att missförstå varandra. Jag skulle inte ha sagt »fullmaktslagstiftning», utan »beredskapslagstiftning».

Jag fattade nog herr Velander rätt, att denna skulle ligga i skrivbordslådan så att säga och tagas fram, när det visade sig ett behov av densamma. Men min reflexion tror jag gäller i alla fall. Jag tror att jag tolkade innehållet i grundstadgan riktigt. Strävan att här stäcka spekuleringen ligger väl då däri, att blotta förekomsten av detta grundstadgande gör, att det inte blir så begärligt för spekulanten att göra affärer med outbyggda strömfall med tanke på att göra en större vinst i framtiden.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till samt vidare på avslag å vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Wistrand* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 22, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås utskottets hemställan.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 23, i anledning av väckt motion angående lagstiftning om villkor för rätt att utföra bil- och därmed jämförbara reparationer.

I en inom andra kammaren väckt motion, nr 314, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade herr *Fahlman* m. fl. hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta utarbeta lagstiftning rörande villkor för rätt att utföra bil- och därmed jämförbara reparationer.

Om lagstiftning ang. rätten att utföra bilreparationer m. m. (Forts.)

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på återopade grunder hemställt, att förevarande motion icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade anförts av herr *Wistrand*, som ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att motionen överlämnades till 1944 års trafikförfattningssakkunniga att tagas under övervägande vid fullgörandet av de sakkunnigas uppdrag.

Herr **Wistrand**: Herr talman! Jag skall villigt medgiva, att frågan om anskaffande av något slags behörighetsbevis för personer, som reparera bilar, är mycket svårlöst, och jag kan på den grund förstå utskottets yrkande om avslag på motionen. Men det förefaller mig i alla fall, som om man inte skulle ha rättighet att så helt och hållet släppa denna fråga som utskottet gjort. Det rör sig dock här om en sak, som i mycket hög grad inverkar på den allmänna säkerheten på våra landsvägar och som ofta nog kan vara av avgörande betydelse vid frågor om liv eller död eller om svåra olycksfall.

Det har till utskottet inlämnats en förteckning över en hel del skador å bilar, som förorsakats av illa och underhålligt gjorda reparationer, och även om dessa skador inte medfört svåra olycksfall, skulle de lätt ha kunnat göra det.

Den föreliggande frågan synes mig sålunda i mycket hög grad sammanhänga med trafiksäkerheten, och därför har jag inom utskottet avgivit en reservation, i vilken jag hemställt, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, att motionen överlämnades till 1944 års trafikförfattningssakkunniga att tagas under övervägande vid fullgörandet av de sakkunnigas uppdrag.

Jag ser inte saken såsom någonting sammanhängande med den tidigare av riksdagen avvisade frågan om behörighetsbevis och certifikat för hantverkare i allmänhet. Jag betraktar den helt och hållet såsom en trafikfråga, och det förefaller mig därför att den borde beaktas i samband med den utredning, som för närvarande pågår om trafikväsendet.

Under sådant förhållande skall jag, herr talman, be att få yrka bifall till min reservation.

Herr **Norman**: Herr talman! Jag tror inte det är anledning att nu taga upp någon större debatt om detta spörsmål. Herr *Wistrand* är ju ensam reser vant, och när vi inom utskottet diskuterade dessa frågor, funno vi nog rätt allmänt, att det skulle vara ganska svårt att komma till något resultat i fråga om dessa kompetensvillkor utan att därvid samtidigt åstadkomma rätt stora besvärligheter.

Jag hemställer om bifall till utskottets förslag.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter enligt de därunder förekomma yrkandena gjordes propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 24, i anledning av väckta motioner om ny lagstiftning angående behörighet att utöva tandläkarkonsten. Andra lagutskottet hade till behandling förehäft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen nr 192 i första kammaren av herr *Wistrand* och nr 311 i andra kammaren av herr *Hästad* m. fl.

Om ny lagstiftning ang. behörighet att utöva tandläkarkonsten.

Om ny lagstiftning ang. behörighet att utöva tandläkarkonsten. (Forts.)

I motionerna, vilka voro likalydande, hade hemställts. att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag till ny lagstiftning angående behörighet att utöva tandläkarkonsten.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet anfört:

»Gällande bestämmelser angående utövandet av tandläkarkonsten innefattas i en av Kungl. Maj:t i administrativ väg den 18 juni 1861 fastställd ordning för tandläkarkonstens utövning. Dessa bestämmelser äro såsom motionärerna framhållit mycket knapphändiga och trots vid flera tillfällen vidtagna ändringar i stor utsträckning föråldrade. De missförhållanden som berörts i motionerna ha dock icke haft sin grund enbart i avsaknaden av moderna bestämmelser på förevarande område. Det torde kunna antagas, att det i motionerna behandlade spörsmålet blir mindre aktuellt, i den mån folktandvården utbygges och en bättre tillgång å tandläkare kommer att finnas.

Såsom framgår av vad ovan anförts har inom medicinalstyrelsen sedan en tid tillbaka utredning pågått angående nya bestämmelser om behörighet att utöva tandläkarkonsten. Vissa spörsmål, som ha samband med ifrågavarande ämne, torde även komma att övervägas av 1944 års utredning rörande tandläkarutbildningen m. m.

Av nu anförda skäl torde anledning saknas att göra någon framställning till Kungl. Maj:t i motionernas syfte.

Utskottet får sålunda hemställa, att förevarande motioner icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.»

Reservationer hade anmälts

1) av herrar *Norman, Linder, Wistrand, Hagman, Andersson* i Eskilstuna och *Andersson* i Gisselås, vilka ansett, att utskottets utlåtande bort hava följande lydelse:

»Gällande bestämmelser angående utövandet av tandläkarkonsten innefattas i en av Kungl. Maj:t i administrativ väg den 18 juni 1861 fastställd ordning för tandläkarkonstens utövning. Dessa bestämmelser äro såsom motionärerna framhållit mycket knapphändiga och trots vid flera tillfällen vidtagna ändringar synnerligen föråldrade. Särskilt har mot bestämmelserna anmärkts, att de icke utgöra något effektivt hinder för olovligt utövande av tandläkarkonsten. Illegal utövning av tandläkarkonsten torde också förekomma i betydande omfattning. Då de illegala yrkesutövarna i stor utsträckning torde sakna de teoretiska och praktiska kunskaper, som erfordras för företaget av de förrättningar varom här är fråga, framstår avsaknaden av effektivt verkande författningsbestämmelser på förevarande område såsom ett missförhållande.

Av nu anförda skäl anser utskottet, att utredning bör verkställas angående nya bestämmelser om behörighet att utöva tandläkarkonsten.

Enligt 1861 års ordning — sådan denna i praxis tolkas — får intet arbete i patienternas mun utföras av den som ej innehar behörighet att utöva tandläkarkonsten. Från tandteknikerhåll ha vid skilda tillfällen framförts önskemål, att arbete, som sålunda anses falla inom legitimerad tandläkares yrkesutövning men som är av övervägande teknisk art, i viss utsträckning skall få utföras av tandtekniker. I en till utskottet inkommen framställning från Svenska tandteknikerförbundet har bland annat gjorts gällande, att tandtekniker som uppfyller vissa förutsättningar med avseende å utbildning och tjänstgöringstid bör få rätt att utföra det arbete, som sedan en munhåla sanerats erfordras för anbringande av protes i densamma. Utskottet förutsätter, att även nu anförda spörsmål kommer att uppmärksammas vid den av utskottet förordade utredningen samt att företrädare för både tandläkarnas och

Om ny lagstiftning ang. behörighet att utöva tandläkarkonsten. (Forts.)
tandteknikernas organisationer därvid erhålla tillfälle att framlägga sina synpunkter.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa, att riksdagen i anledning av förevarande motioner måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte låta utarbeta och för riksdagen framlägga förslag till nya bestämmelser angående behörighet att utöva tandläkarkonsten.»

2) av herr *Englund*, som dock ej antytt sin mening.

Herr *Wistrand*: Herr talman! Inställningen från allmänhetens sida till tandvården har under senare år gått i en glädjande riktning, och mer och mer inses tandvårdens betydelse för folkhälsan, en betydelse som man väl gott kan säga är grundläggande.

Det är då rätt märkligt, att för rätten att utöva tandläkaryrket inte finns någon annan grundval än en ordning, vilken i denna stund är 84 år gammal. Det är alldeles uppenbart, att bestämmelserna i denna äro så gott som helt och hållet föråldrade. De straffbestämmelser, som där finnas för olovligt utövande av tandläkaryrket, äro numera av den art, att de i många fall inte på något som helst sätt avskräcka. Det har också uppstått en rad mer eller mindre notoriska yrkesmässiga olovliga utövare av tandläkaryrket. Särskilt har man kunnat spåra detta i huvudstaden. Här lär finnas över ett sjuttiotal personer, som vid flera tillfällen blivit dömda för olovligt utövande av tandläkaryrket och under sådana förhållanden, att de, trots lagföring, kunna anses fortfarande vara yrkesmässiga olovliga utövare av yrket. Det finns till och med stora tandpolikliniker, för vilka ofta någon kanske vilsekommen tandläkare, mer eller mindre alkoholiserad, står som bulvan och föreståndare, men där själva yrkesutövningen sker genom personer, som inte ha behörighet att utöva tandläkarkonsten och helt säkert inte heller ha kvalifikationerna att utan stor risk för vederbörandes hälsa utöva någonting som ens närmar sig begreppet tandvård. En rad av erfarenheter härvidlag finnas återopade bland annat i min motion. Här förefaller mig föreligga ett missförhållande, som är av den art, att det inte bör få fortbestå. Alldeles särskilt måste ju tillvaron av dylika centraler verka förhindrande på folktandvårdens utveckling och utöva en osund, olycklig och ovederhäftig konkurrens med den.

Jag har därför tillåtit mig hemställa om en utredning angående ny ordning för tandläkaryrkets utövande. Nu försiggår visserligen en utredning i denna fråga inom medicinalstyrelsen, men styrelsen har legat mycket länge på saken, och denna utredning befinner sig på ett så preliminärt stadium, att man kanske inte kan säga, att den tagit några direkt synliga uttryck. Medicinalstyrelsen har i ärendet skyndat mycket långsamt. En påminnelse från riksdagens sida är därför enligt min mening mycket påkallad.

I anledning av denna motion inkom till utskottet en framställning från Svenska tandteknikerförbundet, vari tandteknikerna bland annat yrkade, att en utredning måtte få omfatta även frågan om deras behörighet att utöva vissa delar av tandläkaryrket, särskilt anbringande av proteser i en sanerad munhåla. Jag vill inte på detta stadium taga ställning härtill. Det är en medicinsk fråga, som liksom alla andra dylika fall får sakkunnigutredas av de medicinska myndigheterna. Otvivelaktigt kan man hysa mycket stora betänkligheter mot ett dylikt medgivande, men jag har för min del ingenting emot att vid den utredning i ärendet, som begärts, det ges möjligheter för tandteknikerorganisationen att framkomma med sina synpunkter på frågan.

Med anslutning till vad jag sålunda sagt, herr talman, ber jag att få yrka bifall till den reservation, som är avgiven av herr *Norman* m. fl.

Om ny lagstiftning ang. behörighet att utöva tandläkarkonsten. (Forts.)

Herr **Forslund**: Herr talman! Då jag tillhör majoriteten inom utskottet och följaktligen går på en annan linje än reservanterna, ber jag att närmare få anföra skälen därför.

Det stora bekymret här i landet beträffande denna fråga är inte så mycket den sak, som av motionären här framförts, utan det är frågan, hur man skall kunna utbilda ett tillräckligt stort antal tandläkare till folktandvården, så att de skilda landstingen få möjlighet att ordna denna i enlighet med de grunder, som från statens sida fastställts. Det är det högaktuella just nu. Dagligen ha vederbörande landstingsförvaltningar anledning att vara bekymrade över hur de skola kunna på bästa sätt genomföra denna behjärtansvärda reform. Åtminstone har jag, och jag tror alla, som intagit samma ståndpunkt, således utskottsmajoriteten, ansett att det helt enkelt skulle vara till skada för denna sak att nu taga upp och giva uttryck för ett så bestämt krav, som i motionen framföres. Det skulle mycket lätt kunna uppfattas, som att man kanske ger mera på hand till tandläkarna än som egentligen vore praktiskt lämpligt i denna situation.

Att, såsom herr **Wistrand** föreslagit, påyrka skrivelse i ärendet, när det blivit upplyst att medicinalstyrelsen är i färd med en utredning rörande behörighetsreglerna för utövande av tandläkarkonsten, ha vi ansett skulle vara att frångå en mycket god praxis, som oftast tillämpats i riksdagen, nämligen att inte, när utredning pågår och man äger full kännedom därom, skriva till Konungen och ytterligare påyrka utredning.

I den motion, som herr **Wistrand** väckt och som han är alldeles ensam om, ha relaterats några fall angående saker, vilka kunna betecknas såsom oegentligheter i vad det gäller denna yrkesutövning, men jag må säga, att även med hänsyn till omfånget och de många orden i denna motion äro de fall ändå inte så många, som åberopats till stöd för att man skulle påyrka en snabbare utredning. De fall av missbruk, som förekommit, ha tydligen inte varit så många, och vi få väl därför säga, att det system vi för närvarande ha i stort sett fungerar bra.

Enligt gällande bestämmelser tillkommer det ju för övrigt vederbörande stadsläkare och provinsialläkare att undersöka, huruvida dessa efterlevas på ett tillfredsställande sätt, och att, då så inte är fallet, anmäla detta till medicinalstyrelsen, varefter medicinalstyrelsen äger vidtagna åtgärder, men jag måste säga, att vi väl inte ha kännedom om några fall, där medicinalstyrelsen funnit läget så allvarligt, att den har ingripit.

Det synes mig därför, som om det måste finnas andra orsaker till att människor söka sig till icke kvalificerade utövare av yrket. Det sammanhänger säkerligen med att de kostnader, som äro förenade med besök hos tandläkare, äro mycket höga, och när folktandvården inte utvecklats på det sätt, som man tänkte sig när man startade denna verksamhet, tro vi, att däri ligger ett stort hinder för att råda bot på de olägenheter, som man möjligen kan åberopa och som vi inte vilja förneka kunna förefinnas.

Vi vilja således i vårt resonemang lägga tyngdpunkten dels vid behovet av en utbildning av ett tillräckligt stort antal tandläkare och dels vid själva utbildningen av tandläkarna för att på grundval därav få till stånd en folktandvård av tillräckligt stor omfattning. Om så sker, tro vi, att kvaacksalveriet, som herr **Wistrand** påtalar i sin motion, helt enkelt kommer att försvinna.

Med dessa ord vill jag, herr talman, yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Wistrand**: Herr talman! Herr **Forslund** tycks älska massmotioner av avsevärd längd, eftersom han förebrår mig dels för att jag är ensam om motionen och dels för att jag inte i densamma åberopat tillräckligt många aktstyc-

Om ny lagstiftning ang. behörighet att utöva tandläkarkonsten. (Forts.)
ken. Jag skulle helt säkert kunnat få en massa att skriva på motionen, men det brydde jag mig inte om att försöka. Jag anser inte, att en motion vinner i värde, därför att tio, tjugu eller trettio skriva på den, utan en vettig sak kan lika bra framföras av en. Jag förstår inte, herr Forslund, denna dyrkan av kvantiteten på kvalitetens bekostnad.

Jag vill säga precis detsamma beträffande antalet fall, som äro åberopade i motionen. Här kunde åberopas nästan hur många fall som helst, men det måtte väl räcka att anföra några talande typfall. Det är inte på grund av brist på fall, som inte flera åberopats, utan på grund av en önskan att i överskådlighetens intresse hålla sig endast till det typiska.

Det är litet egendomligt, när man för ett sådant resonemang som herr Forslund, vilket ju knappast innebär någonting annat än att ett lagöverträdande skulle anses fullkomligt tolerabelt under nuvarande omständigheter och intill dess folk tandvården blivit utbyggd. Har man en ordning, som stadgar förbud för obehörigt utövande av tandläkaryrket och som ju är tillkommen i folkhälsans intresse, skall man väl se till, att den efterleves. Det är för mig någonting fullkomligt motbjudande, att man skall ha en lagstiftning som är så föråldrad, att den inte hålles effektiv, och motsätter sig ändringar, därför att man tycker tidsförhållandena kunna tillåta lagöverträdelser.

En av folk tandvårdens största fiender är enligt min mening just kvaacksalveriet inom tandvården, och detta utgör säkerligen en av de faktorer, som motverka ett snabbt och rationellt ordnande av densamma. Det har ju också många gånger visat sig, att den vård som lämnats av osakkunnigt folk sannerligen inte varit billig. Den har kunnat föra med sig sjukdomar, som präglat en människas hela liv. Därpå finnas i handlingarna många exempel, som jag inte tror jag behöver upprepa här.

Jag skall, herr talman, be att få vidhålla mitt yrkande om bifall till reservationen.

Herr Pauli: Herr talman! Jag har läst det föreliggande utskottsutlåtandet med en viss fundersamhet. Den mycket kortfattade motivering, som utskottet har anfört för avslag på motionen, är ju talande ur den synpunkt herr Forslund anförde, nämligen att man kan hänvisa till att en utredning redan har igångsatts av medicinalstyrelsen angående en ny behörighetslag för tandläkare. Ensamt detta skäl är i varje fall ur rent formell synpunkt en fullgod anledning att komma till ett sådant resultat som utskottsmajoriteten gjort. Jag tillät mig fråga herr Wistrand före denna debatts början, huruvida motionärerna i båda kamrarna hade sig bekant, att en sådan utredning pågick, och han sade, att så inte var fallet, men att han i varje fall ansåg, att motionen kunde tjäna sitt ändamål, nämligen att verka som en påkörare på medicinalstyrelsen, vilket han ju på nytt framhöll för en stund sedan. Detta syfte kan onekligen synas lofvärt med hänsyn till att det omvitnats, att medicinalstyrelsen tar denna fråga mycket piano.

En av anledningarna till att jag tagit till orda i denna debatt har, herr talman, varit att jag ville, att det åtminstone av någon ledamot i denna kammare, som inte står på samma sida som reservanterna, skulle uttalas ett önskemål om att denna utredning påskyndas och göres så effektiv som möjligt. Jag skulle gärna sett, att ett sådant uttalande hade ingått i utskottsutlåtandet.

Reservationen å sin sida förefaller, som jag redan sagt, ganska märkvärdig för den uppmärksamme genomläsaren. Jag har emellertid under hand inhämtat, att denna märkvärdighet i reservationens utseende beror på en i riksdagsarbetet och särskilt i utskottsarbetet ganska vanligt förekommande procedur, nämligen en kompromiss. Jag tycker dock, att kompromisser helst böra göras så, att de olika delarna inte alltför mycket strida mot varandra.

Om ny lagstiftning ang. behörighet att utöva tandläkarkonsten. (Forts.)

Här säges nu i början av reservationen: »Illegal utövning av tandläkarkonsten torde också förekomma i betydande omfattning. Då de illegala yrkesutövarna i stor utsträckning torde sakna de teoretiska och praktiska kunskaper, som erfordras för företagande av de förrättningar varom här är fråga, framstår avsaknaden av effektivt verkande författningsbestämmelser på förevarande område såsom ett missförhållande. Av nu anförda skäl anser utskottet, att utredning bör verkställas angående nya bestämmelser om behörighet att utöva tandläkarkonsten.» Detta är ett logiskt och sammanhängande resonemang. Men sedan börjar det märkvärdiga. Man citerar vad som från tandteknikerhåll vid skilda tillfällen framförts, nämligen önskemålet, »att arbete, som sålunda anses falla inom legitimerad tandläkares yrkesutövning men som är av övertvärande teknisk art, i viss utsträckning skall få utföras av tandtekniker». Vidare säges: »I en till utskottet inkommen framställning från Svenska tandteknikerförbundet har bland annat gjorts gällande, att tandtekniker som uppfyller vissa förutsättningar med avseende å utbildning och tjänstgöringstid bör få rätt att utföra det arbete, som sedan en munhåla sanerats erfordras för anbringande av protes i densamma.» Nu ha reservanterna visserligen inte gjort dessa uttalanden till sina, men de citera dem dock på ett ganska framskjutet sätt, och sedan säga de, att de förutsätta, »att även nu anförda spörsmål kommer att uppmärksammas vid utredningen och att företrädare för tandteknikernas organisationer liksom för tandläkarnas skola få tillfälle att framlägga sina synpunkter». Det sista — att de få framlägga sina synpunkter inför utredningen — tycker jag i likhet med herr Wistrand är naturligt och fullt i sin ordning, men fingervisningen av reservanterna, att utredningen skall uppmärksamma just detta spörsmål, liknar bra mycket en direkt rekommendation.

Jag vill påpeka, att det finns ett dokument i denna sak bland andra, nämligen en skrivelse till andra lagutskottet från Sveriges tandvårdsinspektörsförening, i vilken det på ett synnerligen klart sätt framhålles, att just det nyss anförda kravet är ur folktandvårdens och i allmänhet ur en rationellt bedriven tandvårds synpunkt oriktigt och ohållbart. Det är ett misstag att tro, att man i en sanerad munhåla, varmed man tydligen menar en munhåla, som berövats alla tänder eller ser ut som om den berövats alla tänder, skulle kunna med rent teknisk erfarenhet på ett tillfredsställande sätt utföra protesarbeten. Det är inte så, utan här måste man komma till mera fördjupade medicinska kunskaper och ett därpå byggt omdöme. Jag har visserligen aldrig besökt någon tandtekniker, men jag anser att även det, som våra tandläkare härvidlag kunna åstadkomma, ingalunda är något maximum. Beträffande t. ex. tandkirurgien tror jag för min del inte, att den nuvarande tandläkarutbildningen har nått full effektivitet; där finns på sina håll ännu åtskilligt att förbättra. Att pruta ned nu gällande krav vore synnerligen olyckligt.

Jag kan därför inte förstå, att herrar reservanter velat på detta prononcerade sätt ge plats i sitt förslag åt sådana önskemål från tandteknikernas sida, samtidigt som de dundra mot kvacksalveriet på detta område. Det tycker jag inte hänger ihop — det får herr Wistrand ursäkta — och jag har litet svårt att förstå, att han med sina utgångspunkter kan yrka bifall till denna reservation.

Jag skall inte uppehålla kammarens tid så mycket längre, men jag kan inte underlåta att erinra om att just i denna kammare för 21 år sedan fördes en mycket ingående och omfattande debatt om liknande spörsmål. Det var den gången, då riksdagens båda kamrar enade sig om ett yrkande om igångsättande av en rationell folktandvård, vilket sedan har resulterat i en utredning, i praktiska åtgärder och i en utveckling, som trots vissa hinder i portgången dock är något som vi alla ha anledning att glädja oss åt för den svenska folk-

Om ny lagstiftning ang. behörighet att utöva tandläkarkonsten. (Forts.)
hälsans skull. Därför har det förvänat mig, att det ännu, när man i alla fall kommit så långt på vägen, dyker upp anspråk på att det skall utredas, huruvida inte en självständig tandläkarverksamhet skall få utövas av personer, som inte ha ordentlig tandläkarutbildning.

Av dessa skäl kan jag för min del inte gå med på reservationen. Jag kommer att yrka bifall till utskottets hemställan under den förutsättningen, som jag redan nämnt, att den av utskottsmajoriteten påpekade utredningen i medicinalstyrelsen verkligen leder till något resultat. Jag hoppas i varje fall, att man ute i landet inte skall få den uppfattningen, att riksdagen skulle vilja på något sätt ge en möjlighet till försämrande av tandläkarutbildningen och därmed av hela vårt folks tandvård.

Med dessa ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

I herr Paulis yttrande instämde herr *von Heland*.

Herr **Johanson, Karl August**: Herr talman! Det kanske inte skadar att även någon röst utanför utskottsledamöternas krets höjes för reservanternas förslag. Jag vill på intet sätt förringa värdet av vad herr Forslund anförde till stöd för utskottsmajoritetens ställningstagande, men jag är livligt övertygad om att reservanterna i detta fall äro inne på den bästa vägen, om man vill få någon rätsida på detta problem.

Jag tror inte att saken skulle bli lidande på om kammaren följer reservanternas förslag. Herr Pauli har gjort anmärkning på att en framställning till utskottet från tandteknikerna har fått en rätt framträdande plats i reservationen. Jag tror att reservanterna haft goda skäl för den åtgärden. Man tar enligt mitt förmenande inte bort denna mängd av kvaacksalvare genom att omgärda tandläkarverksamheten med ännu högre taggtrådsstängsel. Det finns ofantligt många duktiga tandtekniker i vårt land, som nu arbeta under tandläkares överinseende och som göra allt arbete, bortsett från den lilla detaljen att de ej få anbringa proteser i munhålan. Skall man förmena dessa yrkesmän — ty det är ett yrke de utöva — att utföra detta arbete? Jag ansluter mig på den punkten till vad som står i motionen och reservationen.

Jag skall inte uppehålla tiden, herr talman, men jag har velat säga detta, därför att jag tycker att det inte är mer än rätt och billigt, att dessa tandtekniker skola få utöva sin verksamhet under betryggande former.

Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr **Bergh, Ragnar**: Herr talman! Utskottets majoritet har till stöd för sitt avstyrkande utlåtande anført bland annat, att inom medicinalstyrelsen pågår någon utredning om nya bestämmelser angående behörighet att utöva tandläkarkonsten. Jag tar för givet att denna hänvisning, som utskottet gjort, har tillmätts ett visst argumentvärde bland dem, som tveka om huruvida de skola rösta med utskottets majoritet eller gå på reservanternas linje.

I det läget förefaller det mig möjligen vara av intresse att påpeka, att den byrådirektör i medicinalstyrelsen, som förestår tandvårdsavdelningen, i början av detta år just med anledning av att denna motion hade väckts skrev en tidsningsartikel — eller kanske det var en serie av artiklar, jag minns inte vilket — som spreds i olika delar av landet. Däri uttryckte denne byrådirektör sin stora tillfredsställelse över att motionen hade väckts, och han uttalade sin livliga förhoppning om att den skulle föranleda riksdagen att råda bot mot det på detta område florerande kvaacksalveriet.

När man sålunda inom medicinalstyrelsen — trots att, såsom utskottets ma-

Om ny lagstiftning ang. behörighet att utöva tandläkarkonsten. (Forts.) joritet framhåller, en utredning där pågår — ändå är så tillfredsställd över att någonting här göres, kan, så vitt jag förstår, denna utskottsmajoritetens hänvisning till den pågående utredningen ej tillmätas större argumentvärde. Jag har, herr talman, velat nämna detta såsom en upplysning för dem, som möjligen ha tagit intryck av den delen av utskottsmajoritetens motivering.

Därtill skulle jag vilja säga att jag, i den mån jag har någon erfarenhet om dessa ting, delar reservanternas mening att det är högeligen på tiden att här rådes bot för kvacksalveriet på detta område. Det är visserligen inte möjligt att åstadkomma en tillfredsställande tandvård, förrän man får ett tillräckligt antal väl utbildade tandläkare, men det är å andra sidan, så vitt jag förstår, angeläget att observera, att medan vi vänta därpå bli en hel del människor inte bara utan tandvård, utan också fördärvade på grund av kvacksalveriet. Eftersom jag hör hemma i en landsända, där inte bara den sortens kvacksalveri florerar, utan där vi också ha homeopater, ögondiagnostiker, kotknackare och allsköns andra figurer av liknande slag, förefaller det mig ganska angeläget att någonting göres åtminstone på det område, som nu är i fråga.

Med dessa ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr Wistrand: Herr talman! Jag nödgas tyvärr uppträda än en gång, och detta i anledning av herr Paulis anförande.

Jag vill bestämt hävda, att reservationen icke innebär något ställningstagande till tandteknikernas framställning. Den säger bara, att deras framställning bör beaktas vid den förordade utredningen — en sak som jag finner mycket naturlig redan av den anledningen att framställningen har gjorts — men heller ingenting annat.

Jag skulle vilja hemställa till dem, vilka i likhet med herr Pauli och mig ha en positiv inställning i denna fråga, att följa reservationen, då ett avslag på motionen måste tolkas på ett sätt som skulle innebära, att motionens syfte ej vore befogat och behjärtansvärt.

Herr Forslund: Herr talman! Till talarna på norrlandsbänken skulle jag vilja säga ett ord, nämligen att man just med hänsyn till Norrland bör gå fram med försiktighet när det gäller att stödja herr Wistrands motion.

Eftersom herr Bergh här tillät sig säga, att vad vi såsom utskottsmajoritet ha skrivit inte hade något bevisvärde, och till stöd för detta påstående åberopade ett vittnesbörd av en byrådirektör i medicinalstyrelsen, bör jag kanske meddela, att jag så sent som i dag talade med medicinalstyrelsens chef och att han hade uppfattningen, att herr Wistrands motion går emot en utveckling, som vi här i landet sannolikt komma att få gå in för. Herrarna i medicinalstyrelsen må sedermera göra upp den saken sinsemellan, men jag tror det var litet förhastat av herr Bergh att vilja till intäkt för sin ståndpunkt taga vad en byrådirektör har skrivit bara med hänsyn till frågan om kvacksalveri.

Herr Wistrand vädjar nu till kammaren att inte gå emot hans motion, därför att det skulle kunna missuppfattas, men jag skulle vilja ifrågasätta, om det inte är betydligt mera motiverat att kammaren understödjer utskottets förslag. Ty vad innebär detta? Jo, vi ha med anledning av motionärernas yrkande om nya behörighetsregler för tandläkarkonstens utövande särskilt velat trycka på den punkten — även om det kanske inte fullt tydligt och klart framgår av ordalagen i utlåtandet — att vad vi här i landet i första hand behöva är tandläkare, men att det endast i andra hand behöver bli tal om att ändra denna från 1860-talet och hitintills gällande förordning. För dagen är detta en andrahandsfråga, och den saken tycker jag att även herrarna på norr-

Om ny lagstiftning ang. behörighet att utöva tandläkarkonsten. (Forts.)
landsbänken — som känna till de stora svårigheterna att skaffa tandläkare dit upp — skulle kunna tillerkänna åtminstone något bevisvärde i denna diskussion.

Jag tycker att man inte skall avfärda den saken så enkelt som herr Bergh gjorde. Jag vill förklara, att utskottsmajoritetens hela argumentering är byggd på att det för dagen viktiga är att tillgodose behovet av tandläkare, men att man inte bör ge sig in på sådana spekulationer som ha framförts i motionen.

Jag skulle vilja säga att det hade varit lyckligt, om vi i utskottet kunnat ena oss om ett gemensamt skrivsätt med betoning av önskemålet att få fram tillräckligt många tandläkare. Om det sedan skulle finnas några underliga människor i Norrland eller här i Stockholm eller någon annanstans, som hellre vilja gå till en kvacksalvare än till en utbildad tandläkare, så må de få göra det.

Häri instämde herr *Ericson, Frans*.

Herr **Norman**: Herr talman! Det är en ganska unik situation som här föreligger, och det kan ju vara förklarligt på grund av att utskottets och reservanternas yttranden äro sådana, som de äro.

Det ligger så till, att denna reservation är ett uttryck för ordförandens strävan att sammanjämka de olika meningarna för att komma fram till ett positivt resultat. Denna strävan misslyckades, inte därför att utskottsmajoriteten ansåg det, som här var skrivet, väl förmånligt för tandteknikerna, utan tvärtom.

Det är alltså närmast jag som bär ansvaret för att denna passus om tandteknikerna kommit in i reservationen, och jag har sett denna fråga som ett socialt problem. Jag har beaktat vad som ligger bakom utskottsmajoritetens ståndpunkt, att det i stor utsträckning är ekonomiska skäl som göra att folk går till illegala utövare av tandläkarkonsten. Jag har också beaktat, att vi här ha att göra med en grupp av medborgare, som på grund av utvecklingen och omständigheternas makt till dels kommit i en ganska besvärlig situation; det är vissa tandtekniker jag tänker på. Jag tror inte att utbildningen av tandtekniker hittills har varit den rätta, men nu är det ju meningen att också den frågan skall uppmärksammas i samband med den pågående utredningen om tandläkarutbildningen. Jag har fått ett ganska bestämt intryck av att här ha utbildats tandtekniker, som, när de uppnått en viss grad av yrkesskicklighet, blivit ganska överflödiga inom den legala verksamheten, därför att man där kan få billigare arbetskraft. Resultatet har blivit att en del rätt skickliga tandtekniker ha ställts utan försörjningsmöjligheter.

Herr Pauli och jag äro nog överens om att man inte skall släppa icke kunnigt folk till att utöva läkarverksamhet, men att detta har blivit ett spörsmål av rätt stor betydelse sammanhänger nog också med att det tyvärr finns en del mindre skickliga tandläkare, samtidigt som det finns ganska skickliga tandtekniker. Jag tror att det kan vara skäl i att detta problem uppmärksammas i den pågående utredningen, och jag tror att det bör övervägas — jag tar dock ej bestämd ståndpunkt — om man inte i en ny behörighetslag kan få in bestämmelser om ett dispensförfarande för de verkligt skickliga tandteknikerna, inte om rätt att utöva läkarverksamhet, men att mera fritt och självständigt utnyttja den tekniska kunnighet de ha förvärvat. Problemet är ur social synpunkt värt att undersökas, och vad jag har velat åstadkomma genom att få in denna passus i reservationen är ingenting annat än detta.

Frågan ligger följaktligen så till, att de, som verkligen vilja en sanering i

Om ny lagstiftning ang. behörighet att utöva tandläkarkonsten. (Forts.)
den vildflora, som existerar på den illegala tandläkarverksamhetens område, stå bakom reservationen.

Jag hemställer alltså om bifall till den i ärendet avgivna reservationen.

Herr Wistrand: Herr Forslunds senaste yttrande skulle möjligen kunna ge anledning till uppfattningen att det skulle råda delade meningar angående behovet av ett ökat antal tandläkare. Det är visst inte fallet.

Jag anser att den saken inte hör hit. Det ena har intet samband med det andra. Jag är fullkomligt lika stark anhängare som herr Forslund av att utbildningsmöjligheterna för tandläkare i hög grad ökas. Jag har tidigare haft tillfälle att intressera mig för den saken, så till vida att jag inom besparingsberedningen varit med om att påyrka just en utbyggnad av tandläkarinstitutet, något som gav anledning till att tandläkarinstitutet nu har utvidgats. Jag är också förvissad om att det blir nödvändigt antingen att ytterligare starkt utöka institutet här i Stockholm eller att inrätta ett nytt tandläkarinstitut.

Men den saken har ingenting med denna fråga att skaffa, och jag kan heller inte se att det finns något som helst sammanhang dem emellan.

Herr Pauli: Herr talman! Jag måste instämma med utskottets ärade ordförande i att utskottet har lyckats åstadkomma en ganska unik situation. Han slutade med att säga att de, som verkligen vilja ha en sanering på tandvårdens och tandläkarverksamhetens område, stå att finna bakom utskottets reservation. Detta ord »bakom» kan jag också instämma i — de synas nämligen inte med någon större tydlighet.

Utänför riksdagen, där man icke haft förmånen att lyssna till denna debatt och inte heller har tillgång till det stenografiska protokoll, som i sinom tid kommer att finnas över den, kan man ju inte annat än ta sin tillflykt till *ordalagen* i detta utskottsutlåtande och denna reservation. Och utskottsutlåtandet innehåller icke en tillstymmelse av ställningstagande till tandteknikerfrågan i och för sig, utan bara en hänvisning till att frågan i dess helhet är under utredning. Ur parlamentarisk-teknisk synpunkt finns det ju, som jag förut har sagt, fullgiltiga skäl att inte framställa ett yrkande om ny utredning, under det en utredning i frågan pågår. Dessutom finns i utskottsutlåtandet den förhoppningen uttalad, att det i motionerna behandlade spørsmålet blir mindre aktuellt, i den mån folktandvården utbygges och en bättre tillgång på tandläkare kommer att finnas. Det tycker jag är riktigt sagt. Detta är en förväntan som alla kunna instämma i, säkert också herr Wistrand.

Här står alltså ingenting om tandteknikerna, och inte det allra minsta och magraste lillfinger är utsträckt åt deras önskemål om att få göra »protesarbeten i en sanerad munhåla». Men detta finns i reservationen. Trots att reservationerna i detta avseende, enligt vad ordföranden påstår, hyser betydligt mera renhåriga avsikter, ha de i alla fall berört denna fråga på ett sätt, som lätt kan framkalla missförstånd.

Situationen är i någon mån paradoxal, och jag har därför, herr talman, ansett det rätt viktigt att en ledamot av kammaren, som yrkar bifall till utskottets hemställan, klargör sin ståndpunkt och dessutom uttalar det önskemålet, att den av utskottet nämnda utredningen inom medicinalstyrelsen skall bedrivas med all möjlig skyndsamhet och effektivitet.

Den upplysning, som herr Bergh gav, förvånar mig ganska mycket. Jag kan väl aldrig tro, att vederbörande ämbetsman inom medicinalstyrelsen önskade annat än det som herr Wistrand för en stund sedan kallade en »körare» åt medicinalstyrelsen att göra något av utredningen. Kanske har han tänkt sig att få till stånd en större kommitté, som skulle kunna åstad-

Om ny lagstiftning ang. behörighet att utöva tandläkarkonsten. (Forts.)
komma en mera omfattande utredning än medicinalstyrelsen kan göra. Men jag hör i varje fall till dem, som vilja se ett resultat av medicinalstyrelsens arbete och vilja se det så snart som möjligt, innan jag tar ställning till frågan om en ny utredning. Det är av dessa skäl jag yrkar bifall till utskottets förslag. Jag vill inte på minsta sätt ge ett finger åt något som helst underlättande av kvacksalveri på tandläkarverksamhetens område.

Fru Sjöström-Bengtsson: Herr talman! Jag vill på intet sätt försvara den illegala verksamhet på detta område, som utövas av dem som ej behärska sin uppgift. Men när man tänker på den oerhörda arbetsbörda, som nu betungar de allra flesta tandläkare, tycker man nog att en del arbeten just av den enklare sorten borde kunna utföras av en arbetskraft med ej fullt så stor utbildning som våra tandläkare ha. Jag måste i motsats till herr Pauli säga, att ett arbete i en helt sanerad mun nog borde kunna utföras av en väl utbildad och skicklig tandtekniker. Detta arbete är egentligen inte någon tandbehandling — där finnas ju inga tänder att behandla — och det är inte heller fråga om några ingrepp av operativ art eller om någonting som fordrar en högre grad av medicinskt vetande. Resultatet av ett sådant arbete är till stor del beroende av den erfarenhet, som vunnits under en lång tids praktiskt arbete, samt av ett konstnärligt och gott handlag. Man skulle kanske kunna säga, att denna del av verksamheten har en rent hantverksmässig karaktär, och därför borde den också kunna sammanbindas med en tandteknikers verksamhet.

Nu ha reservanterna berört dessa frågor i sin motivering, och jag måste erkänna att det har gjort mig något förvirrad när det gäller att avgöra, hur jag i detta fall skulle rösta. Men när det nu försiggår en utredning inte bara inom medicinalstyrelsen, utan också inom 1944 års utredning rörande tandläkarutbildningen m. m., och denna, efter vad jag har mig bekant, även kommer att beröra utbildningen av tandsköterskor och tandtekniker samt frågan om dessa grupperns befogenhet inom tandvårdsarbetet, anser jag det lämpligast att denna kommitté får avsluta sitt arbete och avge sitt förslag samt att riksdagen får taga ställning därtill, innan nya behörighetsregler för tandläkare fastställas.

Därför ber jag, herr talman, att få instämma i herr Forslunds yrkande om bifall till utskottets hemställan.

Herr Liuderot: Herr talman! Jag hade verkligen inte tänkt att delta i denna debatt, men det är ju märkligt att samtliga talare för utskottets linje ettdera äro eniga med reservanterna eller också inte ha någonting i sak att anföra gentemot reservanternas ståndpunkt. Jag ansåg mig därför, särskilt efter det sista yttrandet, böra biträda reservanterna med ett par ord.

Herr Pauli, som här har varit någon slags medicinalstyrelsens huvudtalare, har ej ansett att det inte behövs en ny förordning rörande behörigheten att utöva tandläkarkonsten. Ingen annan har heller anfört, att det inte skulle vara bra att få en ny sådan förordning. Sedan anför man, att en utredning pågår inom medicinalstyrelsen, och yrkar därför avslag på vad motionären herr Wistrand och reservanterna här ha velat få fram. Jag måste efterlysa logiken i ett sådant resonemang. En utredning inom medicinalstyrelsen rörande behörighet att utöva tandläkarkonsten behöver väl inte vara så oerhört komplicerad och omfattande. Jag kan inte tänka mig att man behöver ha ett helt utredningsmaskineri i gång under årtionden för den sakens skull. Jag föreställer mig, att om utredningen verkligen försiggår, bör det vara alldeles utmärkt för Kungl. Maj:t att ha den till hands, när Kungl. Maj:t går att effektuera den begä-

Om ny lagstiftning ang. behörighet att utöva tandläkarkonsten. (Forts.)
 ran, riksdagen skulle lämna i Kungl. Maj:ts hand, om reservationen bifalles. Hänvisningen till utredningen är alltså fullkomligt malplacerad.

För övrigt vill jag inom parentes nämna, att jag tidigare opponerat emot att riksdagen avsäger sig varje självständigt initiativ, så snart några människor ha fått hand om en sak i form av s. k. utredning. Vårt land kommer väl av någon formuleringskonstnär inom mycket snar framtid att kallas för Utredningssverige, ty vi ha så oerhört mycket utredningar i gång, och det blir fler och fler. Härom dagen var det en stor kunglig utredningskommitté, som föreslog utredning av en utredning, som denna utredning höll på med, och ville ha en ny kommitté. Jag tycker, att det är ett fattigdomsbevis att vid varje särskilt tillfälle åberopa den eventuella förekomsten av en utredning, och i detta fall är det ingen som har reda på om det verkligen med allvar företages en utredning inom medicinalstyrelsen.

Utan att gå in på diskussionen om tandteknikernas och tandläkarnas inbördes förhållanden och kvalifikationer, som jag tänker, att vederbörliga organ komma att känna till och förmå att bemästra, finner jag, att icke ett enda hållbart skäl har anförts i debatten för att man icke skulle skriva till Kungl. Maj:t i detta fall och be att få en ny lag rörande behörigheten att utöva tandläkarkonsten.

I konsekvens med debattens förlopp ber jag alltså, herr talman, att få yrka bifall till den föreliggande reservationen.

Herr Englund: Herr talman! Jag har i detta ärende avgivit en blank reservation, betingad av de synpunkter som herr Pauli redan utvecklat i debatten. Jag finner det ytterst olämpligt att i detta sammanhang peka på det yrkande som framställts av tandteknikerna. Herr Wistrand har försökt försvara, att han varit med om denna kompromiss, och vill reducera den förpliktande inbördes av formuleringen. För min del vill jag på en sådan här anvisning från utskottet ställa det kravet, att den skall innebära en i någon mån antagbar väg för en kommande utredning. Då det är min bestämda övertygelse, att vilka resultat som än kunna följa av denna utredning, det i varje fall inte kan bli så, att tandteknikerna skola få driva någon form av självständig verksamhet, har jag inte kunnat ansluta mig till denna del av motiveringen, ehuru jag i övrigt är beredd att biträda herr Wistrands motion.

Den kvinnliga talare, som nyss hade ordet, var inne på detta spörsmål och tycktes vara benägen att till tandteknikerna överlämna någon del av arbetet. Det alternativ, som inom utskottet framfördes av tandteknikernas talesmän, var det, att tandvården skulle förbilligas på så sätt, att patienten först skulle gå till provinsialläkaren, som är skyldig att mot bestämd taxa draga ut tänderna. Sedan munnen sålunda blivit »sanerad», skulle patienten få en billig fortsatt behandling genom att gå till tandteknikern. Den, som har det perspektivet framför sig, kan inte gärna gå med på den föreslagna uppdelningen av arbetet. Hur man än arrangerar det hela, bör uppenbarligen hela vården ske under överinseende av tandläkare.

Jag vill dessutom gentemot talarinnan säga, att det inte är så lätt att avgöra, huruvida en mun är sanerad eller inte. Det kräves exempelvis många gånger, när en protes skall göras, en avslipning av benstommen. Dessutom kräves enligt modern teknik en avpassning av bethöjden i syfte att förebygga en felaktig inställning av käkleden. Ju mer tandläkarkonsten skrider fram, desto orimligare ter sig tanken, att man skall låta tandteknikerna få en självständig verksamhet på området.

Jag tror alltså att det är fel av herr Wistrand att ha gått med på denna kompromiss. Han borde stramt ha hållit på sin motion. Jag skall för min del

Om ny lagstiftning ang. behörighet att utöva tandläkarkonsten. (Forts.)
be att — med avvikelse från herr Pauli men, som jag tycker, med en följdriktigare utformning av hans tankegång — få föreslå kammaren att bifalla reservationen med utslutande ur motiveringen av de båda stycken å s. 5 i utlåtandet, som börja med orden »Av nu anförda» och sluta med orden »sina synpunkter».

Herr Pauli: Herr talman! Tillåt mig säga några ord till herr Linderot! Jag är glad att kunna konstatera, att herr Linderot och jag äro ense i sak, nämligen därom, att vi vilja ha en rationell tandvård och icke något kvacksalveri. Det är en ståndpunkt, som ett land, vilket herr Linderot särskilt intresserar sig för, har intagit redan för tjugu år sedan. Jag hade då äran att här i kammaren upplysa en herr Linderots företrädare såsom kommunistisk representant, att man i Ryssland har anlagt moderna synpunkter på tandläkarkonsten såsom en gren av läkarvetenskapen, att det där inte är tillåtet för tandteknikerna att utöva tandläkarpraktik samt att man för att förhindra kvacksalveri sänkt deras utbildningstid till två år och inriktat deras verksamhet på laboratoriearbete. Det tycks sålunda inte finnas något för mig och herr Linderot att gräla om. Jag är därför litet förvånad över att herr Linderot med en viss sarkasm i rösten utnämnde mig till »medicinalstyrelsens huvudtalesman». Jag har inte sagt annat än att jag påpekat detsamma som utskottet, nämligen att medicinalstyrelsen har fått i uppdrag att utreda denna fråga och att det då är onödigt att riksdagen beslutar att frågan skall utredas, såsom reservationen upprepade gånger begär.

Så frågade herr Linderot med en viss pompa, var logiken fanns i mitt resonemang. Ja, herr talman, det är just den frågan jag nu önskar rikta till herr Linderot, utan att han därför nödvändigt behöver besvara den. Han kallar vårt land för Utredningssverige och säger att vi ha alltför mycket utredningar. Av detta drog han sedan den konsekvensen, att eftersom det redan pågår en utredning om denna behörighetsfråga, så böra vi ha en utredning till angående samma behörighetsfråga. Här frågar jag herr Linderot: var är logiken?

Herr Karlsson, Gottfrid: Herr talman! Jag begärde ordet för att med några få ord ge uttryck åt de verkliga bekymmer, som vi ute i de olika landstingen ha beträffande tandläkarfrågan. Vi ha i enlighet med de av riksdagen fastställda direktiven litet varstans i de olika landstingen sökt organisera folktandvården. Vi ha nu blivit bekymrade för att det inte skall gå att i den takt vi önska fullfölja utbyggandet av folktandvården. De svårigheter, som vi brottas med, avse inte den gamla frågan om behörigheten att utöva tandläkarkonsten, som nu diskuteras här, utan bekymren bero på att vi inte ha tillräckligt med tandläkare. Jag ber att på det allra kraftigaste få understryka detta och uttala den förhoppningen, att den utredning, som inom ecklesiastikdepartementet pågår av särskilda sakkunniga om tandläkarundervisningens organisation och därmed sammanhängande utbildnings- och lokalfrågor, snarast möjligt skall ge till resultat, att vi få ett större antal tandläkare utbildade, så att vi få möjligheter att på ett mera tillfredsställande sätt och i hastigare takt utbygga folktandvården i landet. Det är detta jag velat framhålla i detta sammanhang.

I detta anförande instämde herrar *Gustaf Karlsson, Dahlström* och *Näsström*.

Herr Linderot: Ja, herr talman, det var fråga om logiken. Det är kanske inte nödvändigt att göra en utredning också om detta, eftersom jag nyss talade mot utredningsraseriet. Men i den del av utlåtandet, som kallas för reservatio-

Om ny lagstiftning ang. behörighet att utöva tandläkarkonsten. (Forts.)
 nen, står ju, att riksdagen måtte skriva till Kungl. Maj:t med begäran om att Kungl. Maj:t måtte utarbета förslag. Jag förstår inte, varför herr Pauli efterlyser logiken hos mig med hänvisning till att jag skulle i likhet med reservanterna begära ytterligare en utredning. Här står inte talat om någon utredning, utan det begäres ett förslag till stadga om behörighet att utöva tandläkarkonsten.

Ja, svarar väl herr Pauli, det är självklart att det måste utredas. Jag sade i mitt förra anförande, att det är fördelaktigt för Kungl. Maj:t att det finns en utredning i medicinalstyrelsen, och man behöver väl inte med hänvisning till denna i medicinalstyrelsen pågående utredning avslå ett förslag, som går ut på att påskynda ärendet, så att frågan äntligen föres fram till en positiv lösning.

Jag har den uppfattningen, att jag resonerar logiskt, men den saken behöva vi ju inte tvista om, herr Pauli. Huvudsaken är ju, att reservanterna vilja ha ett konkret resultat genom sitt yrkande, medan utskottet inte vill ha det. Och då alla anse, att denna stadga bör omarbetas, ansåg jag det ologiskt att yrka avslag på reservationen.

Till sist vill jag, herr talman, trots att tiden är långt framskriden, säga ytterligare ett par ord till herr Pauli. Det gäller inte så mycket den nu behandlade frågan, utan jag avser närmast att ge herr Pauli en anvisning för framtiden, när han diskuterar med mig här i kammaren. När jag i denna debatt visat intresse för att riksdagen gör en liten stöt framåt för förbättrande av vår folktandvård, anholder jag att av herr Pauli få mina yttrande betraktade såsom avseende den svenska folktandvården. Om herr Pauli med sin berömda logik tror att jag här talat om den ryska folktandvården, har han fullkomligt missuppfattat mina yttranden. Jag vägrar erkänna, att detta beror på att jag yttrat mig oklart, utan jag anser, att herr Paulis uppfattning i detta stycke bygger på en alldeles särskild logik, för vars förvärvande man tydligen måste utbilda sig till lektor.

Efter härmed slutad överläggning yttrade herr talmannen, att därunder yrkats 1:o) att vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt skulle bifallas; 2:o) att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av herr Norman m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen; samt 3:o), av herr Englund, att sistnämnda förslag skulle antagas med uteslutande av de två sista styckena i motiveringen.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Wistrand* begärde votering, i anledning varav och sedan till kontraposition därvid antagits godkännande av det förslag, som innefattades i herr Normans m. fl. reservation, uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 24, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen av herr Norman m. fl.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter

Om ny lagstiftning ang. behörighet att utöva tandläkarkonsten. (Forts.) särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser.

Då herr talmannen fann tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, verkställdes härefter votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 44;

Nej — 39.

Därjämte hade 4 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 25, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående utsträckt tillämpning av lagen den 15 december 1939 (nr 856) om utbetalande av krigsriskersättning till sjömän, dels ock en i ämnet väckt motion.

Ang. utbetalningen av krigsriskersättning till sjömän.

Genom en den 23 februari 1945 dagtecknad proposition, nr 92, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga följande förslag till

Lag

angående utsträckt tillämpning av lagen den 15 december 1939 (nr 856) om utbetalande av krigsriskersättning till sjömän.

Härigenom förordnas, att lagen den 15 december 1939 om utbetalande av krigsriskersättning till sjömän skall gälla krigsriskersättning som belöper å tiden till och med den 30 juni 1946.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehaft en i anledning av densamma inom andra kammaren väckt motion, nr 485, av herr *Dahlgren* m. fl., vari hemstälts, att propositionen måtte avslås.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet av angivna orsaker hemställt, A. att riksdagen måtte bifalla propositionen nr 92; samt B. att motionen II: 485 icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Herr **Holmberg**: Herr talman! Alltsedan förslaget till lag om utbetalande av krigsriskersättning till sjömän, eller rättare sagt om innehållande av krigsriskersättning till sjömän, första gången framlades, har från kommunistiskt håll opponerats häremot. Det kommunistiska partiet har därvid företrätt sjöfolkets egen opposition mot att man genom lagstiftning av detta slag sätter sjömännen i en undantagsställning och behandlar dem som något slags medborgare av andra klass, som behöva stå under ett ännu mera utvecklat förmynderskap ifrån de statliga myndigheternas sida än övriga medborgare i landet.

Om överhuvud taget ett dylikt förmynderskap skall förekomma, så är det nog mera behövt på vissa andra håll. Jag såg helt nyligen, jag tror det var i dag, att i ett mål beträffande olaga utskänkning på en av stadens större restauranger hade som bevismaterial framlagts en supénota, vars slutbelopp belöpte sig till 1 600 kronor. Folk som slänger ut pengar på det sättet vore nog mera förtjänta av statens uppmärksamhet beträffande sättet att sköta sin eko-

Ang. utbetalningen av krigsrisk ersättning till sjömän. (Forts.)
 nomi än sjöfolket är. Man borde f. ö. titta inte bara på enskilda. Ett stort företag nere i Göteborg, ett miljonföretag, sökte i fjol minska sina skatter genom att annonsera i dagspressen för ett belopp av sammanlagt en miljon. Det gällde en vara, som företaget inte kan sälja, därför att det för närvarande inte har varan i fråga. Företag, som handskas på det sättet med pengar, borde nog också synas i sömmarna, innan man synar sjöfolket, som nu har blivit myndigheternas speciella skötebarn i detta avseende.

Vi skulle kunna opponera vid detta tillfälle liksom vi ha gjort tidigare, ty det har visat sig, att oppositionen emot denna lagstiftning inte har varit alldeles utan resultat. Den har under årens lopp lett till vissa uppmjukningar i lagens tillämpning, uppmjukningar som nu göra det möjligt för utskottet att skriva, att lagstiftningen numera »icke torde förorsaka sjömännen några olägenheter». Jag måste säga, att detta argument, att en lagstiftning icke förorsakar några olägenheter, är verkligen ett ståtligt argument för dess bibehållande. Jag tror emellertid icke, att sjöfolket är berett att instämma i påståendet, att lagstiftningen icke förorsakar några olägenheter och därför bör bibehållas. Jag tror, att sjömännen tycka ungefär lika illa om den nu som tidigare. Men de kanske ta det litet mera lugnt nu än de gjorde förut, ty som det ser ut kommer inte kriget att bli så värst långvarigt och således inte krigsrisk ersättningarna heller att utgå så lång tid. Man kan alltså räkna med att lagen om utbetalande av krigsrisk ersättning till sjömän inom en ganska kort tid skall komma att förlora varje praktisk betydelse.

Jag skall därför inte besvära kammaren med att ställa yrkande om avslag. Det spelar nog tämligen liten roll nu, om man går med på eller avslår förslaget om att förlänga lagen på ytterligare ett år. Jag skall bara, då det här är fråga om en fullmaktslag, som ger Kungl. Maj:t rätt att bestämma, i vilken utsträckning krigsrisk ersättning skall innehållas för sjömännen, hemställa till Kungl. Maj:t att under denna lags sista återstående livstid tillämpa den på ett sådant sätt som sjöfolket hela tiden har önskat, d. v. s. förordna, att överhuvud taget ingen del av krigsrisk ersättningen längre skall undanhållas sjömännen.

Herr **Holmbäck**: Herr talman! Jag ber endast att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i det nu ifrågakvarande utlåtandet hemställt.

Vid förnyad föredragning av andra lagutskottets utlåtande nr 26, i anledning av dels väckt motion angående förstärkning av förhandlingsrätten för stats- och kommunalanställda tjänstemän, dels ock väckt motion om viss ändring i lagen om förhandlingsrätt för kommunala tjänstemän, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogos ånyo första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtanden:
 nr 5, i anledning av väckt motion angående viss ändring av riksdagstryckets gruppering; och
 nr 6, i anledning av väckt motion om utredning angående statens medverkan vid upprättandet av barnkolonier.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 7, *Om en undersökning beträffande den s. k. kolorerade veckopressen m. m.*

I en inom första kammaren väckt och till dess första tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 281, av herr *Björck*, hade hemställts, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t begära tillsättning av en granskningsnämnd med uppgift att under ett kalenderår följa den kolorerade veckopressen och sådan bilighetslitteratur, som i kiosker och på liknande ställen utbjödes särskilt till ungdomen, och att om sina iakttagelser efter årets slut avgiva rapport till regeringen och riksdag.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att förevarande motion, I: 281, icke måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.

Herr Björck: Herr talman! Som motionär vill jag gärna erkänna, att jag inte ställt så särskilt stora förhoppningar på ett omedelbart resultat av min motion eller mitt initiativ. Men åtminstone en del av den kolorerade veckopressen är föremål för en så allvarlig kritik ifrån många håll, att det skulle väcka förvåning, om icke riksdagen också komme med något positivt uttalande i denna fråga.

Emellertid vill jag ge utskottet min eloge för det sätt, varpå det har behandlat motionen. Utskottet har granskat den objektivt och sakligt, och de remissyttranden, som refereras i utlåtandet, äro ganska intressanta. Jag skall inte gå in i detalj. Det är endast på ett par punkter jag inte är enig med utskottet, men det är inte min avsikt att trötta kammaren med något längre anförande.

Utskottet säger, t. ex., att det är svårt att dra gränsen mellan den kolorerade veckopressen och annan press. Ja, det är möjligt, att det är svårt, men det är mycket, som är svårt, som ändå låter sig göra. Det finns många veckotidningar, som jag läser med stort intresse och som ha en uppgift att fylla, men så finns det andra, som borde försvinna, som inte ha någon uppgift att fylla, utan — som det heter i ett remissyttrande — äro smakförsämmande. Det borde gå att dra en gräns mellan dessa och sådana som man önskar bibehålla.

Likaså menar man, att granskningen bleve en censur. I motionen har bestämt sagts ifrån, att någon censur icke önskades. Det är Kungl. Maj:ts och riksdagens sak att besluta om en sådan, sedan en granskning har skett. Icke heller därom kan jag vara enig med utskottet.

Som jag nyss nämnde, är det ganska intressant att läsa, vad som sagts i remissyttrandena, men jag skall inte trötta med att referera dessa — jag förmodar att en del av kammarens ledamöter har läst dem. Man erkänner emellertid där, att en stor del av denna press är smakförsämmande och inte så nyttig för ungdomen. Detta säga bland andra Läroverkslärarnas riksförbund och centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskollära-förening, just de organisationer, vilkas medlemmar ha att handleda ungdomen.

Av remisserna framgår emellertid, att man tagit upp saken inom Samverkande bildningsförbunden, en organisation, bakom vilken bl. a. stå landsorganisationen, Kooperativa förbundet, Svenska landsbygdens ungdomsförbund m. fl. Samverkande bildningsförbunden ha förklarat, att de för sin del redan tillsatt en granskningsnämnd, som på föreslaget sätt kommer att följa denna press och se vad som kan göras åt den. Likaså har ungdomsvårdskommittén förklarat, att den kommer att ta upp frågan om en viss del av den kolorerade pressen. Under sådana omständigheter är det skäl att avvakta vad dessa organisationer skola komma till för resultat. Jag har därför, herr talman, intet yrkande.

Herr Carlström: Herr talman! Det finns ju ingen anledning att komma med något starkare försvar för utskottets hemställan, eftersom motionären inte

Om en undersökning beträffande den s. k. kolorerade veckopressen m. m.
(Forts.)

har gjort något yrkande. Han underströk ett par saker, som han anser, att utskottet icke tillräckligt betonade.

Vi inom utskottet ha varit av samma åsikt som motionären, nämligen att den kolorerade veckopressen i mångt och mycket är smakförskämmande. Men när det sedan gäller de åtgärder, som ha föreslagits av motionären, ha vi, på grund av vad han framhåller i sin motion, icke kunnat komma till annan slutsats än att bakom hans tanke måste ligga ett förslag om censur, och någon sådan ha vi för vår del icke kunnat vara med på. Det är alldeles uppenbart, att motionärens förslag att tillsätta en statlig granskningnämnd, som skulle följa veckopressen under ett kalenderår framåt och sedan avge en rapport till regering och riksdag om sin granskning, i själva verket inte kan ha så särskilt stor effekt, såvida man inte på grund av resultaten av denna granskning sedan skall tillgripa andra åtgärder för att råda bot för det onda.

Ja, herr talman, jag vill inte på något sätt förlänga debatten vid denna sena timme, utan jag vill med detta inlägg yrka bifall till vad utskottet här har hemställt.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Vid förnyad föredragning av första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 2, i anledning av väckt motion om utredning rörande åtgärder för nedbringande av enskildas kostnader för att häva ofrivillig sterilitet, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 11.05 eftermiddagen.

In fidem
G. H. Berggren.